

Informaatiovyöryn alle ja takaisin

Tutkimus suomalaismedian ulkomaankirjeenvaihtajien tiedonhankinnasta

Mikael Hoikkala

Pro gradu -tutkielma

Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media

Tampereen yliopisto

Tammikuu 2014

TAMPEREEN YLIOPISTO, Informaatiotieteiden yksikkö

Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media

HOIKKALA, MIKAEL: Informaatiovyöryn alle ja takaisin. Tutkimus suomalaismedian ulkomaankirjeenvaihtajien tiedonhankinnasta.

Pro gradu -tutkielma, 95 s., 9 liites.

Tammikuu 2014

Tutkielmani aiheena on suomalaisten joukkoviestinten ulkomaankirjeenvaihtajien tiedonhankinta. Kirjeenvaihtajista on tehty useita tutkimuksia samoin kuin toimittajien tiedonhankinnasta, mutta näiden yhdistelmästä on aiempaa tutkimustietoa niukasti. Pyrkimykseni oli luoda aiheesta kattava yleiskuva ilman tarkkaa ennalta määriteltyä rajausta. Yksi tavoitteista oli selvittää, kuinka paljon ulkomailla opittuja tai omaksuttuja tiedonhankintatapoja hyödynnetään työssä kotimaahan paluun jälkeen.

Tutkimusjoukkona oli 11 entistä kirjeenvaihtajaa. He olivat työskennelleet kirjeenvaihtajina yhdeksässä eri asemamaassa kuudelle eri työnantajalle vuosina 2001–2012. Aineisto kerättiin teemahaastatteluilta huhti–lokakuussa 2012. Teemahaastatteluni pohjalta pyrin muodostamaan jäsennetyn kuvan kirjeenvaihtajan tiedonhankinnasta, ennen kaikkea sen jakautumisesta media- ja henkilölähteisiin sekä esittelemään asemamaan olosuhteita kontekstina, jonka puitteissa tiedonhankinta pitää tehdä.

Analyysi on tehty aineistolähtöisesti etenemällä teemoittelun kautta tyypittelyyn. Käytin analyysini tukena aiempien kirjeenvaihtaja- ja tiedonhankintatutkimusten tietoja. Tutkimus osoitti kirjeenvaihtajien tiedonhankinnan olevan yksilöllistä ja tuki Mariam Ginmanin (1983) teoriaa, jonka mukaan toimittajilla on yksilölliset informaatioprofiilit. Informaatioprofiileilla ilmaistaan, kuinka suurta lähteiden määrää toimittaja työprosessissaan käyttää ja millaiseen tiedon määrään hän kokee olevansa tyytyväinen.

Tutkimustulokset osoittivat myös, että ulkomaankirjeenvaihtajilla on tiedonhankinnassaan selviä eroja verrattuna kotitoimituksessa työskenteleviin toimittajiin. Aiempien tutkimusten perusteella henkilölähteet ovat toimittajien tiedonlähteistä selvästi tärkeimpiä, mutta kirjeenvaihtajilla näin ei ole. Yksi luonnollinen syy on ympäröivän työyhteisön puute, jonka seurauksena kollegoiden kanssa tapahtuu vähemmän tiedonvaihtoa. Monilla kirjeenvaihtajilla ei ole muitakaan vakiintuneita henkilölähteitä, koska juttuaiheiden skaala on niin laaja eivätkä samat aiheet toistu usein. Niin sanotuissa kovissa uutisaiheissa suomalaisen kirjeenvaihtajan tiedonhankinta perustuu pääosin paikallisen median seurantaan.

Ulkomaankirjeenvaihtajuuden vaikutukset toimittajien tiedonhankintatapoihin ovat yksilöllisiä. Tietoisuus tiedonlähteistä ja kontaktiverkot kasvavat. Osa pystyy hyödyntämään niitä, mutta osa ei, koska työ kotitoimituksessa on niin erilaista kuin ulkomailla. Useilla haastatelluilla tiedonhankinnan muutos näkyi positiivisesti itsevarmuuden kehittymisenä sekä kykynä seurata mediaa tehokkaammin, tunnistaa oikeat uutisaiheet ja suodattaa epäolennaisuudet pois. Jatkotutkimuksissa olisi mielenkiintoista selvittää, miten kirjeenvaihtajien tuomaa tietopääomaa hyödynnetään toimitusorganisaatioissa. Tutkimukseni antoi viitteitä siitä, että hyödyntäminen on puutteellista.

Avainsanat: kirjeenvaihtajat, tiedonhankinta, toimittajat, joukkoviestintä

Sisällys

1. JOHDANTO	1
1.1 VIESTINTÄ- VAI INFORMAATIOTIETEELLISESTI?	2
2. TIEDONHANKINTA	4
2.1 TIEDONTARVE JA TIEDONHANKINTA	4
2.1.1 Lyhyesti peruskäsitteistä	4
2.1.2 Taustoitusta vai täsmähakua? Orientoivan ja praktisen tiedon tarve	5
2.2 AMMATILLISEN TIEDON HANKINTA	6
2.2.1 Ammatillisen tiedon hankinnan malleja	7
2.2.1.1 Tiedonhankinnan peruskomponentit	7
2.2.1.2 Yleismalli ja tehtävälähtöinen malli	8
2.2.2 Toimittajan tiedonhankinta	10
2.2.2.1 Tiedontarpeet deadline puristuksessa	10
2.2.2.2 Toimittajan tiedonhankinnan perusmalli	12
2.2.2.3 Tutkimuksia sanomalehtitoimittajien tiedonhankinnasta	14
2.2.2.4 Sähköiset työkalut tiedonhankinnan apuna	17
2.2.2.5 Kirjeenvaihtajat eristyksissä	18
3. KIRJEENVAIHTAJIEN MAAILMA	20
3.1 AIKAISEMPI TUTKIMUS	21
3.2 SUOMALAISEN KIRJEENVAIHTAJAVERKOSTON KEHITYS – GENEVEN KAUTTA BRYSSELIIN	22
3.2.1 Sijoittelun perusteet	25
3.2.2 Huoli tulevaisuudesta	27
3.3 ULKOMAANKIRJEENVAIHTAJAN TIEDONHANKINTA	29
3.3.1 Tyytyminen toisen käden lähteisiin	29
3.3.2 Tiedon saatavuus: maassa maan tavalla	31
3.3.3 Pysyvät ongelmat ja uutiskilpailun paradoksi	32
4. EMPIIRISEN TUTKIMUKSEN ASETELMA	34
4.1 TUTKIMUSONGELMAT	34
4.2 EMPIIRISEN AINEISTON KERUU: HAASTATELTAVINA 11 ENTISTÄ KIRJEENVAIHTAJAA	35
4.3 HAASTATTELUIDEN TOTEUTTAMINEN	37
4.4 AINEISTOLÄHTÖINEN ANALYYSI	40
5. TUTKIMUKSEN HAVAINNOT: ULKOMAANKIRJEENVAIHTAJAN TIEDONHANKINTA	42
5.1 TYÖN LUONNE JA TIEDONHANKINTA ULKOMAILLA	42
5.1.1 Säännölliset ja epäsäännölliset rutiinit	42
5.1.2 Työn itsenäisyys ja yksinäisyys	44
5.1.2.1 Korrespondiittis – kirjeenvaihtajan ammattitauti	45

5.1.2.2 <i>Vieras kieli</i>	46
5.1.3 Uutisia, taustoitusta ja ilmiöitä.....	49
5.1.4 Tiedonhankintatapojen mukauttaminen	52
5.2 TIEDONLÄHTEET	54
5.2.1 Medialähteet.....	57
5.2.1.1 <i>Sanoma- ja aikakauslehdet</i>	57
5.2.1.2 <i>Televisio ja radio</i>	59
5.2.1.3 <i>Internet</i>	59
5.2.1.4 <i>Tietokirjat</i>	62
5.2.2 Lähdekritiikki.....	62
5.2.3 Henkilölähteet	64
5.2.3.1 <i>Miten kontakteja hankitaan?</i>	65
5.2.3.2 <i>Asiantuntijat</i>	67
5.2.3.3 <i>Muut toimittajat</i>	69
5.2.3.4 <i>Fikseri</i>	71
5.2.3.5 <i>Arjen asiantuntijat</i>	73
5.3 ASEMAMAAN ERITYISPIIRTEET TIEDONHANKINNASSA	74
5.3.1 Viranomaistiedon saatavuus	74
5.3.2 Haastateltavien tavoittaminen	75
5.3.3 Paikallisen median hyödyntämiskelpoisuus.....	77
5.3.4 Byrokratia ja lainsäädäntö.....	77
5.3.5 Infrastrukturi ja tietoliikenne yhteydet.....	79
5.4 PALUU KOTIMAAHAN – MUUTTUNUT TIEDONHANKINTA?.....	80
6. TULOSTEN YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	84
7. JATKOPOHDINTAA	90
8. LÄHTEET	92
9. LIITTEET	96

1. JOHDANTO

”Yli 30 vuoden ajan olen työkseni pyrkinyt tekemään Britannian ja Ranskan elämäntapaa ja uutistapahtumia ymmärrettäväksi suomalaisille. Olen samalla saanut tilaisuuden perehtyä juuri niiden kansojen elämään, jotka ovat olleet minulle aina erityisen tärkeitä.”

Erkki Toivanen: Kahden puolen Kanaalin (2000)

Edesmennyt Erkki Toivanen on yksi suomalaisen mediahistorian tunnetuimmista ulkomaankirjeenvaihtajista. Yllä lainatuissa kirjansa alkusanoissa Toivanen kiteytti sen, mikä hänen edustamalleen ammattikunnalle on olennaista: raportoida maailman uutistapahtumia kotimaahan, välittää läsnäolon tuntua ja tulkita maailmanmenoa suomalaiselle yleisölle merkityksellisellä tavalla.

Toivasen vuosikymmeniä kestänyt kirjeenvaihtajuus Yleisradiossa oli elämäntapavalinta ja poikkeuksellinen etuoikeus. Yleensä kirjeenvaihtajakauden pituus on suomalaisissa mediataloissa määritelty ennakkoon. Esimerkiksi Helsingin Sanomissa kirjeenvaihtajakauden normaali pituus on neljä vuotta, minkä jälkeen asemakaupunkiin saapuu uusi toimittaja, ja vanha kirjeenvaihtaja palaa toimitukseen kotimaassa.

Tyypillinen kirjeenvaihtaja elää siis asukkaana ulkomailla, mutta vain tilapäisesti. Tämä asia muhi päässäni keväällä 2010, kun mietin saman vuoden syksyllä alkamassa ollutta vaihto-opiskelujaksoani Saksassa. Hyvin nopeasti oivalsin keksineeni aiheen pro gradu -tutkielmalleni. Halusin selvittää, miten ulkomailla vietetty aika vaikuttaa toimittajan tiedonhankintaan ja miten muutokset näkyvät, kun koittaa aika palata kotitoimitukseen.

Taustatöiden jälkeen ilmeni, että ulkomaankirjeenvaihtajien tiedonhankinnasta on niukasti tutkimustietoa. Tiedonhankintaa käsitellään kyllä monissa ulkomaankirjeenvaihtajia koskevissa tutkimuksissa, mutta useimmiten vain yhtenä sivuteemoista. Informaatiotieteellisistä toimittajien tiedonhankinnan tutkimuksista kirjeenvaihtajat ovat jääneet tyystin sivuun.

Tutkimukseni piti aloittaa perusasioista. Mitä ulkomaankirjeenvaihtajan tiedonhankinta on, mitkä ovat tärkeimpiä lähteitä ja millaista sopeuttamista työskentely vierasmaassa vaatii? Ilman näiden kysymysten selvittämistä olisi mahdoton tutkia, miten ulkomaanjakso vaikuttaa toimittajan tiedonhankintataitoihin ja -tapoihin. Lopulta tutkimukseni keskittyi huomattavasti enemmän aikaan ulkomailla kuin sen jälkeen, mutta alkuperäinen tutkimuskysymys tiedonhankinnan muutoksesta ei unohtunut.

En halunnut keskittyä tutkimuksessani yhteen maahan tai yhteen lehteen, joten tutkimusjoukoksi valikoitui yksitoista entistä kirjeenvaihtajaa kuudelta eri työnantajalta. Joukossa oli kirjeenvaihtajakokemusta yhdeksästä eri asemamaasta. Tutkimus kohdistui kirjoittaviin toimittajiin, mutta haastatelluista kaksi oli tehnyt ulkomailla myös televisiotyötä.

1.1 Viestintä- vai informaatiotieteellisesti?

Menetelmällisesti poikkean hieman aiemmista tutkimusperinteistä. Toimittajien tiedonhankinnan tutkimukset on perinteisesti sidottu jutuntekoproessin ympärille. Omassa tutkimuksessani näin ei ole tehty, vaan tiedonhankintaa hahmoteltiin kokonaisuudeksi yhdistelemällä tietoa arjen rutiineista ja käytetyistä tiedonlähteistä sekä käsittelemällä asemamaan olosuhteita tiedonhankinnan kontekstina. Mitä taas tulee kirjeenvaihtajiin, viestintätutkija Turo Uskalin (2003, 87) mukaan on itsestään selvää, ettei kirjeenvaihtajien työtä voi tutkia ilman näiden journalististen tuotosten tutkimista.

Olisin ilman muuta voinut rajata tutkimusaiheeni tarkemmin, mutta halusin pitää kiinni siitä, että tarjoaisin yleisluontoisen kuvan ja käsityksen ulkomaankirjeenvaihtajien tiedonhankinnasta. Näin ollen tutkimus jäi informaatio- ja viestintätieteiden välimaastoon eikä omaksunut valmiita malleja kummastakaan. Uskali on oikeassa todetessaan, että kirjeenvaihtajien työn ymmärtäminen vaatii heidän tekemiensä juttujen tuntemusta, mutta journalistisen tuotosten tutkiminen olisi vienyt aiheeni kauemmas tiedonhankinnan tutkimuksesta ja paisuttanut kokoluokan yli gradutyön mittojen.

Päätös olla sitomatta tutkimusta jutuntekoproessiin osoittautui hyväksi, sillä kirjeenvaihtajien työtehtävät vaihtelevat niin laajasti, ettei tyypillisen juttuprosessin määrittelemineen saati kuvaileminen olisi ollut kovin mielekäästä. Enemmän jäin jälkikäteen pohtimaan, olisiko tutkimusjoukko pitänyt yksinkertaistamisen vuoksi rajata yhteen tai kahteen tiedotusvälineeseen. Yksittäiseen maahan kohdistuvia kirjeenvaihtajatutkimuksia on tehty jo useita, omaani halusin laajan maantieteellisen edustuksen.

Kirjallisuuskatsaukseni jakautuu kahteen osaan. Ensimmäinen osa (luku 2) käsittelee ammatillisen tiedonhankinnan perusteita ja esittelee aiempia tutkimuksia toimittajien tiedonhankinnasta. Toinen osa (luku 3) syventyy kirjeenvaihtajien työstä tehtyihin tutkimuksiin. Suomalaisen kirjeenvaihtajaverkoston historia käydään läpi nykypäivään asti ja luodaan katseita tulevaisuuteen, joka näyttää kirjeenvaihtajien kannalta menneisyyttä laihemmalta. Tutkimukseni empiirinen asetelma kuvaillaan luvussa 4.

Haastatteluaineiston analyysin olen tehnyt laadullisen sisällönanalyysin keinoin pääasiassa aineistolähtöisesti. Empiiristen tulosten tarkasteluun keskittyvä luku 5 on tutkielman pisin. Kun yksitoista kirjeenvaihtajaa kertoo työskentelystä yhdeksässä eri maassa, havaintoyksiköiden esittelyn on syytä olla kattavaa. Empiiristen tulosten yhteenveto tehdään luvussa 6, ja loppupäätelmät esitetään luvussa 7.

Tutkielmassani, etenkin haastateltavien vastauksissa, esiintyy jonkin verran media-alan erikoissanastoa. Lukemisen helpottamiseksi olen pyrkinyt merkitsemään osan erikoistermeistä alaviittemerkinnällä ja tarjoamaan selvennyksen termille saman sivun alalaidassa. Lähteenä olen käyttänyt Heikki Kuutin toimittamaa teosta Uusi mediasanasto (2006). Alaviitteillä olen myös merkinnyt joitakin sellaisia lähteitä, joihin tutkielmassa ei laajemmin viitata.

Taustaksi lienee syytä kertoa, että työskentelen toimittajana ja olen tehnyt jonkin verran työvuoroja STT-Lehtikuvan¹ ulkomaantoimituksessa. Kirjeenvaihtajan arki on kuitenkin jotakin aivan muuta kuin kahdeksan tunnin päivystyksiä uutisdeskissä. Tutkimus vahvisti käsitystäni siitä, kuinka itsenäistä, yksinäistä ja stressaavaa kirjeenvaihtajan työ voi olla. Onneksi useimmat haastateltavistani vaikuttivat pääasiassa nauttineen ajastaan kirjeenvaihtajana. Tuskin minkään muun osaston toimittajana voi kerätä yhtä monipuolisia kokemuksia.

¹ Suomen Tietotoimisto (STT) osti kuvatoimisto Lehtikuvan Sanoma-konsernilta vuonna 2010. Jäljempänä yksinkertaistan ilmaisua ja käytän termiä STT:n kirjeenvaihtaja(t).

2. TIEDONHANKINTA

Suomen kaltaisessa modernissa yhteiskunnassa tiedonhankinta kuuluu monin tavoin ihmisten jokapäiväiseen elämään. Kun ihminen tarkastaa kaupungilla bussiaikataulut älypuhelimellaan tai soittaa vanhemmilleen kysyäkseen tuttua ruokareseptiä, kyse on syvälle vakiintuneista tiedonhankinnan mekanismeista, joihin ei usein tule kiinnitettyä huomiota tai etsittyä vaihtoehtoja. Työpaikalla voi helpommin huomata olevansa tiedonhankinnan äärellä, kun annettuun tehtävään kuuluu ongelmanratkaisua, valmistelua vaativaa asioiden esittelyä tai tiedon etsimistä omiin, kollegan tai asiakkaan tarpeisiin. Sanomalehden uutistoimittajalle tiedonhankinta on niin erottamaton osa työtä, että se vie useimmiten suuremman osan työajasta kuin tiedonhankinnan tuloksena syntyvän jutun kirjoittaminen.

Tiedonhankinnan tutkimuksen yksi perusjaoista on tehty arkielämän tiedonhankinnan ja ammatillisen tiedonhankinnan välille. Näistä kahdesta huomattavasti vahvemmat perinteet on ammatillisen tiedonhankinnan tutkimuksella, jossa tyypillisimpiä tutkimuskohteita ovat olleet pidemmälle koulutetut ammattiryhmät, kuten tutkijat ja toimittajat (Haasio & Savolainen 2003, 164).

Käyn seuraavissa luvuissa lyhyesti läpi tiedontarpeiden, -hankinnan ja -käytön keskeisiä käsitteitä, teoriaa ja tutkimuksia. Pohjustuksen jälkeen siirryn pääaiheeseen eli ammatilliseen ja tarkemmin toimittajien tiedonhankintaan.

2.1 Tiedontarve ja tiedonhankinta

2.1.1 Lyhyesti peruskäsitteistä

Informaatiotutkimuksessa tiedon käsitteillä on tarkemmat merkitykset kuin arkikielessä. Klassisessa tiedon arvoketjussa on ensin raakamuotoinen *data*, sitten ilmoituksena tai toteamuksena esitetty *informaatio*. Vastaanottajan tulkitsemana informaatiosta tulee *tieto*, tiedon omaksumisesta syntyy *tietämys* ja tietämyskokonaisuuden hallintaa kuvaa *viisaus*. (mm. Haasio & Savolainen 2004, 14–17.)

Myöskään tiedonhankinta ja tiedonhaku eivät ole synonyymejä. *Tiedonhankinta* on laaja yläkäsite, joka sisältää kaikkien tiedonlähteiden ja kanavien käytön, mukaan lukien ruokareseptien kysymisen ja tutkimustiedon etsimisen. *Tiedonhaku* on se osa tiedonhankintaa, jossa käytetään apuvälineenä

tietokonetta. (Savolainen 2000, 75.)

Tiedonhankinnan tutkimus ei pyri ainoastaan selvittämään, miten ja mistä tietoa hankitaan, vaan myös selittämään tiedonhankinnan motiiveja. Pelkistäen voi todeta, että tiedonhankintatutkimus keskittyy analysoimaan ketjua *tiedontarve -> tiedonhankinta -> tiedonkäyttö* (Savolainen 2000, 79).

Tiedonhankinta on harvoin lineaarinen prosessi, joka alkaa tiedontarpeesta, etenee tiedonlähteiden kautta suoraan tavoitteeseensa ja päättyy sitten tiedonkäyttöön. Usein tiedonhankinnassa palataan jossakin vaiheessa muutama askel taaksepäin pisteeseen, jossa on jo aiemmin oltu, ja etsitään ratkaisuja uusin keinoin. Monet tutkijoiden esittelemistä tiedonhankintajäsennyksistä ovatkin rakenteeltaan syklisiä. Etenkin ammatillisen tiedon hankinnassa prosessi kiertää usein muutaman kerran samoja vaiheita ennen kuin tiedontarve tulee riittävän hyvin tyydytetyksi.

2.1.2 Taustoitusta vai täsmähakua? Orientoivan ja praktisen tiedon tarve

Tiedontarpeen määrittely on jossain määrin ongelmallista, koska tiedon hankkimista ohjaavat sellaiset halut ja intressit, joiden motiivina voi olla esimerkiksi itsensä viihdyttäminen tai sivistäminen (Savolainen 2000, 81). Tällaisten monitulkintaisten motiivien kutsuminen tarpeiksi on kiistanalaista.

Tiedontarpeita on pyritty tutkimaan jäsentämällä niitä erilaisin tavoin. Yksi selkeimmistä on Robert S. Taylorin (1968) neliosainen tyypittely, joka lähtee tiedonhankkijan kokemasta epämääräisestä *ydintarpeesta*. Ennen pitkää tila selkiytyy *tietoiseksi tarpeeksi*. *Muotoillun tarpeen* vaiheessa henkilö tiedostaa, mitä hakee, ja osaa etsiä kaipaamaansa tietoa ja tehdä tiedusteluja. Kun tietoisuus kasvaa ja tarve tarkentuu *kompromissitarpeeksi*, tiedustelut osataan muotoilla ja kohdentaa tarkasti.

Yksi pelkistetyimmistä ja käytetyimmistä tiedontarpeiden jäsenyksistä on jako *orientoivan* ja *praktisen* tiedon tarpeisiin. Toimittajien ammatillinen tiedonhankinta on hyvä esimerkki näiden kahden rinnakkainelosta, joskin paikoin voi olla hankala määrittää, kummasta tarpeesta on kyse.

Toimittajien tiedonhankinta on monilta osin suunnitelmallista ja systemaattista, usein myös tehtävälähtöistä, jolloin tiedontarve muotoutuu tarkasti jo tehtävänannossa. Tarkasti muotoiltu tehtävänanto on esimerkki ongelmalähtöisen tai praktisen tiedon tarpeesta. Jos toimituksessa epäillään, että jonkin yrityksen toiminta saattaa olla lainvastaista, ryhdytään etsimään vastauksia avoimina oleviin kysymyksiin. Tiedontarve on monitahoinen mutta selvä: yrityksen toiminnasta ja

taustoista pitää penkoa kaikki mahdollinen sekä selvittää lakiteksteistä tai haastattelemalla asiantuntijoilta, onko lakia tai liiketoimintaetiikkaa rikottu.

Toisaalta toimittaja voi päivittää ammattitaitoaan keräämällä tietoa ilman tietoista päämäärää. Tällöin kyse on orientoivan tiedon tarpeesta ja hankinnasta. Uteliaat luonteet sivistävät itseään mielellään ja osoittavat omaehtoista harrastuneisuutta aiheisiin, joita käsittelevät työssään. Sattumanvaraisella lähteiden selailulla voi löytää käyttökelpoisia lähteitä ja ainakin kerätä tietoa varastoon myöhempää käyttöä varten. Orientoivan tiedon tarpeisiin voi esimerkiksi lukea oman alansa ammattikirjallisuutta, mutta myös arkinen tv-uutislähetysten seuraaminen voi auttaa tyydyttämään tarpeen (Haasio & Savolainen 2004, 25). Työlleen omistautuva toimittaja saattaa kokea tekevänsä ammatillisen tiedon hankintaa myös vapaa-ajallaan (Selkälä 2006, 93).

Tutkimukseni lähtöoletuksiin kuului, että ulkomaankirjeenvaihtajille orientoivan tiedon kerääminen on merkittävä osa arkea. Kirjeenvaihtaja seuraa asemamaansa tapahtumia lähemmin kuin kukaan kotitoimituksessa, joten hänellä on myös valta ja vastuu tunnistaa kiinnostavat juttuaiheet. Tämä vaatii laajaa mediaseurantaa ja tuntemattomiin aiheisiin perehtymistä. Praktisempia tiedontarpeet ovat silloin, kun jutunaihe tulee esimiehiltä tai suuren uutistapahtuman yhteydessä pitää selvittää, mitä on tapahtunut ja mitä tapahtuu seuraavaksi.

Orientoivan ja praktisen tiedon tarpeisiin palaan tutkielman empiirisessä osuudessa. Tarkastelussa ovat ulkomaankirjeenvaihtajien täsmälliset ja epätasälliset tiedontarpeet sekä eri lähdetyyppien käyttö kuhunkin tarpeeseen.

2.2 Ammatillisen tiedon hankinta

Ammatillisen tiedon hankinta on tiedonhankintatutkimuksen laajimmin käsitelty alue, ja tutkittavien ammattiryhmien määrä on kasvanut ja monipuolistunut siinä missä koko tieteenalakin. Alkuvaiheessaan tiedonhankintatutkimus kiinnittyi vahvasti tieteelliseen viestinnän ja tutkimustyön tarkkailuun, joten tyypillisiä kohderyhmiä olivat luonnontieteilijät, tutkijat ja insinöörit (Savolainen 2000, 87). Ennen vuosituhaten vaihdetta uusia kohderyhmiä tuli ammatillisen tiedonhankinnan tutkimukseen melko hitaalla tahdilla, mutta sittemmin kirjo on monipuolistunut nopeasti. Kansainvälisten tiedejulkaisujen tiedonhankintatutkimuksissa on käsitelty muiden muassa

asianajajia², toimittajia (Attfield & Dowell 2003) ja lääkäreitä³.

Suomessa ammatillisen tiedonhankinnan tutkimusta on etenkin opinnäytetöissä tehty viime vuosina monipuolisesti eri ammattiryhmistä. Yksi kohderyhmä on informaatiotutkimuksen alalla työskentelevät ammattilaiset, kuten kirjasto⁴- ja arkistotyöntekijät⁵. Myös opettajien tiedonhankintaa on tutkittu useammassa lopputöissä⁶. Yksittäisiä ammatillisen tiedonhankinnan tutkimuksia on tehty muun muassa vastaanottokeskusten työntekijöistä⁷, taidetanssinopettajista⁸ ja poromiehistä⁹.

Tiedonhankintatutkimuksissa näkyy myös piirteitä siitä, että ammatillisen tiedon ja arkielämän ei-ammattillisen tiedon hankinta alkavat paikoin lähentyä toisiaan. Lauri Lehmuskenttä (2012)¹⁰ määritteli musiikkibloggaajien tiedonhankintaa koskevan pro gradu -työnsä ei-ammattillista tiedonhankintaa koskevaksi. Bloggaajat ovatkin hyvä esimerkki harrastajaryhmistä, joissa tiedonhankintaan saatetaan käyttää jopa enemmän aikaa kuin ammatti-työpiireissä, mutta ero tulee esiin tiedontarpeissa ja tiedonkäytössä: harrastajalla niihin ei yleensä liity velvoitteita.

2.2.1 Ammatillisen tiedon hankinnan malleja

2.2.1.1 Tiedonhankinnan peruskomponentit

Kun tiedonhankinnan tutkimus alkoi 1980-luvun lopulta lähtien liikkua järjestelmäkeskeisyydestä kohti yksilöllisyyttä, tutkijoiden esittelemissä jäsenyksissä alkoi esiintyä aiempaa enemmän tilannetekijöitä osana tiedonhankinnan lähtökohtia. Tiedonhankinnan kontekstisidonnaisuus ja kompleksisuus alettiin ottaa paremmin huomioon.

David Ellis esitteli vuonna 1989 väitöskirjassaan tiedonhankinnan kahdeksan peruskomponenttia. Pohjaksi hän oli haastatellut tutkimukseensa 45:tä korkeakoulututkijaa Sheffieldin yliopistosta, joten

² Kuhlthau, Carol C. & Tama, S.L. (2001). Information search process of lawyers: A call for "just for me" information services. *The Journal of Documentation* 57(1), 25–43.

³ Davies, Karen (2007). The information-seeking behaviour of doctors: a review of the evidence. *Health Information & Libraries Journal*, 24: 78–94.

⁴ Illner, Ari (2005). Ammatillinen tiedonhankinta Kuopion yliopiston kirjastossa. Tampereen yliopisto.

⁵ Lehto, Sini (2012). Ammatillinen tiedonhankinta Espoon kaupunginarkistossa. Tampereen yliopisto.

⁶ mm. Jokiniemi, Sinikka (2005). Opettajien informaatiohorisontit. Ammatillisen tiedon hankinta ammatti-identiteetin näkökulmasta. Tampereen yliopisto.

⁷ Soikka, Johanna (2008). Tampereen vastaanottokeskuksen työntekijöiden ammatillisen tiedon tarpeet ja hankinta. Tampereen yliopisto.

⁸ Saxman, Pia-Maria (2008). Taidetanssinopettajien tiedontarpeet ja tiedonhankinta. Tampereen yliopisto.

⁹ Hirsivaara, Sari (2008). Poromiesten ammatillinen tiedonhankinta. Oulun yliopisto.

¹⁰ Lehmuskenttä, Lauri (2012). Laadullinen asennetutkimus musiikkitiedon lähteistä - Mitä musiikkibloggaaja lähteessä arvostaa? Tampereen yliopisto.

malli soveltuu ennen kaikkea ammatillisen tiedon hankinnan tutkimukseen.

Tiedonhankinnan peruskomponentit (Ellis 1989).

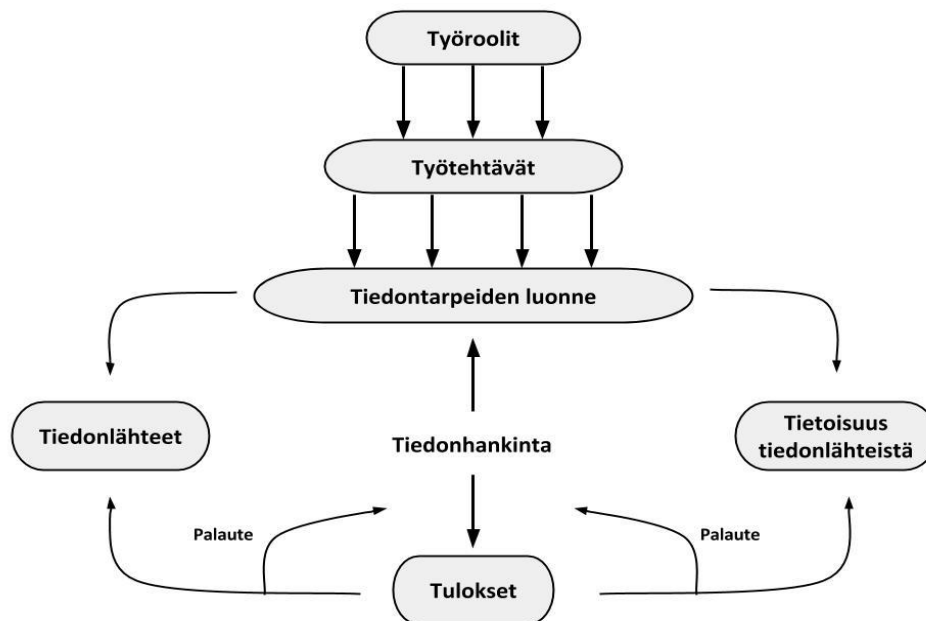
- *Aloittaminen* (starting). Työn alkuvaiheessa kartoitetaan tutkimusaihetta koskevien tiedonlähteiden luonnetta, relevanssia ja tavoitettavuutta. Tyypillistä on kysyä vinkkejä kollegoilta sekä perehtyä hakuteoksiin ja tieteenalan aikakauslehtiin.
- *Ketjutus* (chaining). Kun relevantin oloisia tiedonlähteitä löytyy, niiden lähdeviitteitä seurataan ”ketjuttamalla” eteen- tai taaksepäin. Näistä yleisempi tapa on *taaksepäin ketjuttaminen* (backward chaining), joka tarkoittaa, että tiedonhankkija katsoo käsillä olevan teoksen tai artikkelin lähdeluetteloita, etsii sinne listattuja alkuperäislähteitä käsiinsä ja perehtyy niihin. *Eteenpäin ketjuttamisella* (forward chaining) tarkoitetaan tutustumista siihen, mitä käsillä olevan artikkelin tai teoksen jälkeen on aiheesta julkaistu.
- *Selailu* (browsing). Prosessin alkuvaiheessa saatujen vihjeiden ohjaamaa tiedonhankintaa, joka voi olla ennalta suunnittelematonta ja jonkin verran suunnitelmallista. Tarkoituksena on selailla lähteitä laajasti ja kokeilla, osuuko pintapuolisessa seurannassa silmiin aineistoa, joka tarkemmalla perehtymisellä voisi osoittautua relevantiksi.
- *Erotteleminen* (differentiating). Lähteisiin perehtymisen jälkeen seulotaan joukosta relevanteimmat lähteet.
- *Seuranta* (monitoring). Selailun kaltainen, mutta selkeämmin jäsenneilty vaihe. Kun relevantteja lähteitä on tunnistettu ja tiedontarpeet tiedostetaan paremmin, tulee aiheelliseksi pitää oma tietämys ajan tasalla esimerkiksi seuraamalla kyseisen tieteenalan aikakauslehtiä. Kuten selailussakin, kyse on paljolti orientoivan tiedon hankinnasta.
- *Tiedon ”uuttaminen”* (extracting). Erottelamisen tavoin liittyy olennaisesti tiedonkäyttöön. Kun lähde on havaittu tarpeelliseksi, aineistoon syvennyttään ja pyritään ”irrottamaan” siitä tärkein informaatio hyödynnettäväksi omassa tutkimuksessa.
- *Todentaminen* (verifying). Tiedonhankintaan limittyvän tiedonkäytön prosessi jatkuu: kokeillaan, kuinka hyvin hankittu tieto palvelee oman tutkimuksen tarkoituksia ja ongelmien jäsentämistä.
- Viimeinen vaihe on *päätäminen* (ending).

Ellisin mallia on sovellettu tiedonhankinnan tutkimuksessa runsaasti, mukaan lukien hänen omissa empiirisissä tutkimuksissaan (Haasio & Savolainen 2004, 77). Ellisin ja Merete Hauganin (1997) tekemässä tutkimuksessa insinöörien tiedonhankinnasta komponentit olivat muuten samat, mutta ensimmäinen komponentti oli aloittamisen sijaan *tiedustelu* (surveying). Myös komponenttien järjestys oli hieman muuttunut, mutta Ellis oli alun perinkin tarkoittanut järjestyksen vain suuntaa antavaksi. Mallia on muutenkin varioitu ja jalostettu eteenpäin.

2.2.1.2 Yleismalli ja tehtävälähtöinen malli

Yksi suosituimmista ammatillisen tiedon hankinnan *yleismalleista* on Gloria Leckien ja Karen Pettigrew'n (1997) luoma jäsenitys. Mallin ilmestymisen aikaan sen merkillepantavin uutuus

verrattuna aiempiin oli painotus siitä, että tiedonhankinta määräytyy paljolti sen mukaan, millainen asema työntekijällä on organisaatiossa.

Kuvio 1: Ammatillisen tiedon hankinnan yleismalli (Leckie & Pettigrew 1997, 100).

Mallissa *tiedontarve* määrittyy *työroolin* ja siihen kuuluvien *työtehtävien* mukaan. *Tiedonlähteiden* valintaan vaikuttavat työntekijän vanhat mieltymykset ja tottumukset. *Tietoisuus tiedonlähteistä* kuvaa sitä, millainen käsitys työntekijällä on käytettävissä olevien tiedonlähteiden kirjosta ja tavoitettavuudesta sekä tiedonhankintaprosessin etenemisestä. Tiedonlähteen valintaan vaikuttavat tietoisella tasolla monet tekijät: tiedon saatavuus, tuttuus ja aiemmat hyväksi havaitut käyttökokemukset, tiedonlähteen käytön vaivattomuus sekä arvio siitä, kuinka kustannustehokasta lähteen käyttö on saatavaan hyötyyn nähden. (Leckie & Pettigrew 1997, 102–103.)

Lopulta tiedonhankintaprosessi päättyy *tulokseen*, jolloin arvioidaan, saatiinko tiedontarve tyydytettyä. Jos ei, *palautteen* perusteella saatetaan palata alkuvaiheisiin ja yrittää saada tiedonhankinnalle parempi tulos eri tavoilla tai eri lähteistä.

Leckien ja Pettigrew'n malli on kehitetty insinöörien, terveydenhoitoalan ammattilaisten ja asianajajien tiedonhankintaa koskevien tutkimusten pohjalta. Sitä on sittemmin käytetty pohjana monen muunkin ammattiryhmän tutkimisessa.

Yleismallien rinnalla on *tehtävälähtöisiä* ammatillisen tiedonhankinnan malleja. Tunnetuimpia

esimerkkejä on Katriina Byströmin (1999) väitöskirjatutkimus, jossa työtehtävien kompleksisuus todettiin keskeiseksi tiedonhankinnan määrittäjäksi.

Kaupunkisuunnittelua tehneiden ammattilaisten tiedonhankintaa tutkinut Byström tyypitteli työhön kuuluvia tiedonhankintatehtäviä sen mukaan, kuinka vaativia ne olivat. Hän kiinnitti huomiota muun muassa käytettävissä olevien ratkaisuvaihtoehtojen määrään. Tarvitun tiedon luonnetta hän määritteli kolmella tietotyypillä sen mukaan, oliko kyse yksinkertaisesta faktojen tarkistamisesta (*tehtävä tieto*), työtehtävään liittyvän asiantuntemuksen päivittämisestä (*tehtävä aluetieto*) vai ongelmanratkaisusta (*tehtävän ratkaisutieto*) (Byström 1999, 45–46). Tutkimuksessa tehtyjen havaintojen perusteella näillä kolmella tietotyypillä on kullakin tyypilliset lähteensä.

2.2.2 Toimittajan tiedonhankinta

Toimittajat ovat tietotyöläisiä, joille tiedonhankinta on työn perusta. Tiedonhankinta on monisyisempi prosessi kuin jutun ideoiminen ja kirjoittaminen: tietynlaisella kirjoitustyyllillä toimittaja voi peitellä sitä, että tiedonhankinta on jäänyt kesken tai asiantuntemus on vajavaista (Selkälä 2006, 91).

Jos katsotaan tiedeyhteisöjen ulkopuolisia ammattiryhmiä, toimittajat ovat olleet yksi suosituimmista ammatillisen tiedon hankinnan tutkimuksen kohteista. Toimittajien ja tutkijoiden työssä on paljon samoja piirteitä. Sen vuoksi edellä esitellyt tiedonhankintajäsennykset antavat hyviä lähtökohtia journalistien tiedonhankintatutkimuksiin.

Erona on aikajänteen pituus: tutkija viettää aiheensa parissa helposti kuukausia, kun taas toimittaja tekee juttunsa usein yhdessä tai muutamassa päivässä. Toimittaja kyllä hankkii tietoa jatkuvasti ja pitää asiantuntemustaan yllä jopa vapaa-ajallaan, mutta tiedonhankinta on harvoin fokusoitunut pitkäksi ajaksi yhden aiheen ympärille. Monia uutistapahtumia pystytään ennakoimaan viikkoja etukäteen, mutta myös äkillisiin käännteisiin ja yllättäviin uutistapahtumiin pitää kyetä reagoimaan nopeasti. Aikapula ohjaa ja rajoittaa toimittajien tiedonhankintaa niin voimakkaasti, että teema nousee esiin tutkimuksesta toiseen.

2.2.2.1 Tiedontarpeet deadlineen puristuksessa

Sanomalehtitoimittajien tiedontarpeita tutkineet David Nicholas ja Helen Martin (1997) arvioivat, että kenties millekään muulle ammattiryhmälle aika ei ole yhtä ratkaiseva tiedontarpeiden määrittäjä kuin journalisteille. Toimittajat kuitenkin näyttävät nauttivan paineen alla työskentelystä ja virittyvän

vasta deadlineen lähestyessä. Eräessä Nicholasin ja Martinin tekemässä haastattelussa todettiin, että jos toimittajalle antaa kolme viikkoa aikaa jutun kirjoittamiseen, todennäköisesti hän naputtaa näppäimistöään vielä viisi minuuttia ennen deadlinea.

Toimittajien tiedontarpeet ovat moninaiset. Nicholas ja Martin määrittivät viisi funktiota toimittajien tarvitsemalle tiedolle.

- *Faktojen tarkistaminen.* Voi olla puhtaasti numeroiden ja muiden mitattavissa olevien määreiden (minä päivämääränä jokin asia tapahtui) tarkistamista tai uutisaiheen luonteen selvittämistä (ketkä olivat osallisina yrityskaupassa).
- *Ajantasainen tietämys.* Toimittajat tuntevat tarvetta olla koko ajan perillä maailman tapahtumista. Työajan vapaina hetkinä luetaan tai seurataan uutisia toisaalta mediasta, erikoistoimittajat lukevat oman erikoisalansa kirjallisuutta ja aikakauslehtiä.
- *Tutkiva työ.* Kaivetaan uutistapahtumasta jotakin uutta kerrottavaa tai suhteutetaan se aiempiin tapahtumiin: kun yrityspomo haukkuu kilpailijaansa julkisesti, toimittaja voi etsiä tiedonhaulla lehtiarkistosta vastaavia uutisia ja todeta tulosten perusteella, että ”hän teki sen jo yhdeksättä kertaa”.
- *Kontekstin hahmottaminen.* Raportoinnin kohteena oleva tapahtuma muuttuu uutisarvoiseksi vasta, kun sen asettaa asiayhteyteensä. Tähänkin tarpeeseen reagoidaan usein katsomalla historiaan ja selvittämällä, mitä aiemmin on tapahtunut ja mitä uutta tuorein käänne asiaan tuo.
- *Virikkeiden etsiminen.* Toimittaja selailee lähteitä tietämättä tarkkaan, mitä etsii. Jokin sattumalta löydetty tieto voi virittää juttuidean, jolloin tarkentuu ajatus siitä, miten tiedonhankintaa voisi jatkaa.

Toimittajien tiedontarpeita määrittäviä tekijöitä Nicholas ja Martin nimesivät yksitoista.

- Tiedontarpeen *luonne*: tarvitaanko käsitteellistä, teoreettisesta, historiallista, kuvailevaa, tilastollista vai menetelmällistä tietoa.
- *Intellektuaalinen taso*: millainen tietämys toimittajalla pitää aiheesta minimissään olla, jotta hankittu tieto tulee ymmärretyksi.
- *Näkökulma*: miten tieto palvelee sitä näkemystä, joka toimittajalla aiheesta on.
- *Määrä*: kuinka paljon tietoa tarvitaan.
- *Laatu/virallisuus*: kuinka luotettavaa tieto on.
- *Ajankohtaisuus/voimassaoloaika*: kuinka ajantasaista ja uutisarvoista tieto on, ja kuinka pitkään.
- *Toimituksen nopeus*: kuinka nopeasti tieto on saatavilla (ehdiikö perille ennen deadlinea).
- *Alkuperä* (maantieteellinen): koskeeko tieto kotimaan vai ulkomaan uutisaiheita.
- *Käsittely ja jalostaminen*: onko tieto alkuperäisessä muodossaan vai käsiteltynä (esim. tiivistelmä, kollegan leikekirja).

Tiedontarpeiden täyttämisen esteistä merkittävin on *aikapula*. Kiire aiheuttaa painetta, joka vaikuttaa siihen, kuinka laajasti lähteisiin ehditään tutustua ja omaksua niistä tietoa. Tämä aiheuttaa paljon töitä toimitussihteereille¹¹, jotka saavat jutun käsiinsä usein lähellä deadlinea, ja he yrittävät parhaansa mukaan tarkistaa oikeinkirjoituksen ja faktat minuuttiaikataululla.

Toinen este on hankala *pääsy tiedonlähteille ja tietojärjestelmiin*. Toimittajat ovat sikäli kiitollisessa asemassa, että toimituksilla on mittavat arkistot ja pääsyt sekä painettuihin ja elektronisiin lähteisiin, ja avoimessa työyhteisössä tietoa vaihdetaan suullisesti. Samat asiat vaikuttavat osittain myös negatiivisesti, sillä kolmas este on *tiedontulva*. Käsillä olevien tiedonlähteiden määrä ja paljous aiheuttavat valinnan vaikeutta ja kaoottisuutta. Toimituksiin tulvii myös viestejä tahoilta, jotka haluavat itselleen ja asialleen näkyvyyttä. Tutkimuksen teon aikaan sanomalehden toimitus saattoi saada tuhansia fakseja viikossa, ja Nicholas ja Martin ennakoivat osuvasti, että sähköposti seuraa samoja jalanjälkiä tulevaisuudessa.

Neljänneksi esteeksi nimettiin riittämätön *koulutus* tietoresurssien käyttämiseen. Tietokonepohjaiset työkalut olivat 1990-luvulla toimituksissa verrattain uusia, eikä moni toimittaja osannut hyödyntää niitä. Nicholas ja Martin havaitsivat, että vain nuorempi toimittajapolvi näyttää omaksuvan uusien informaatioteknologian käytön tiedonhankinnan apuna.

Nicholasin ja Martinin mukaan toimittajat ovat motivoituneita ja harjaantuneita tiedonhankkijoita. Tietämys tiedonlähteistä on hyvä ja niille osataan hakeutua. Tiedonhankintataidoissa on kuitenkin yksilöiden välisiä eroja etenkin it-pohjaisissa menetelmissä, ja kontaktiverkoston voi olla yhdellä toimittajalla merkittävästi parempi kuin toisella. Lisäksi aikapula pakottaa jatkuvasti kompromisseihin tiedonhankinnassa. (Nicholas & Martin 1997.)

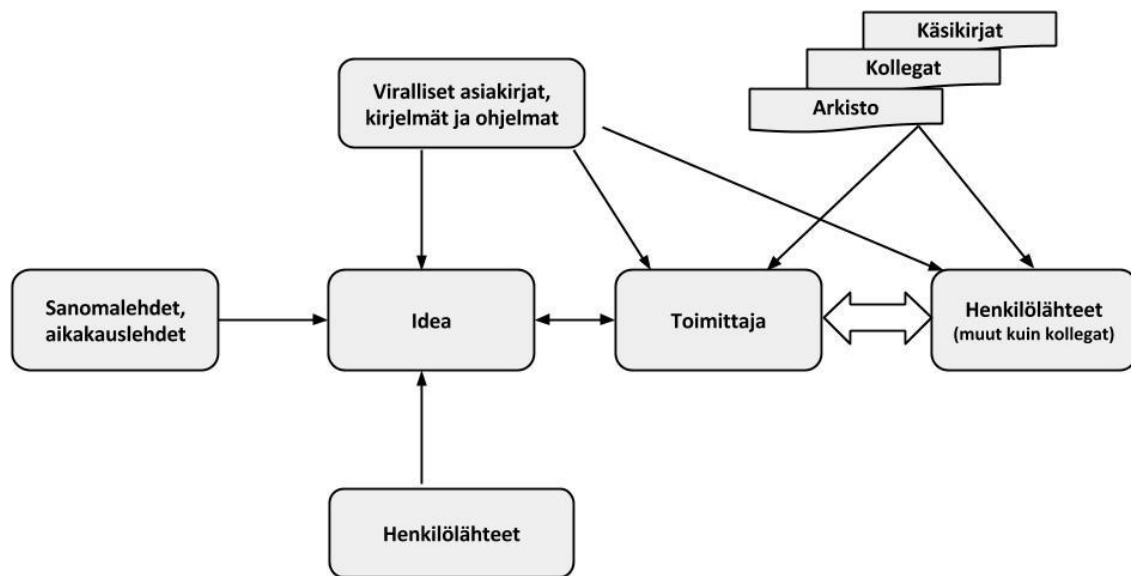
2.2.2.2 Toimittajan tiedonhankinnan perusmalli

Informaatiotutkimuksessa on tullut varsin yleisesti todetuksi, että ihmiset suosivat tiedonhankinnassaan ensisijaisesti henkilölähteitä. Toimittajien ammattikunta ei tutkimusten perusteella tee poikkeusta tähän, mutta henkilölähteiden suosiminen vaihtelee työnkuvan mukaan.

Mariam Ginman haastatteli vuonna 1983 väitöskirjatutkimukseensa yli kahtasataa

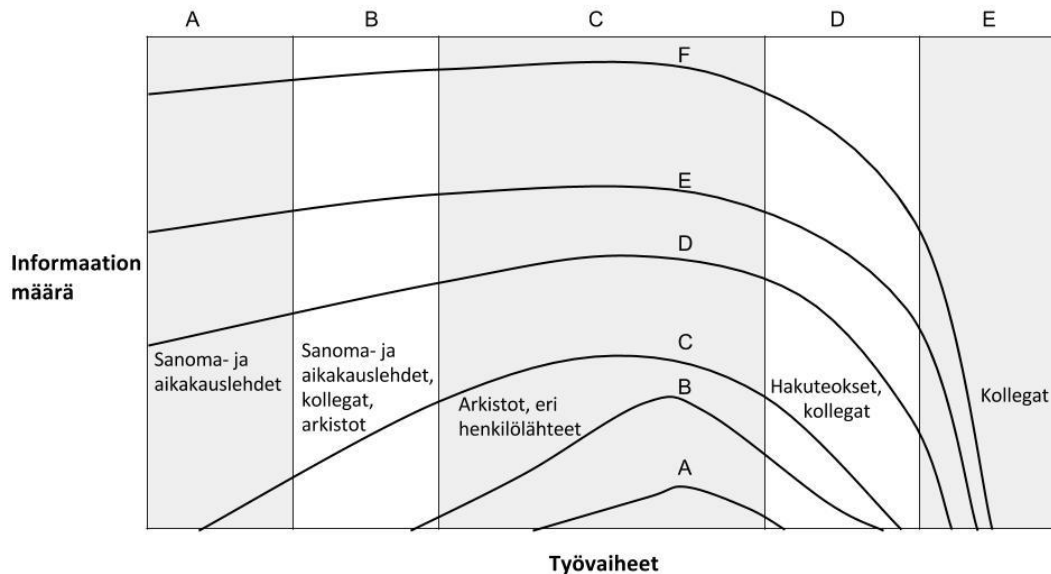
¹¹ toimitussihteeri: ”Lehden eräänlainen ’toimitusteknikko’ tai työnjohtaja, jonka työnkuva vaihtelee välineen koosta riippuen. Toimitussihteeri huolehtii juttujen editoinnista ja lehdessä käytettävissä olevan tilan jakamisesta osastojen kesken, valvoo juttujen sisältöä, päättää juttujen typografisesta asusta ja huolehtii lehden taittamisesta.” (Kuutti 2006)

suomenruotsalaista ja ruotsalaista sanomalehtitoimittajaa. Tutkimuksensa pohjustukseksi Ginman jakoi toimittajien käyttämät lähteet neljään ryhmään: *henkilöt* (jotka ovat vastuussa tapahtumista tai joita tapahtumat koskevat), *kirjallinen materiaali* (edellä mainittujen henkilöiden tuottama tai heitä varten tuotettu), *toimittajien juttutuotanto* (sanoma- ja aikakauslehtiartikkelit, arkistomateriaali jne.) sekä *käsikirjat ja hakuteokset*. Samalla Ginman esitteli toimittajien tiedonhankinnan perusmallin, jonka yleispätevyyttä ja toimivuutta käytännössä hän lähti haastattelututkimuksellaan testaamaan. (Ginman 1983, 128.)

Kuvio 2: Toimittajien tiedonhankinnan perusmalli (Ginman 1983, 128).

Ginman toteaa, että hänen jäsenyyksensä osoittautui tutkimuksen perusteella vakaaksi perusmalliksi, joka pätee riippumatta siitä, millainen toimittajan työnkuva tai erikoisala on. Malli on kuitenkin yksinkertainen ja pelkistetty, ja yksilölliset erot toimittajien tiedonhankinnassa ovat huomattavia. Ginmanin mukaan toimittajalla on yksilöllinen *informaatioprofiili*, joka määrittyy sen mukaan, kuinka suuren määrän tietoa toimittaja kokee tarvitsevänsä työtehtävien suorittamiseen. Kapeimman informaatioprofiilin toimittajat saattavat tyytyä tiedonhankinnassaan suppeaan henkilö- ja kirjallisten lähteiden verkostoon, johon kuuluu tekeillä olevien juttujen asianosaisia, joitakin sanoma- ja aikakauslehtiä sekä muutamia kollegoita ja muita henkilölähteitä. Informaatioprofiiliin vaikuttavia taustatekijöitä voivat olla ainakin koulutustausta, työpaikka ja työskentelyolot sekä henkilökohtainen luonne. (Ginman 1983, 230–245.)

Kuvio 3: Erilaisia toimittajien informaatioprofiileja. F on toimittaja, joka käyttää työprosessin aikana lähteitä laajimmin. A:lla lähteiden määrä on joukon suppein. (Ginman 1983, 232. Työvaiheiden jaottelu perustuu Jorma Miettisen 1978 esittelemään toimitustyön malliin.)

Henkilölähteet ovat Ginmanin mukaan toimittajien tärkeimpiä lähteitä riippumatta työnkuvasta. Lähteet ovat tavallisesti ennestään tuttuja ja luotettuja, mutta kuitenkin toimituksen ulkopuolisia henkilöitä. Laaja kontaktiverkosto on tiedonhankinnan kulmakivi. Verkoston rakentuminen vie ainakin 2–3 vuotta, Ginmanin haastateltavien enemmistö arvioi. (emt. 172–174 ja 225.)

2.2.2.3 Tutkimuksia sanomalehtitoimittajien tiedonhankinnasta

Ginmanin mukaan toimittajan tiedonhankinta on tiukasti sidoksissa työprosessiin, ja useimmat aihetta koskevat tutkimukset ovat omaksuneet tämän lähtökohdan. Vuonna 2003 julkaistiin Simon Attfieldin ja John Dowellin tutkimus britannialaisen The Times -sanomalehden toimittajien tiedonhankinnasta ja informaatiokäyttytymisestä journalistisen työprosessin aikana. Tekemiensä haastatteluiden perusteella he toistivat tiedonhankintatutkimuksissa yleiseksi todettua havaintoa siitä, että tiedonhankinnan aloittamisvaiheessa yksi hallitsevista piirteistä on epävarmuus. Toimittajilla epävarmuus ilmenee etenkin informaation käyttökelpoisuuden arvioinnin ja työprosessin kesken tapahtuvien muutosten yhteydessä.

Attfield ja Dowell määrittelivät kolme ydinvaatimusta, jotka vaikuttavat uutisaiheiden valintaan ja artikkeleiden näkökulmiin. *Uutuusarvo vaatimus* tarkoittaa, että artikkelin on tarjottava lukijalle jotakin uutta ja aiemmista jutuista poikkeavaa. *Totuusvaatimus* velvoittaa toimittajan tarkistamaan faktojen oikeellisuuden ja tarjoamaan asiantuntevaa ja totuudenmukaista luettavaa.

Uutisarvoisuusvaatimuksen tarkoitus on varmistaa, että lukija kokee aiheen olevan uutisoinnin arvoinen. Nämä ydinvaatimukset vaikuttavat myös tiedonhankintaan. Esimerkiksi uutisuusarvoisuusvaatimuksen aiheuttama rutiinitoimenpide on tiedonhaku artikkelitietokantoihin ja tarkistus, mitä aiheesta on aiemmin kirjoitettu. Taustatietoja kerättyä voi myös paljastua, että artikkeliin suunniteltu näkökulma on perustunut virheellisiin oletuksiin, ja näkökulmaa on vaihdettava tai aihe hylättävä.

Kolmen ydinvaatimuksen lisäksi sanomalehtiartikkelin jutuntekoproosessia ohjaavat toimituksen itse asettamat vaatimukset ja rajoitukset, kuten jutun sanamäärä ja deadline. Jutun sisältöön ja prosessin etenemiseen vaikuttaa myös tiedonlähteiden ja kanavien tavoitettavuus ja hyödynnettävyys. Etenkin uutistoimittajilla tiukat deadline-aikataulut rajoittavat taustatiedon keräämisen mahdollisuuksia.

Attfieldin ja Dowellin tutkimushaastattelussa korostettiin sitä, kuinka tärkeää on oman ymmärryksen jatkuva kehittäminen. Esimerkiksi tiedetoimittajan on syytä ennen haastattelun tekemistä ottaa huolellisesti selvää käsiteltävästä aiheesta, koska muuten ei tiedä, mitä kysyä haastateltavalta. Ymmärrystään kehittämällä toimittaja karistaa tiedonhankintaproessin alkuvaiheessa koettavaa epävarmuutta, joka alkaa asteittain muuttua varmuudeksi. Asiantuntemuksen parantuessa toimittaja osaa myös kohdentaa tiedonhankintansa tarkemmin, ja tiedonhankintaa tehdessä voi tunnistaa informaatiota, jolle saattaa olla myöhemmin käyttöä. (Attfield & Dowell 2003.)

Suomalaisten sanomalehtitoimittajien tiedonhankintaa on tutkittu kattavasti kahdessa opinnäytetyössä. Katriina Murtosella (1992) tarkasteltavana oli joukko toimittajia Porissa ilmestyvästä Satakunnan Kansasta ja Elina Selkälällä (2006) tamperelaisesta Aamulehdestä. Molempien tutkimusten tulokset tukivat aiempien toimittajien tiedonhankinnan tutkimusten havaintoja ja vahvistivat käsitystä, että henkilölähteet ovat toimittajien tiedonlähteistä tärkeimpiä.

Murtosen tutkimuksessa seurantaan kuului 28 toimittajaa ja heiltä yli 300 jutuntekoproosessia. Näissä prosesseissa lähes kolme neljäsosaa käytetyistä lähteistä oli henkilölähteitä. Murtonen jakoi jutut kolmeen luokkaan – *rutiinijuttuihin, normaaleihin ja tarkasteleviin juttuihin* – ja havaitsi, että asiantuntijoiden merkitys henkilölähteinä kasvaa sen mukaan, mitä kompleksisempi juttuaihe on. Vastaavasti juttujen asianosaisten ja esimerkiksi yhdistysten ja yritysten edustajien käyttö lähteinä on harvinaisempaa, kun rutiinijutun sijaan tekeillä on tarkasteleva juttu. (Murtonen 1992, 89–90.)

Kuten Ginmanin tutkimuksessa, myös Murtosen haastateltavat olivat enimmäkseen tyytyväisiä

käyttämiinsä lähteisiin. Kirjallisista lähteistä saatu tieto oli keskimäärin yhtä hyvin soveltuvaa jutuntekotarpeisiin kuin henkilölähteistä saatu. Kirjallisia lähteitä kuitenkin käytettiin huomattavasti vähemmän. Murtonen arvioi, että perinteisten kirjallisten lähteiden käyttöä lisättiin mielellään silloin, kun työn kohteena oli laajempi aihe. (emt. 90–95.) Hän totesi loppupäätelmässään, että kirjallisen aineiston saantia tulisi toimituksissa parantaa kehittämällä tietojärjestelmiä.

Elina Selkälä haastatteli tutkimukseensa neljäätoista Aamulehden toimittajaa, joista puolet oli uutis- ja puolet feature-juttuja kirjoittavia toimittajia. Jutuntekoprosessissa todettiin olevan kolme vaihetta (*aloitus, aineiston hankinta, jutun koostaminen*), joista jokaisessa tarvitaan tiedonhankintaa. Prosessi on kuitenkin ennalta-arvaamaton eikä aina etene lineaarisesti vaiheesta toiseen. (Selkälä 2006, 105–107.)

Selkälän haastatteleminen toimittajien mukaan tiedonhankinnan esteet pystyy aina kiertämään, koska vaihtoehtoisia lähteitä (esim. ensisijaisen haastateltavan sijaan toinen haastateltava) on aina löydettävissä. Aikapula kuitenkin rajoittaa, ja uutistoimittajan on tehtävä juttu niillä tiedoilla, jotka deadline puitteissa ovat saatavissa kokoon. Tiedonhankinnan tuloksellisuuden kannalta yksi avainasia olikin ekonomisuus: turhan työn tekemistä haluttiin välttää. Toisaalta moni haastateltu myönsi, että mitä paremmin aiheeseen tutustui, sitä todennäköisemmin saattoi löytää mielenkiintoisia näkökulmia tai jopa uutisia. (emt. 89–90.)

Selkälän haastattelemat toimittajat käyttivät lähteitä monipuolisesti, mutta pääosin he pitäytyivät tutuissa ja hyviksi havaituissa lähteissä. Henkilölähteet olivat lähteistä tärkeimpiä. Dokumenttilähteistä etsitty tieto oli usein uutisjutun kannalta liian yksityiskohtaista, ja dokumentteihin perehtyminen vei paljon aikaa. Henkilölähteiden käytössä näkyi eroja toimittajan työkokemuksen mukaisesti. Kokeneemmille toimittajille oli kertynyt laaja henkilölähteiden verkosto, mikä vähensi tarvetta etsiä uusia lähteitä, kun taas nuoremmat toimittajat käyttivät runsaasti internetiä erityisesti tiedonhankinnan alkuvaiheessa. (emt. 89, 104–105.)

Sanomalehtitoimittajia koskevat tiedonhankinnan tutkimukset toistavat toistamisen perään havaintoja henkilölähteiden suosimisesta. Tästä ei pidä tehdä liian pitkälle meneviä yleistyksiä, koska tutkimusjoukot ovat yleensä koostuneet toimittajista, jotka raportoivat yksinomaan tai lähes yksinomaan kotimaassa tapahtuvista asioista. Ulkomaantoimittajien tiedonhankinta on erilaista, koska itsenäistä ideointia on vähemmän ja reagointia muiden tiedotusvälineiden uutisointiin enemmän. On normaalia, että ulkomaantoimituksessa suurin osa uutisaiheista tulee uutistoimistojen

välityksellä (tässä: Laaksonen 2000, 49¹²).

Tiedonhankinnassa näyttäisi olevan eroja myös siinä, työskenteleekö toimittaja painetulle vai sähköiselle medialle. Päivi Laaksonen (2000) selvitti pro gradu -työssään Yleisradion toimittajien ja ohjelmapalvelutyöntekijöiden tiedonhankintaa. Tutkimuskyselyyn vastanneiden 65 toimittajan joukossa tärkeimmäksi lähteeksi arvioitiin sanomalehtiartikkelit ennen asiantuntijoita ja työtovereita (Laaksonen 2000, 82). Havainnosta on kuitenkin vaikea tehdä päätelmiä kovin pitkälle, koska Laaksonen tutkimus on kvantitatiivinen eikä erittele esimerkiksi sitä, millä osastoilla vastaajat työskentelivät.

Uutistoimistojen ulkomaan uutisoinnin osalta voin omien kokemusteni perusteella vahvistaa henkilölähteiden merkityksen vähäisyyden. Olen tehnyt STT-Lehtikuvassa satunnaisesti ulkomaantoimituksen vuoroja, yhteensä kymmenkunta, ja noissa vuoroissa olen muistaakseni vain kerran ottanut työasioissa yhteyttä toimituksen ulkopuolisiin henkilölähteisiin. STT:n ulkomaantoimituksen päivystysvuorossa työn luonne on pääasiassa poimia kansainvälisten uutistoimistojen tarjonnasta olennaisimmat uutiset, kääntää ja tulkita ne suomalaiselle yleisölle. Tällaisissa työvuoroissa ei ole aikaa eikä tarkoituksenmukaistakaan etsiä omia henkilölähteitä kommentoimaan ulkomaiden tapahtumia, koska ilmaisu on pidettävä tiiviinä ja kommentilla voi olla vaikea tuoda lisäarvoa juttuun. Silloin kun ulkomaanjuttuun kuuluu taustoitusta ja aiheen Suomi-kytkösten selvittämistä, omien haastateltavien hankkiminen on tarpeellista ellei välttämätöntä.

2.2.2.4 Sähköiset työkalut tiedonhankinnan apuna

Tietokonepohjaisista hakutyökaluista on tullut nopealla vauhdilla erottamaton osa toimittajien tiedonhankinnan arkea. Kun elektronisia materiaalitietokantoja otettiin käyttöön yhdysvaltalaisen sanomalehtien toimituksissa 1980-luvulla, tiedonhakua eivät juurikaan suorittaneet toimittajat itse, vaan kirjastonhoitajat tai informaattikot. Jo 1990-luvulla elektronisten aineistojen merkitys kasvoi niin paljon, että ne alettiin nähdä monissa toimituksissa välttämättömyyksinä. (Attfield & Dowell 2003.) Suomessa Satakunnan Kansa otti ensimmäisenä sanomalehtenä elektronisen arkiston käyttöönsä 1980-luvun puolivälissä. Arkiston käytön opettelu oli aluksi toimittajien oma-aloitteisuudesta riippuvaista, mutta alle kymmenessä vuodessa useat toimittajat omaksuivat sen säännöllisen käytön

¹² Laaksonen viittaa artikkeliin Perttula, Veli-Matti (1992). Toimittajat tiedon äärellä. Teoksessa Kansainvälisen tiedon äärellä: Esimerkkejä tiedonkulun sääntelymekanismeista ja tiedon saatavuudesta joukkotiedotuksen, koulutuksen ja kulttuurin alueilla. Espoo: Teknillinen korkeakoulu. Tietopalvelun ja tietoresurssien hallinnan koulutusohjelma. Erikoistyö.

viikoittain, paikoitellen jopa päivittäin. Elektroninen arkisto koettiin vanhaa leikearkistoa kätevämmäksi. (Murtonen 1992, 47–48.)

Vaikka sähköiset palvelut alkoivat yleistyä ja parantua, internetin läpimurto toimittajien tiedonhankinnan työkaluna sai odottaa yli vuosituhaten vaihteen. Kun David Nicholasin tutkimusryhmä haastatteli vuonna 2000 julkaistuun tutkimukseensa yli kolmeasataa toimittajaa ja informaattikkoa, internetin käyttö sanomalehtitoimittajien keskuudessa osoittautui vähäiseksi. Taustalla oli käytännön syitä, kuten laitteiden käytön hankaluus ja internet-yhteyksien heikko saatavuus, mutta myös oletuksia internetistä löytyvän tiedon epäluotettavuudesta. Moni kantoi huolta informaatioähkystä. (Nicholas et al. 2000.) Samoihin aikoihin Suomessa tehdyt tutkimukset esittivät samansuuntaisia tuloksia. Internetiä pidettiin käyttökelpoisena apuvälineenä etenkin yksityiskohtien tarkistamiseen ja taustatiedon hankintaan, mutta olennaista muutosta netin ei katsottu työhön tuovan. (Selkälä 2006, 38.) Sekä Kitta Kohosen (2000, 46) että Päivi Laaksosen (2000, 96) haastattelututkimuksissa todetaan, että toimittajien omat arkistot olivat 1990-luvun lopulla yhä tärkeimpien tiedonlähteiden joukossa.

Kasvavaan tiedontulvaan liitetyt uhat eivät Elina Selkälän tutkimuksen perusteella näytä tuoneen toimitustyöhön niin suuria ongelmia kuin pelättiin. Olennaisen tiedon löytäminen voi olla hankalaa aineiston runsauden vuoksi, ja joskus internet-tiedonhaku on vaikea lopettaa ja siirtyä tavoittelemaan henkilölähteitä, mutta varsinaisena ongelmana Selkälän haastateltavat eivät tiedontulvan kasvua nähneet. (Selkälä 2006, 124.)

Modernista tekniikasta on tullut toimittajille enemmän apuväline kuin rasite. Selkälän (2006, 97) haastatteleminen kokeneiden toimittajien mukaan juttujen tekemisestä on tullut internetin ja matkapuhelinten aikakaudella huomattavasti helpompaa ja nopeampaa kuin aiemmin. Merkillepantavaa kuitenkin on, että Ginmanin (1983) ja Murtosen (1992) tutkimuksissa aikapula ei ole yhtä hallitseva teema kuin esimerkiksi Attfieidin ja Dowellin sekä Selkälän töissä. Näyttää siltä, että työtehtävistä pystyy suoriutumaan nykyaikana nopeammin kuin ennen, mutta silti kiire on toimitustyössä lisääntynyt. Tämä johtuu todennäköisesti työtehtävien määrän ja monimuotoisuuden lisääntymisestä.

2.2.2.5 Kirjeenvaihtajat eristyksissä

Edellisissä luvuissa viitatuissa tutkimuksissa on selvitetty laajalti toimittajien tiedonhankintaa,

mutta ulkomaankirjeenvaihtajia mainitaan harvoin. He ovat tiedonhankintansa kanssa erilaisessa asemassa kuin muut toimittajat.

David Nicholasin ja Helen Martinin mukaan ulkomaankirjeenvaihtajilla on todennäköisesti enemmän ongelmia pääsyssä tiedonlähteille kuin minkään muun osaston toimittajilla. Kun on niin sanotusti kentällä ja kaukana uutisdeskin informaatiovyörystä, jää katveeseen tiedonsaannilta ja voi tulla eristäytynyt olo. Lisäksi kirjeenvaihtajien työnkuvaan määritellyt seuranta-alueet ovat niin laajoja – yksi toimittaja saattaa raportoida yksin koko Venäjän asioista tai seurata jossakin maanosassa montaa maata kerrallaan –, että moniin asemamaan uutisaiheisiin perehtyminen jää väistämättä pintapuoliseksi. Tiedon saantia vaikeuttaa sekin, että monissa uutisvälityksen kannalta keskeisissä maissa hallinnot salailevat tietoa järjestelmällisesti. (Nicholas & Martin 1997.)

Kuten toimittajilla yleensä, myös kirjeenvaihtajilla työnteon rutiinit ja osittain työnkuvakin on muuttunut tekniikan kehittymisen myötä. Jo Nicholasin ja Martinin (1997) tutkimuksessa havaittiin, että internet on vienyt osan kirjeenvaihtajien velvoitteista pois. Kehityksen seurauksena kuitenkin myös vaatimukset kasvavat. Ulkomaankirjeenvaihtajan on yhä tärkeämpi olla tehokas omassa tiedonhankinnassaan ja löytää tietoa, jota muissa kanavissa ei ole jo kerrottu.

Seuraavassa luvussa esittelen kirjeenvaihtajien työtä sekä kirjeenvaihtajaverkoston historiaa ja kehitystä. Myös kirjeenvaihtajien tiedonhankintaa käsitellään siltä osin kuin viestintätieteellisissä tutkimuksissa ja kirjallisuudessa on aiheesta kerrottu.

3. KIRJEENVAIHTAJIEN MAAILMA

Ulkomaankirjeenvaihtajat ovat mediaorganisaatioille ylpeydenaiheita ja kallisarvoisia työntekijöitä, vaikka vain pieni osa ulkomaan uutisista on heidän tekemiään. Yleisimmin ulkomaan uutisen nimirivillä tai lähdemainintana lukee AP, AFP tai Reuters. Suurin osa suomalaisten joukkotiedotusvälineiden ulkomaan uutisoinnista perustuu suurten kansainvälisten uutistoimistojen tarjontaan – joka puolestaan nojaa näiden omiin kirjeenvaihtaja- ja avustajaverkostoihin. Esimerkiksi AFP:llä (Agence-France Press) on 200 toimipistettä 150 eri maassa, ja 2 260 kirjoittajan joukossa on 80 eri kansallisuutta edustettuna.¹³

Nykytekniikan ansiosta suomalaisen lukijan on helppo päästä lukemaan kansainvälisiä uutisia alkuperäisistä lähteistä. Suomalaisten ulkomaankirjeenvaihtajien tarvetta se ei poista, vaan heitä ja ulkomaanavustajia tarvitaan kertomaan asiat suomalaisesta näkökulmasta, suomalaisille kiinnostavalla tavalla (Crowley 2004, 14). Kansainvälinen uutistoimistomateriaali ei kata monia sellaisia aiheita, jotka kiinnostavat suomalaista yleisöä (Torniainen 1989, 60). Suomalaismedian kirjeenvaihtajaverkoston on 2010-luvun alussa kuulunut kolmisenkymmentä päätoimista kirjeenvaihtajaa ja jopa sata säännöllisesti kirjoittavaa avustajaa¹⁴.

Suomalaisten ulkomaankirjeenvaihtajien määrä on viime vuosina vähentynyt, mutta maailmalla muutos on ollut käynnissä pidempään ja dramaattisemmin. Käännepointte oli kylmän sodan päättyminen.

Vuonna 1989 Yhdysvalloissa kolme suurta tv-kanavaa ABC, NBC ja CBS antoivat ulkomaan uutisille enemmän lähetyssaikaa kuin koskaan, mutta sen jälkeen kuudessa vuodessa minuuttimäärä putosi alle puoleen huippuvuoden lukemasta. Vuonna 2003 näillä kolmella kanavalla oli kullakin jäljellä kuusi kirjeenvaihtajapistettä, kun ulkomaantoimistoja oli lopetettu etenkin Euroopasta. Tästä on seurannut itseään ruokkiva kierre: mitä vähemmän yleisö tietää muiden maanosien tapahtumista, sitä vähemmän he vaativat, ja sen seurauksena mediayhtiöt perustelevat leikkauksia sillä, ettei yleisöä kiinnosta. (Fleeson 2003, 34 ja 37.) Stephen Hessin (1996, 93–98) mukaan etenkin keskikokoisissa yhdysvaltalaislehdissä ulkomaan uutisiin suhtaudutaan täyteaineksena.

Fleesonin, Hessin ja muiden kirjeenvaihtajia tutkineiden töihin tutustutaan tarkemmin seuraavissa

¹³ AFP:n kotisivut (haettu 18.11.2013): <http://www.afp.com/en/agency/afp-in-world>

¹⁴ Kts. Lindroos 2012, 42 ja Journalisti 10/2008, s. 18–19. Kirjeenvaihtajien määrästä tarkemmin luvussa 3.2.

alaluvuissa. Pääasiassa keskityn suomalaisia kirjeenvaihtajia ja kirjeenvaihtajaverkoston koskeviin teoksiin ja tutkimuksiin.

3.1 Aikaisempi tutkimus

Moskovan-kirjeenvaihtajia tutkineen Turo Uskalin mukaan ulkomaankirjeenvaihtajat olivat pitkään kansainvälisen journalismin tutkimuksen unohdettu joukko. Vielä 1980-luvun lopulla kirjeenvaihtajista oli niukasti tutkimustietoa, mutta seuraavan vuosikymmenen aikana sitä alkoi vähitellen ilmestyä. (Uskali 2001, 2). Kattavimpana kirjeenvaihtajatutkimuksena voi yhä pitää yhdysvaltalaisen Stephen Hessin (1996) teosta *International news & foreign correspondents*, jonka runkona olevaan tutkimukseen vastasi yli 400 senhetkistä ulkomaankirjeenvaihtajaa ja 370 entistä kirjeenvaihtajaa.

Väitöskirjassaan Uskali (2003, 17–18) on listannut tyhjentävän oloisesti kaikki siihenastiset suomalaiset ja merkittävät kansainväliset kirjeenvaihtajatutkimukset. Kymmenen vuotta myöhemmin tuon suppean listan jatkeeksi voisi liittää paljon uutta ainesta. Ulkomaalaisista teoksista merkittävänä voi pitää etenkin antropologi Ulf Hannerzin kirjaa *Foreign news: Exploring the world of foreign correspondents* (2004).

Suomessa on 1990-luvulta alkaen Helsingin, Tampereen ja Jyväskylän yliopistoissa tehty toistakymmentä opinnäytetyötä, jossa kirjeenvaihtajat tai heidän työnsä on pääaiheena. Aiempien vuosikymmenten ensimmäisissä suomalaistutkimuksissa kirjeenvaihtajatyötä käsiteltiin yleisluontoisesti¹⁵, mutta viime vuosikymmenien tutkimuksista suurin osa on keskittynyt yksittäiseen maahan tai alueeseen. Perusteellisinta työtä on tehnyt Uskali, joka käsitteli suomalaisia Moskovan-kirjeenvaihtajia gradussaan (1994), lisensiaatintyössään (2001) ja väitöskirjassaan (2003). Brysselissä työskennelleitä suomalaisia EY/EU-kirjeenvaihtajia ovat tutkineet Tuomo Mörä väitöskirjassaan (1999)¹⁶ ja Kitta Kohonen pro gradu -tutkielmassaan (2000). Viestintätieteiden

¹⁵ Ahvenainen, Martti (1964). Suomalaisen sanomalehtien päätoimiset ulkomaankirjeenvaihtajat. Tampereen Yhteiskunnallinen korkeakoulu: tutkielma sanomalehtitutkintoa varten.

Vanhalakka, Vesa (1987). Ulkomaanavustajien ja ulkomaankirjeenvaihtajien rooli ja asema kolmessa suuressa sanomalehdessä. Tampereen yliopisto: toimittajatutkinnon tutkielma.

Torniainen, Hanna (1989). Suomalaisen joukkotiedotusvälineiden ulkomaankirjeenvaihtajien työ. Helsingin yliopisto: tiedotusopin pro gradu -tutkielma.

¹⁶ Mörä, Tuomo (1999). EU-journalismin anatomia. Mediasisältöjä muokanneet tekijät ennen kansanäänestystä 1994. Helsingin yliopisto.

gradututkielmissa on tarkasteltu kirjeenvaihtajien työtä myös Yhdysvalloissa vuosina 1966–2003¹⁷, 1980-luvun Puolassa¹⁸ ja 1990-luvun Kiinassa¹⁹. Lisäksi Bosnian- ja Ruandan-sotakirjeenvaihtajat ovat olleet tutkimuskohteena²⁰.

Mediaorganisaatioita katsoen eniten on tutkittu Yleisradion ulkomaankirjeenvaihtajia. Taru Tuohiniemen (2004) viestinnän pro gradu -tutkielman aiheena oli Ylen ulkomaankirjeenvaihtajien kokema työn muutos 1970-luvulta 2000-luvun alkuvuosiin. Johanna Unhan historian gradu (2008) käsitteli Yleisradion Yhdysvaltain-kirjeenvaihtajien työtä yhtiön kirjeenvaihtajaverkoston alkuvuosina²¹. Kirsi Crowleyn (2004) tutkimuskohteena olivat Ylen ulkomaanavustajat.

Crowleyn ohella suomalaismedian ulkomaanavustajien työtä on tutkinut Iira Hartikainen (2008) pro gradu -tutkielmassaan. Sonja Lindrosiin (2012) gradun aiheena oli suomalaiskirjeenvaihtajien asemapaikkojen sijoitteluun vaikuttavat valinnat.

Kuten huomata saattaa, lista on venähtänyt pitkäksi, ja jatkoa seuraa tulevaisuudessa. Tiedossani on yksi tekeillä oleva kirjeenvaihtajia käsittelevä opinnäytetyö, joka valmistuu omani jälkeeni. Ammattiryhmä, joka Turo Uskalin mukaan oli vielä 1990-luvulla viestintätutkimuksen ”unohdettu joukko”, on löydetty ainakin Suomessa suosituksi tutkimuskohteeksi.

3.2 Suomalaisen kirjeenvaihtajaverkoston kehitys – Geneven kautta Brysseliin

Suomalaisissa tiedotusvälineissä on julkaistu ulkomailta saatuja matkakirjeitä maan lehdistön syntyvuosista 1770-luvulta lähtien. Tilapäisiltä avustajilta ympäri maailmaa saadut kirjeet olivat lehtien ainoaa, omintakeista ulkomaanaineistoa 1870-luvulle asti, kunnes sähkösanomat alkoivat yleistyä. (Keränen 1984, 136.) Autonomian aikana lähes kaikki näistä avustajista oli ulkomaalaisia

¹⁷ Pekonen, Laura (2005). Suomalaiset Yhdysvaltain-kirjeenvaihtajat (1966–2003). Tutkimus siitä, miten suomalaisviestinten Amerikan-agenda syntyy. Tampereen yliopisto: tiedotusopin pro gradu -tutkielma.

¹⁸ Pekkarinen, Aino (2010). ”Mä oon kauheen ylpee, et mä olin rehellinen.” Suomalaisten ulkomaankirjeenvaihtajien työ Puolan kansantasavallassa 1980-luvulla. Tampereen yliopisto: tiedotusopin pro gradu -tutkielma.

¹⁹ Koskinen, Päivi (2008). Tiananmenin varjossa. Suomalaisten Kiinan-kirjeenvaihtajien työskentely 1990-luvulla. Jyväskylän yliopisto: journalistiikan pro gradu -tutkielma.

²⁰ Mykkänen, Pekka (1995). Hyvän journalismin mahdollisuudet sodassa. Tutkimus Bosnian ja Ruandan sotakirjeenvaihtajista, heidän asenteistaan ja käsityksistään journalismista. Jyväskylän yliopisto: journalistiikan pro gradu -tutkielma

²¹ Unha, Johanna (2008). Ikkunat auki Amerikkaan. Yleisradion ensimmäiset Yhdysvaltain-kirjeenvaihtajat ja heidän työnsä tulokset suhteessa Neuvostoliiton-kirjeenvaihtajien toimintaan vuosina 1964–1970. Tampereen yliopisto: historian pro gradu -tutkielma

(Uskali 2003, 21). Vuosisadan loppua kohti mentäessä kirjeenvaihtajien käyttö yleistyi ja verkosto alkoi muuttua tilapäisestä vakituiseksi, mutta ulkomaanuutisointia pidettiin lehdissä toisarvoisena 1910-luvulle asti. Sitten ulkomaanuutiset keksittiin myyntivaltiksi, ja lopullinen läpimurto tapahtui ensimmäisen maailmansodan aikana. (Keränen 1984, 134–136; Uskali 2003, 21).

Suomalaislehtien omien päätoimisten ulkomaankirjeenvaihtajien historia alkaa 1920-luvulta. Ensimmäisenä pidetään määritelmästä riippuen Uuden Suomen Ada Nornaa tai Helsingin Sanomien Yrjö Niiniluotoa. Norna aloitti työnsä 1920-luvun alussa Berliinissä, mutta hän asui Saksassa jo ennestään. Niiniluoto lähetettiin kirjeenvaihtajaksi Geneveen vuonna 1926 tehtävänäään seurata Kansainliiton toimintaa. (Keränen 1984, 136.)

Toisen maailmansodan alkaessa kirjeenvaihtajapaikkoja oli Uudella Suomella ja Helsingin Sanomilla Lontoossa sekä Helsingin Sanomilla myös Berliinissä, mutta sota pakotti luopumaan niistä. Välillä ainoaksi jäi Helsingin Sanomien Tukholman-kirjeenvaihtajapaikka, joka perustettiin 1943. (Vesikansa 1977, 46.)

Sodan jälkeen verkoston rakentaminen alkoi uudestaan Lontoosta, joka nähtiin tuolloin maailman napana (Vesikansa 1977, 46–47). Suomalaislehdillä oli 1950-luvun loppuun mennessä kirjeenvaihtajia Lontoon lisäksi myös Pariisissa, Bonnissa ja Moskovassa. (Uskali 2003, 22). Suomen Tietotoimisto (STT) tuli mukaan 1960-luvulla hankkimalla ensimmäiset kirjeenvaihtajansa yhteistyössä Ruotsin, Norjan ja Tanskan uutistoimistojen kanssa. Kun ruotsalainen Hans Björkegren aloitti ensimmäisenä yhteispohjoismaisena Moskovan-kirjeenvaihtajana työnsä vuonna 1966, STT maksoi kustannuksista viidesosan (Uskali 2003, 419).

Viimeisessä muutosten aallossa 1980-luvun lopulta lähtien suomalaista kirjeenvaihtajaverkosta nakerrettiin yhdeltä laidalta ja täydennettiin toiselta. Sosialistimaiden vallankumousten ja Neuvostoliiton romahduksen jälkeen vasemmistolaiset Kansan Uutiset ja Tiedonantaja alkoivat valua marginaaliin, ja Uusi Suomi poistui lehtikartalta kokonaan 1990-luvun alussa. Uusina tekijöinä MTV3 ja Kauppalehti alkoivat perustaa kirjeenvaihtajaverkostojaan, mutta sen jälkeen into on laantunut (Lindroos 2012, 8).

Suomalaiskirjeenvaihtajien määrää ja sijoittumista on dokumentoitu 1980-luvun alulta lähtien kohtalaisesti, muttei täysin vertailukelpoisesti. Vuonna 1982 suomalaisilla sanomalehdillä oli Esko Keräsen (1984, 138) mukaan 23 ulkomaankirjeenvaihtajaa 12 eri kaupungissa, kun mukaan luetaan

Helsingin Sanomien ja Dagens Nyheterin yhteiskirjeenvaihtaja Pekingistä. Listalta kuitenkin puuttuvat Yleisradion kirjeenvaihtajat. Hanna Torniaisen (1989, liite 5) luettelossa on 32 kirjeenvaihtajaa, mutta joukosta puuttuu ainakin Hufvudstadsbladet.

Journalisti-lehdessä oli toukokuussa 2008 graafisella maailmankartalla sijoitettuna paitsi päätoimiset kirjeenvaihtajat, myös säännöllisesti suomalaismediaan kirjoittavat ulkomaanavustajat. Vakituksia kirjeenvaihtajia listattiin tuolloin 29 ja avustajia 103²². Luvuissa on kuitenkin epätarkkuutta, sillä ainakin Venäjältä ja Brysselistä on merkitty avustajiksi henkilöitä, jotka ovat olleet tosiasiasa päätoimisia kirjeenvaihtajia. Tutkielman tekoa aloittaessani olin kiinnostunut selvittämään päivitetyn tiedon kokonaisuudesta, mutta edes Journalistiliitolla ja Ulkomaantoimittajien yhdistyksellä ei ollut niitä tarjota²³.

Loppuvuonna 2012 suomalaisia päätoimisia ulkomaankirjeenvaihtajia oli ilmeisesti 31. Tämä ilmenee Sonja Lindroosin tekemästä listauksesta (30 kirjeenvaihtajaa), joka vaikuttaa muuten virheettömältä mutta luettelosta on ilmeisesti tarkoituksella jätetty Maaseudun Tulevaisuus pois, koska lehti ei kuulunut Lindroosin tutkimusjoukkoon. (Lindroos 2012, 42.)

Lindroosin tutkielman julkaisua seuranneen vuoden aikana on ehtinyt tapahtua muutoksia. STT ja MTV3 luopuivat ensin yhteisestä Moskovan-kirjeenvaihtajastaan, hieman myöhemmin myös Washingtonista. Loppuvuoden 2013 suurten yt-neuvotteluiden tuloksena STT:n ainoaksi kirjeenvaihtajapaikaksi jää Bryssel. Aamulehti on vetäytynyt Kauppalehden kanssa pidetystä Bryssel-yhteiskirjeenvaihtajuudesta. MTV:n kirjeenvaihtaja Petri Saraste on tullut pois Pekingistä, mutta hän asuu Tallinnassa ja lähtee tarvittaessa nopeasti raportoimaan muista maista²⁴. Helsingin Sanomissa ns. kiertävä kirjeenvaihtajapaikka vaihtaa paikkaa vuosittain²⁵.

²² Journalisti 10/2008. Verkossa (haettu 14.11.2013): http://journalistiliitto-fi.directo.fi/@Bin/6106978/journalisti_2008_2205_18.pdf

²³ Tiedustelin asiaa puhelimitse helmikuussa 2012. Journalistiliitossa puhelu ohjattiin asiamies Juha Rekolalle, joka viittasi parhaana tietonaan edellä mainittuun Journalisti-lehden selvitykseen. Ulkomaantoimittajien yhdistyksen puheenjohtaja Janne Hopsu kertoi, ettei heillä ole rekisteriä ulkomaankirjeenvaihtajista tai -avustajista.

²⁴ Journalisti 11/2013. <http://www.journalistiliitto.fi/journalisti/lehti/2013/11/uutiset/stt-ja-mtv-luopuivat-moskovan-ki/>

²⁵ Helsingin Sanomat 4.7.2013. <http://www.hs.fi/ulkomaat/a1305694522599>.

Suomalaisten joukkotiedotusvälineiden päätoimiset kirjeenvaihtajat	
Helsingin Sanomat	Tukholma, Berliini, Bryssel, Lontoo, Moskova, Washington, Peking, Istanbul*
Yle	Tukholma**, Berliini, Bryssel**, Moskova, Peking, Washington**
MTV	Tukholma, München***, Pariisi****, Tallinna*****
STT	Bryssel
Kauppalehti	Tukholma, Bryssel, New York
Hufvudstadsbladet	Tukholma, Moskova
Maaseudun Tulevaisuus	Bryssel
*Yksivuotinen kiertävä kirjeenvaihtajapaikka. Siirtyy vuodeksi 2014 Rio de Janeiroon. **Asemapaikassa kaksi kirjeenvaihtajaa, suomen- ja ruotsinkielinen. ***Työskentelee myös Kauppalehdelle. ****Raportoi säännöllisesti myös Bryselistä. *****Seuranta-alueena Itä-Eurooppa.	

Taulukko 1: Suomalaismedian kirjeenvaihtajaverkosto (tilanne joulukuussa 2013).

Kirjeenvaihtajalistauksiin tulee aina suhtautua varauksellisesti, koska viestinten väliset yhteistyöjärjestelyt ja freelancereiden käyttö saattavat antaa käsityksen todellisuutta suuremmasta kirjeenvaihtajien määrästä. Ylen, Hufvudstadsbladetin ja Maaseudun Tulevaisuuden nettisivuilla kirjeenvaihtajalistaukset ovat selkeät. Kauppalehti puolestaan listaa nettisivuilleen myös vakituiset ulkomaanavustajansa ja MTV-yhteiskirjeenvaihtajansa, jolloin listalla on yhdeksän nimeä, vaikka heistä vain kolme on Kauppalehden omia päätoimisia kirjeenvaihtajia. Viimeaikaisten muutosten ja epäselvyyksien vuoksi tarkistin kirjeenvaihtajatietojen ajantasaisuutta joiltakin viestimiltä puhelimitse ja sähköpostitse.²⁶

Listalle voisi lisätä myös Ilta-Sanomien sisarlehden Urheilusanomien jalkapallokirjeenvaihtajan Lontoossa ja NHL-jääkiekkokirjeenvaihtajan Vancouverissa. Tällä hetkellä kummatkin heistä ovat talon henkilökuntaan kuulumattomia freelancereita, mutta molemmat tekevät työtään täysipäiväisesti. Heidät voi siis perustellusti laskea mukaan joukkoon, mutta jätän nämä yhteen erikoisalaan keskittyvät kirjeenvaihtajat pois, koska muillakin erikoislehdillä saattaa olla kirjeenvaihtajia, joista en ole tietoinen. Tätä mahdollisuutta pidän tosin melko epätodennäköisenä.

3.2.1 Sijoittelun perusteet

Ulkomaankirjeenvaihtajapaikan tarve eri kaupungeissa on vaihdellut paljon ja määräytynyt monien

²⁶ Puhelin- ja sähköpostiaastattelussa (marras–joulukuu 2013) tietoja antoivat STT-Lehtikuvalta päätoimittaja-toimitusjohtaja Mika Pettersson, MTV:ltä uutispäällikkö Ilkka Ahtiainen ja Kauppalehdeltä toimituspäällikkö Jari Saario.

kansallisten ja kansainvälisten kehityskulkujen mukaan. Siinä missä Lontoota pidettiin vielä 1950-luvun alussa maailman napana, jo 1970-luvun loppuun mennessä kaupungin painoarvo oli vähenemään päin (Vesikansa 1977, 46–47 ja 51). Kylmän sodan aikana Itä-Eurooppa oli suomalaiselle kirjeenvaihtajaverkostolle voimakas painopiste, mutta sen merkitys hupeni vallankumousten ja Neuvostoliiton kaatumisen jälkeen. Kirjeenvaihtajalistauksissa 1980-luvulta näkyy kaupunkeja, joissa suomalaislehtien läsnäolo jäi lyhyeksi visiitiksi, kuten Nikosia, Beirut ja Nairobi (Keränen 1984, 138; Torniainen 1989, liite 5).

Päätökseen kirjeenvaihtajan asemapaikan valinnasta vaikuttavat paitsi julkaisijan uutisintressit, myös monet käytännön tekijät, kuten kulkuyhteydet, asemapaikan turvallisuus ja elinolosuhteet sekä paikallisten viranomaisten suhtautuminen toimittajiin (Lindroos 2012, 32; Hannerz 2004, 52). Kirjeenvaihtajan lähettämisen tuoma lisäarvo on julkaisijalle vähäinen, jos työskentelyolosuhteet ja tiedonhankintamahdollisuudet ovat heikot. Kulkuyhteyksien merkitys on suuri, sillä kirjeenvaihtajan seuranta-alue kattaa tavallisesti muitakin maita kuin asemamaan, joissakin tapauksissa jopa kokonaisen maanosan (Lindroos 2012, 33).

Vakituisten kirjeenvaihtajien (staff correspondent) ohella ulkomaanreporttereina käytetään freelancer-pohjalta työskenteleviä paikallisia *avustajia* (stringer). Avustajia ei lähetetä ja sijoiteta ulkomaille, vaan he asuvat siellä jo ennestään ja tarjoutuvat tekemään töitä (Lindroos 2012, 3). Työnantajalle nämä avustajat ovat tärkeitä voimavaroja alueilla, joihin ei omaa toimittajaa ole taloudellisista tai käytännöllisistä syistä mahdollista saada. Moni freelancer suhtautuu asemaansa toimituksen ulkopuolisena työntekijänä kaksijaksoisin tuntein. Useat nauttivat vapaudestaan ja työn tuomasta henkisestä tyydytyksestä, mutta työn epäsäännöllisyys ja riittämätön toimeentulo ovat irrallisuuden raskaita puolia (kts. esim. Crowley 2004, 30 ja 69; Hartikainen 2008, 85). Jotkut toimeksiantajat kohtelevat avustajiaan tylysti tai yliolkaisesti (Hess 1996, 47–48).

Kolmas ulkomaanreportterityyppi on niin sanottu *laskuvarjoreportteri* (parachutist), joka lähetetään äkillisen kriisin puhjetessa tapahtumapaikalle (Hess 1996, 4; Hannerz 2004, 40). Sota- ja hätätilanteiden ennakointi vaikuttaa myös kirjeenvaihtajien asemakaupunkien valikoitumiseen. Sen sijaan, että kirjeenvaihtaja asettuisi johonkin levottomaan maahan tai sellaisen läheisyyteen, asemapaikaksi voi valita Lontoon, Rooman tai Pariisin kaltaisen suurkaupungin, josta on erinomaiset lentoyhteydet muualle Eurooppaan, Afrikkaan, Aasiaan ja Lähi-Itään. Näin kirjeenvaihtaja saa perheineen elää arkea turvallisessa elinympäristössä, mutta hänet saadaan tarvittaessa nopeasti laskuvarjoreportterin tehtäviin. (Hannerz 2004, 52.)

Sonja Lindroos (2012) tutki pro gradu -tutkielmassaan, miten suomalaisten joukkotiedotusvälineiden kirjeenvaihtajien sijoituspaikat ovat valikoituneet. Hän haastatteli tutkimukseensa päällikkötoimittajia ja ulkomaantoimitusten esimiehiä kahdeksasta tiedotusvälineestä eli (Maaseudun Tulevaisuus pois lukien) kaikista, joilla on kirjeenvaihtajia. Haastatteluidensa pohjalta Lindroos listasi kymmenen teemaa, joihin oli viitattu maan uutisarvoisuuden ja tärkeyden lisääjänä kirjeenvaihtajien sijoittelussa: 1) *naapuruus* (maantieteellinen läheisyys), 2) *läheiset suhteet ja yhteistyö*, 3) *maan samankaltaisuus Suomen kanssa*, 4) *maan kiinnostavuus suomalaisten silmissä*, 5) *maassa asuva suomalaisväestö*, 6) *maan tapahtumien vaikutus Suomeen*, 7) *maan taloudellinen merkittävyys* (joko Suomen kauppakumppanina tai maailmantaloudessa), 8) *tärkeä (poliittinen) vaikuttaja Euroopassa tai koko maailmassa, suurvalta*, 9) *asemapaikan asema* (esim. kaupankäynnin tai politiikan), ja 10) *maassa on meneillään jotain merkittävää* (Lindroos 2012, 70).

Yksinkertaisilta kuulostavien teemojen taustalla on joitakin asioita, jotka saattavat kuulostaa yllättäviltä. ”Maan samankaltaisuus Suomen kanssa” on Ruotsin tapauksessa ilmeistä, mutta toinen samassa yhteydessä toistuvasti mainittu maa oli Yhdysvallat; amerikkalainen elämänmeno on suomalaisille median kautta tuttua, samoin populaarikulttuuri (emt. 56). Bryssel on suomalaismedialle erittäin tärkeä. EU:n keskuskaupungissa on satamäärin kansainvälisen median edustajia, mutta he eivät raportoi suomalaisille tärkeistä asioista. Brysselissä (viisi kirjeenvaihtajaa) olikin tutkimuksen tekohetkellä Tukholma (seitsemän kirjeenvaihtajaa) pois lukien enemmän suomalaisia kirjeenvaihtajia kuin missään muualla. (emt. 63 ja 72.) Kiteyttäen: siellä, missä on suomalaisia kirjeenvaihtajia, tapahtuu jotakin relevanttia Suomen kannalta (emt. 75).

3.2.2 Huoli tulevaisuudesta

Ulkomaankirjeenvaihtajaverkoston lihavimmat vuodet näyttävät olevan ohii ja suunta todennäköisemmin kohti lisäsupistuksia kuin uusien paikkojen perustamista. Niin Suomessa kuin kansainvälisesti oli kirjeenvaihtajaverkoston rakentamisessa 1980-luvulle asti kokeilevaa henkeä, kun mediatilat hamusivat aluevalloituksilla uutta arvovaltaa ja yleisöä. Sittemmin mediayhtiöiden kustannustietoisuus ja -paineet ovat nousseet. Kun Sonja Lindroos haastatteli suomalaismedian päällikkötoimittajia kirjeenvaihtajien sijoittelusta, jokainen haastateltu mainitsi resurssien vähäisyyden yhtenä määrävänä tekijänä (Lindroos 2012, 70).

Kirjeenvaihtajapaikkojen ylläpito on aina ollut kallista. Stephen Hessin tutkimuksessa vuonna 1992 haastateltu esimies Los Angeles Timesista kertoi, että yhden ulkomaankirjeenvaihtajapaikan

vuosikustannukset olivat noin 300 000 Yhdysvaltain dollaria. Summa sisälsi muun muassa matkakulut ja kirjeenvaihtajan alaikäisten lasten lukukausimaksut (Hess 1996, 90). Hanna Torniaisen (1989, 60) haastattelema Yleisradion päällikkötoimittaja kertoi, että yhden kirjeenvaihtajapaikan vuosikustannuksiksi yhtiössä arvioitiin 1980-luvun lopulla noin miljoona markkaa.

Menneinä vuosikymmeninä kirjeenvaihtajaverkoston kokoa kasvattivat myös poliittisten lehtien kirjeenvaihtajat. Vielä 1980-luvun lopussa Tiedonantajalla ja Kansan Uutisilla oli neljä ulkomaankirjeenvaihtajaa kummallakin (Torniainen 1989). Moskovan-kirjeenvaihtajia tutkineen Uskalin (2003, 420) mukaan Neuvostoliitto maksoi suurimman osan kommunistikirjeenvaihtajien palkasta.

Poliittisten lehtien ja Uuden Suomen lisäksi suomalaiselta kirjeenvaihtajakartalta ovat kadonneet iltapäivälehdet. Vielä vuonna 2008 sekä Iltalehdellä että Ilta-Sanomilla oli kummallakin vähintään yksi kirjeenvaihtaja²⁷, alle viisi vuotta myöhemmin jäljellä ovat enää Ilta-Sanomien urheilukirjeenvaihtajat.

Omassa tutkimuksessani kysyin haastateltavilta, ovatko he huolestuneita kirjeenvaihtajien asemasta Suomen mediassa. Painokkaita ja yksiselitteisiä ”olen”-vastauksia tuli kolme, ja kaikki muutkin vastaajat ilmaisivat jonkinasteista huolta. Vähiten huolestuneet spekuloidivat sillä, mitä pitkittyvä hitaan talouskasvun aika voi aiheuttaa ja millaisia ratkaisuja mediatalot talouspaineissaan tekevät. Merkillepantavaa oli, että Helsingin Sanomissa työskennelleillä vastausten sävy oli vähemmän pessimistinen kuin muilla. Luottamus HS:n kirjeenvaihtajaverkoston säilymiseen vaikutti korkealta.

”Vaikka viime vuosinakin maailman talous on ollut hankalassa tilanteessa, niin Hesarin kirjeenvaihtajaverkkoa ei ole millään tapaa karsittu, vaan se on yhtä vahva kuin ennenkin. On tehty toisenlainen ratkaisu kuin monet ulkomaiset kilpailijat. Yhdysvalloissahan oikeastaan jo kaikki tällaiset keskikokoiset lehdet ovat jo aikaa sitten lopettaneet kirjeenvaihtajaverkkonsa kokonaan. Ei siellä taida ollakaan kuin pari kolme lehteä, joilla ylipäänsä on minkäänlainen mainittava kirjeenvaihtajaverkosto, mikä on tosi surullista. Ja sama trendi on monessa Euroopan maassa nähtävissä.”

²⁷ Journalisti 10/2013.

3.3 Ulkomaankirjeenvaihtajan tiedonhankinta

Kun alle kolmekymppinen ja toimittajana suhteellisen kokematon Aarne Tanninen aloitti Uuden Suomen Moskovan-kirjeenvaihtajana 1950-luvun lopulla, hyvien henkilölähteiden löytämisestä oli hänelle korvaamaton apu.

Suomen Moskovan-suurlähettiläs Eero A. Wuori otti Tannisen ”siipiensä suojaan”. Sen lisäksi Tanninen onnistui luomaan yhteyden kommunistipuolue NKP:n keskuskomitean jäseneseen, jolle hän soitteli säännöllisesti ja saattoi esimerkiksi pyytää vahvistamaan tai kumoamaan liikkeillä olevia huhuja. Yleisesti henkilölähteiden saaminen oli tuolloin ongelmallista, sillä tavalliset neuvostoliittolaiset suhtautuivat ulkomaalaisiin epäluuloisesti, ja virallisia teitä pitkin saadut haastateltavat vastailivat kysymyksiin koulutuksensa mukaisesti päällystakin valvoessa vierellä. Arvokkaasta kontaktista huolimatta Tannisen tärkeimmät lähteet tiedonhankinnassa olivat sanomalehdet ja radio. (Uskali 2003, 143, 155–156.)

3.3.1 Tyytyminen toisen käden lähteisiin

Aarne Tannisen Moskovan-aikojen jälkeen ovat tiedonvälitys ja sitä ympäröivä maailma muuttuneet, mutta suomalaisen ulkomaankirjeenvaihtajan tiedonhankinta on yhä työlästä, hankalaa ja toisen käden lähteistä riippuvaa. Haastattelemani Lontoon-kirjeenvaihtaja kertoi, kuinka ”länsisiperilaisen” lehden toimittajana tuli pohdittua tarkkaan, miten lähestyä haastateltavia.

”Siellähän on tilanne, että vaikkapa amerikkalaiset laatusanomalehdet kuten New York Times ei välttämättä saa paikallisilta poliitikoilta haastatteluja. Kun ei ne ole niiden äänestäjäkuntaa.”

Tiedonhankinta ja sen edellytykset ovat merkittävimpiä kirjeenvaihtajien työskentelyä määrittäviä tekijöitä. Jos tiedonhankinta on vaikeaa ja voimakkaasti rajoitettua, kirjeenvaihtajan tarpeellisuus käy vähäiseksi. Toisaalta kirjeenvaihtajia tarvitaan juuri niissä maissa, joissa sananvapautta tukahdutetaan ja joukkotiedotusta manipuloidaan. Jonkun pitää raportoida maailmalle, mitä maassa oikeasti tapahtuu.

Ulkomaankirjeenvaihtajien tiedonhankinta nousee osateemana esiin monessa tutkimuksessa, mutta pääaiheena se ei tietääkseni ole ollut missään laajemmassa tutkimuksessa. Kitta Kohosen (2000) pro gradu -työssä aiheena on EU-kirjeenvaihtajien uutishankinta, mutta tutkimus on niin suppea ja ohuesti

tiedonhankintaa ja toimittajien lähteiden käyttöä valottava, että käsittelen sitä vain lyhyesti. Myös se on huomioitava, että EU-kirjeenvaihtajien työ on hyvin erilaista kuin kirjeenvaihtajilla tyypillisesti. Brysselistä raportoidaan lähes pelkästään politiikasta ja taloudesta, ja jutut ilmestyvät harvoin lehtien ulkomaansivuilla, toisin kuin muiden kirjeenvaihtajien.

Koska tiedonhankinta saattaa olla erimaalaisten kirjeenvaihtajien näkökulmasta hyvin erilaista, keskityn taustoitukseksi siihen, mitä suomalaisten kirjeenvaihtajien työstä on aiemmin kerrottu. Eniten nojaan Hanna Torniaisen (1989), Taru Tuohiniemen (2004) ja Laura Pekosen (2005) pro gradu -töihin. Näiden tutkimusten havaintoihin viittaa useasti myös empiirisen aineistoni esittelyluvussa.

Torniaisen tyhjentävästi otsikoidussa tutkielmassa *Suomalaisten joukkotiedotusvälineiden ulkomaankirjeenvaihtajat* haastateltiin – kuten omassani – yhtätoista kirjeenvaihtajaa eri tiedotusvälineiltä ja maantieteellisiltä alueilta. Haastateltavina olleet kirjeenvaihtajat edustivat seitsemää eri asemapaikkaa neljästä eri maanosasta, minkä lisäksi haastateltiin heidän esimiehiään (Torniainen 1989, 24).

Torniaisen haastatteluissa kuvailtiin tyypillinen ulkomaankirjeenvaihtajan työpäivä: aamulla tehdään mediakatsaus, otetaan uutispäivä haltuun ja päivän mittaan seurataan, tapahtuuko jotakin uutta (emt. 53). Tämä runko vaikuttaa pysyneen läpi vuosikymmenien, joskin kirjeenvaihtajien työnkuva on monipuolistunut. Tiedonhankinnassaan Torniaisen haastateltavat olivat harvoin kohdanneet lainsäädännöllisiä esteitä, sillä kirjeenvaihtajan pengottavaksi ei usein tullut arkaluonteisia aiheita (emt. 54 ja 68).

Arkaluonteisten aiheiden äärelle suomalainen kirjeenvaihtaja ei helposti pääse vaikka yrittäisi. Suuressa maassa kuten Yhdysvalloissa suomalaiselle kirjeenvaihtajalle on ajanhukkaa yrittää saada uutisvoittoja eli skuppeja²⁸ maan politiikasta, joten järeimmät uutisaiheet tehdään paikallisiin lähteisiin ja uutistoimistoihin nojaten, ja omassa uutishankinnassa keskitytään suurvaltapolitiikan sijaan Yhdysvaltojen ja Suomen välisiin suhteisiin (Pekonen 2005, 76–77). Ajoittain väylä korkeamman tason haastatteluihin aukeaa ulkomaalaisten toimittajien lehdistökeskuksen Foreign Press Centerin kautta. Pekosen haastattelemat Yhdysvaltain-kirjeenvaihtajat kiittelivät keskuksen järjestämiä juttumatkoja, mutta tähdensivät, että järjestettyjen tilaisuuksien taustalla oli aina jonkin tahon intressit. Foreign Press Centerin arvioitiin palvelevan kulloisenkin hallituksen näkökulmia.

²⁸ skuuppi: ”Joukkoviestimen oma, yksinoikeudella hankkima jymy- tai kohu-uutinen, jolla on merkitystä viestimien keskinäisessä uutiskilpailussa. Usein myös kovan, sensaatiomaisen jutun synonyymi.” (Kuutti 2006)

(emt. 86–87.)

Luotetut henkilölähteet ovat yhä tärkeitä kuten Aarne Tannisenkin aikoina, mutta tärkeyden aste riippuu maasta ja uutisaiheista. Silloin kun valtion tiedotusta ei ole ollut, henkilölähteet ja toimittajakollegat ovat saattaneet olla ainoita lähteitä (Torniainen 1989, 67). Jos tiedotusta on, sekin palvelee usein lähettäjänsä tarkoituspäätä. Siksi kirjeenvaihtaja tarvitsee kontaktiverkoston ja henkilölähteitä, joilta saa arvioita tietojen luotettavuudesta ja analyysejä siitä, mistä missäkin asiassa on todella kysymys (Tuohiniemi 2004, 82).

Toimittajien työtä on kilpailla siitä, kuka solmii kontaktit kovimpaan ytimeen ja paljastaa peiteltyt tosiasiat. On ymmärrettävää, että pientä Suomea edustaville kirjeenvaihtajille jää tässä kilpailussa sivustakatsojan rooli. Silti on lähes hätkähdyttävää, kuinka vähän kerrottavaa Laura Pekosen haastattelemissa suomalaisilla Yhdysvaltain-kirjeenvaihtajilla oli henkilölähteistään. Haastatteluiden perusteella yksi tärkeimmistä ellei tärkein henkilölähteiden joukko oli kadunmiehet (Pekonen 2005, 74). Kun korkean tason haastatteluita ei voi saada, uutisaiheet tehdään suomalaisille ymmärrettäväksi kuvaamalla niiden vaikutusta tavallisten amerikkalaisten elämään (emt. 76).

3.3.2 Tiedon saatavuus: maassa maan tavalla

Useimmat suomalaiset ulkomaankirjeenvaihtajat joutuvat tottumaan siihen, että tiedon saatavuus on asemaamaassa heikompa kuin kotimaassa tai tarjolla olevaan tietoon pitää suhtautua kriittisesti. Hanna Torniainen 1980-luvulla tekemisissä haastatteluissa Yhdysvaltoja keuhuttiin avoimen tiedotuksen maaksi, mutta toisaalta mainittiin järjestelmällinen salailu ja saatavilla olevan tiedon ristiriitaisuus. Vertailun vuoksi: tuolloisen Länsi-Saksan pääkaupunkia Bonnina eräs kirjeenvaihtaja keuhui tiedon jakelun kannalta ”ylivoimaisesti parhaaksi paikaksi” (Torniainen 1989, 41–42).

Yhdysvalloissa markkinavoimilla ja viestintätoimistoilla on paljon vaikutusta joukkotiedotukseen. Toinen esimerkki samasta ilmiöstä on Euroopan unionin pesäpaikka Bryssel, jossa toimittajilla ei Kitta Kohosen mukaan ole lähteistä pulaa. Brysselissä työskentelevistä tuhansista lobbareista monet ovat toimittajille tärkeitä lähteitä. (Kohonen 2000, 45–46.) Ylipäätään EU-journalismin ytimen ympärillä vallitsee vuotamisen kulttuuri. Se korostaa henkilölähteiden tärkeyttä ja edellyttää toimittajalta jatkuvaa tervettä epäilyä ja vastuullisuutta. (emt. 9–10.)

Median ja lobbareiden kyllästyneiden metropolien vastapainona toisessa ääripäässä ovat maat, joissa tietoa annetaan tarjolle mahdollisimman vähän. Kiina ja Venäjä ovat tunnettuja sananvapauden

tukahduttajia, mutta suurvaltoina ne ovat tärkeitä seuranta-alueita tiedotusvälineille ympäri maailman. Afrikassa toimittajien työn estäminen on aktiivista, ja myös luonnonolosuhteet ja huonot kulkuyhteydet vaikeuttavat työtä (Torniainen 1989, 43 ja 55.) Suomalaisilla tiedotusvälineillä ei ole vuosiin ollut vakituisia kirjeenvaihtajia Afrikassa, jos mukaan ei lueta Helsingin Sanomien vuoden kestänyttä kirjeenvaihtajuutta Kairossa vuonna 2012.

3.3.3 Pysyvät ongelmat ja uutiskilpailun paradoksi

Eri tutkimuksissa on noussut esiin kirjeenvaihtajien työhön ja tiedonhankintaan liittyviä ongelmia, jotka näyttävät säilyvän vuosikymmenestä toiseen, vaikka muoto hieman muuttuu.

Sekä Torniaisen että Pekosen haastateltavat valittelivat aikapulaa, ensi käden lähteille pääsyn vaikeutta sekä ristiriitaa kotitoimituksen toiveiden ja kirjeenvaihtajien odotusten välillä. Kotitoimitus odottaa ns. kovaa uutisaineistoa, kun taas kirjeenvaihtajat keskittyisivät mieluummin taustoittaviin juttuihin. (Pekonen 2005, 13–14; Torniainen 1989, 46–48, 53–54 ja 68). Taustalla on ainakin kotitoimituksen puutteellinen ymmärrys kirjeenvaihtajan tiedonhankintaympäristöstä ja epärealistiset odotukset (Pekonen 2005, 66–67). Pekosen haastattelemissa kirjeenvaihtajilla oli työn alkaessa selvä käsitys siitä, miten oman viestimen Yhdysvaltain-uutisointia voi parantaa, mutta asemamaahan saavuttuaan kirjeenvaihtajat kokivat joutuneensa rutiinien kaappaamaksi (emt. 113).

Kuvaa kotitoimituksen ja kirjeenvaihtajien välisestä juovasta vahvistaa Taru Tuohiniemen (2004) tutkimus Yleisradion kirjeenvaihtajien kokemasta työn muutoksesta. Jutut ovat lyhentyneet, mutta vaatimukset ovat tarkentuneet. Työstä on tullut kiireisempää ja epäitsenäisempää kuin ennen. (Tuohiniemi 2004, 96). Haastatellut kirjeenvaihtajat kokivat, että heiltä odotetaan analyysiä ja kommentteja, mutta niiden tekemiseen riittää harvoin aikaa (emt. 85).

Uutisoinnin ajalliset perspektiivit ovat muuttuneet tekniikan kehittymisen myötä. Tuohiniemen mukaan ensimmäinen kolmesta murrosvaiheesta alkoi Ylellä 1980-luvun lopulla, kun kirjeenvaihtajat alkoivat tehdä saman päivän uutisia ja pian myös antaa haastatteluita suoriin uutislähetysiin. 1990-luvun lopulla Yle vastasi ennen kaikkea MTV3:n kiristämään kilpailuun ympärivuorokautisella ja nopeatempoisella uutispäivystyksellä, minkä seurauksena kirjeenvaihtajat saivat yhä enemmän painia perusuutisoinnin kanssa. 2000-luvun alussa mittatikuksi tulivat kansainväliset satelliittikanavat, joiden tarjontaa Ylen uutispäälliköt käyttivät vertailukohtinaan, ja uutistoiminta yhdenmukaistui, tasapäistyi ja myös viihteellistyi jonkin verran. (Tuohiniemi 2004, 93–94.)

Median monimuotoistuminen on jatkunut 2010-luvulla. Suurimpien uutistapahtumien yhteydessä Helsingin Sanomien kirjeenvaihtaja kirjoittaa nettiin ja printtiin, mahdollisesti myös pitää blogia ja välittää uutisseurantaa reaaliaikaisesti Twitter-viestipalvelun kautta, sekä antaa puhelinraportteja samaan konserniin kuuluvan Nelosen tv-uutisiin. Vaikka tekniikan kehitys on helpottanut tiedonhankintaa ja lisännyt työn joustavuutta, on selvää, että monikanavaisen raportointiin käytetty aika on tiedonhankinnasta pois.

Kehityksen seuraus on mediayhtiöiden kannalta paradoksaalinen. Nykyaikaisen tiedonvälityksen aikana ei ole kannattavaa lähettää kirjeenvaihtajaa tekemään ulkomaille uutistyötä, jonka kansainvälinen media ja uutistoimistot jo hoitavat. Kuitenkin kiihkeä uutisrytmi ohjaa kirjeenvaihtajan työtä ja syö aikaa jutuilta, joissa voisi keskittyä ilmiöiden taustoittamiseen ja suomalaisen näkökulman tuomiseen.

4. EMPIIRISEN TUTKIMUKSEN ASETELMA

4.1 Tutkimusongelmat

Tutkimukseni ensimmäinen lähtökohta oli selvittää, miten toimittaja sopeuttaa tiedonhankintaansa lähtiessään ulkomaankirjeenvaihtajaksi ja miten ulkomailla omaksuttuja tapoja hyödynnetään kotiinpaluun jälkeen. Toisin kuin toimittajien tiedonhankinnan tutkimukset yleensä, en sitonut tutkimustani jutuntekoprosessiin, vaan tarkastelin koko kirjeenvaihtajakautta tiedonhankintaa muovaavana prosessina.

Lähestyin tutkimusaiheittani pääasiallisesti eri tiedonlähteiden käytön näkökulmasta. Pidin etukäteen jokseenkin selvänä, että kirjeenvaihtajan tietoisuus tiedonlähteistä kasvaa ja kyky arvioida niiden laatua paranee kauden edetessä. Oletin myös henkilölähteiden verkoston kasvavan. Tehtäväksi jäi selvittää laadullisen tutkimuksen keinoin, miten nämä asiat tapahtuvat ja millaista vaikutusta niillä on. Tutkimushaastattelujen kautta hain vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- *Kartoitus tiedonlähteistä:* Millaisia rutiineja kirjeenvaihtajien säännöllisessä mediaseurannassa on, millaisiin tiedontarpeisiin eri lähteitä tyypillisesti käytetään ja millä perusteella lähde valitaan?
- *Tiedonhankinnan kehittyminen:* Miten lähteiden laadun arvioinnin kehittyminen ilmenee ulkomaanjakson aikana? Miten henkilökontakteja hankitaan, ja millaista hyötyä heistä on kirjeenvaihtajalle tiedonhankinnassa? Tuottaako tiedonhankinta parempia tuloksia, kun mekanismit tulevat tutummiksi?
- *Asemamaiden erityispiirteet:* Miten olosuhteet ohjaavat tiedonhankintaa ja rajoittavat sen mahdollisuuksia? Miten esimerkiksi kirjeenvaihtajan kielitaito tai asemamaan lainsäädännölliset esteet ja hidasteet vaikuttavat tiedonhankintaan?

Näitä asioita yhdistelemällä oli määrä muodostaa kokonaiskuva ulkomaankirjeenvaihtajien tiedonhankinnan tunnuspiirteistä ja yksilöllisistä eroista. Ulkomaanjakson tarkan läpikäynnin oli tarkoitus myös valmistella haastateltavaa arvioimaan, mitä ulkomailla opituista uusista asioista hän on mahdollisesti hyödyntänyt kotitoimituksessa työskennellessään.

- *Tiedonhankinnan muutos:* Kun kirjeenvaihtaja palaa kotiin, onko hänen tiedonhankintansa kotitoimituksessa erilaista kuin ennen ulkomaanjaksoa?

En perustanut tutkimustani mihinkään valmiiseen teoriaan tai tiedonhankintamalliin, mutta analyysivaiheessa olen ottanut aiempien tutkimusten havaintoja huomioon. Vertailu on auttanut

arvioimaan omien havaintojeni luotettavuutta sekä tuomaan esiin eroja ulkomaankirjeenvaihtajien ja kotimaassa työskentelevien toimittajien tiedonhankinnassa. Samalla on hahmottunut kuva toimittajien tiedonhankinnan yleisestä kehitymisestä eri aikakausina.

4.2 Empiirisen aineiston keruu: haastateltavina 11 entistä kirjeenvaihtajaa

Tutkimukseni empiirinen aineisto on kerätty vuonna 2012 tehdyillä teemahaastatteluilla. Haastatteluita suunnitellessani arvioin tarvitsevani informanteiksi noin kymmenen entistä kirjeenvaihtajaa saadakseni riittävästi aineistoa laadullisen tutkimuksen tekemiseksi. Tein alustavan kartoituksen, millaisella kokoonpanolla saisin hyvän tasapainon eri asemamaiden ja työnantajien välille, ja aloin sitten ottaa yhteyttä listallani olleisiin nimiin yksi kerrallaan. Kahta lukuun ottamatta (yksi ei vastannut yhteydenottoon ollenkaan, yksi myöntyi aluksi mutta lopetti yhteydenpidon ilmeisesti kiireen vuoksi) kaikki ensisijaisesti tavoitellut henkilöt suostuivat haastatteluun.

Otin tutkimukseeni haastateltaviksi vain mediatalojen päätoimisia kirjeenvaihtajia. Haastatteluissa kävi ilmi, että haastateltavistani kaksi oli työskennellyt ulkomailla freelancer-sopimuksella, mutta kuitenkin täysipäiväisesti ja käytännössä samalla työnkuvalla kuin vakinaiset kirjeenvaihtajat. Heitä ei ollut siis syytä jättää ulos tutkimuksesta. Haastateltavista osa oli työskennellyt ulkomailla lyhyempiä ajanjaksoja freelancerina, harjoittelijana tai työpaikkavaihdon kautta, mutta haastatteluissa käsiteltiin kokopäiväistä kirjeenvaihtajatyötä.

Yksinkertaistamisen vuoksi rajasin haastateltavien joukon printtimediaan. Koska haastateltavia on vain kymmenkunta, koin, että tällä tavalla haastatteluiden aineiston vertailu ja havaintojen tekeminen käy selkeämmäksi. Tiedonhankinnan ja sitä myötä journalistisen työn tuotteena voidaan puhua vain kirjoitetusta artikkelista eikä sekoittaa mukaan tv-lähetyskiin tuotettua materiaalia. Poikkeuksena olivat STT:lle ja MTV3:lle yhtäaikaaisesti töitä tehneet kirjeenvaihtajat. Heidänkin haastatteluissaan pyrin keskittymään enemmän kirjoittavan toimittajan työhön enemmän kuin tv-tuotantoon.

Haastateltavien valintaa pohtiessani hahmottelin tasapainoa tiedotusvälineiden ja asemamaiden välille. Oli selvää, että Helsingin Sanomista pitää olla eniten haastateltavia, koska heidän kirjeenvaihtajaverkostonsa on suurin. STT:n mukaan ottaminen oli myös selvä valinta. Muiden ratkaisujen osalta voi kysyä, miksi valitsin haastateltaviksi kirjeenvaihtajia Kauppalehdestä, maakuntalehdistä ja Ilta-Sanomista mutten Hufvudstadsbladetista ja Maaseudun Tulevaisuudesta.

Ilta-Sanomat ja maakuntalehdet (tässä tapauksessa kolmen lehden yhteiskirjeenvaihtaja) perustelen sillä, että molemmat tekevät yleisjournalismia maantieteellisesti katsoen laajalle yleisölle. Kauppalehti on yleisjournalismin sijaan keskittynyt talousjournalismiin, mutta kyse on viisipäiväisestä sanomalehdestä, jolla on kolme vakinaista omaa kirjeenvaihtajaa. Lehden painoarvo suomalaisessa kirjeenvaihtajaverkostossa on siis merkittävä. Kokonaisuuden hallittavuus oli jo tällä kokoonpanolla mielekkyyden rajoilla, joten enempää lehtiä en nähnyt järkeväksi ottaa mukaan.

Asemamaakohtaisen jaon osalta kaavailin, että suurmaiden kuten Yhdysvaltojen ja Venäjän edustajia voisi olla kaksi, muita yksi. Näin myös tapahtui. Myös Britanniaa vastauksia antoi kaksi haastateltavaa, mutta toinen heistä vain lyhyesti. Kyseinen kirjeenvaihtaja oli työskennellyt pidemmän aikaa toisessa asemamaassa, johon haastattelu enemmän painottui.

Haastatteluista yhdeksän tein keväällä ja alkukesällä 2012, loput kaksi saman vuoden syksyllä. Lähes kaikki haastattelut tehtiin ennen, kesken tai jälkeen haastateltavan työvuoron. Näistä haastatteluista kaksi oli toimittajan työpaikalla toimituksen tiloissa, loput kahviloissa tai ravintoloissa. Yksi haastatteluista tehtiin haastateltavan vapaapäivänä hänen kotonaan. Haastatteluista lyhyin kesti noin 45 minuuttia, pisin tunnin ja 15 minuuttia.

Lupasin haastateltaville ensimmäisissä yhteydenottoviesteissäni anonymiteetin, mutta tiedossa oli, että osa heistä olisi helpohkosti tunnistettavissa ilman nimen julkaisemistakin. Haastattelutilanteissa kysyin kaikilta, saanko epävirallisissa yhteyksissä mainita heidän osallistuneen tutkimukseen, jos esimerkiksi joku toimittajakollega kysyy asiasta. Yhtä epäselväksi jäänyttä vastausta lukuun ottamatta kaikki vastasivat myöntävästi.

Tutkimuksen loppuvaiheessa tuli aiheelliseksi pohtia, onko nimien salaamiselle tarvetta. Lähestyin haastateltavia sähköpostilla, selvitin sitaattienkäytännön ja kysyin lupaa julkaista nimi tutkielman liiteosassa. Yksi toivoi nimettömänä pysymistä, kaikki muut suostuivat järjestelyyn. Luvan antaneiden nimet ja tiedot kirjeenvaihtaja-ajasta esitellään liitteessä 1.

Yhteenvedo tutkimuksen kohdejoukosta:

- Haastateltavien työnantajat kirjeenvaihtaja-aikana: Helsingin Sanomat (4), MTV3/STT (yhteiskirjeenvaihtaja) (2), Ilta-Sanomat (2), STT (1), Kauppalehti (1), Turun Sanomat / maakuntalehdet (yhteiskirjeenvaihtaja) (1).
- Kirjeenvaihtajakaudet ajoittuivat vuosille 2001–12. Kirjeenvaihtajakauden pituus vaihteli yhdestä vuodesta lähes kuuteen vuoteen.

- Haastateltavista seitsemän oli miehiä ja neljä naisia. Vanhin oli haastatteluhetkellä 47-vuotias, nuorin 34-vuotias. Mediaani-ikä oli 39 vuotta. Kirjeenvaihtajatyössä aloittamisen ikä oli ollut nuorimmillaan 28 vuotta, vanhimmillaan 41 vuotta.
- Haastateltavien asemamaat kirjeenvaihtaja-aikana: Yhdysvallat (2), Venäjä (2), Britannia, Ruotsi, Viro, Saksa, Belgia, Intia, Kiina.

Julkaistavien sitaattien yhteydessä haastateltavat on identifioitu neutraaleilla tunnisteilla (H1, H2, H3 jne.). Haastateltavan asemamaa ja joissakin kohdissa myös työnantaja tulee usein ilmi sitaatin asiayhteydestä.

4.3 Haastatteluiden toteuttaminen

Empiirisen aineiston keruuseen valitsin menetelmäksi *teemahaastattelun*. Teemahaastattelu on muodoltaan puolistrukturoitu tutkimushaastattelu, jonka kysymysrunko perustuu etukäteen suunniteltuun temaattiseen jäsennykseen. Haastattelun rakenne on kuitenkin joustava ja sallii avoimen keskustelun, spontaanit kysymykset ja kysymysten järjestyksestä poikkeamisen. Teemahaastattelu sijoittuu strukturoidun haastattelun (joka saattaa koostua vain kirjallisesta kysymyslomakkeesta) ja strukturoimattoman haastattelun (joka voi olla täysin avoin ja muotoutua haastateltavan ehdoilla) väliin, kuitenkin lähemmäksi strukturoimatonta. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 11.)

Teemahaastattelu antaa valmiudet niin kvantitatiivisen kuin kvalitatiivisen tutkimuksen tekemiseen (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48). Tutkimukseni on suurimmilta osin kvalitatiivinen eli laadullinen, mutta analyysini tueksi olen kerännyt haastatteluissani myös kvantitatiivista informaatiota. Jokainen haastateltava on esimerkiksi arvioinut kouluarvosanoin asemamaansa erityispiirteitä toimittajan tiedonhankinnan näkökulmasta.

Teemahaastatteluni rungossa kysymykset oli jaettu seitsemään pääteemaan. Teemat käytiin kaikissa haastatteluissa läpi jokseenkin samassa järjestyksessä, mutta yhtään haastattelua ei käyty alusta loppuun kuulustelevalle tyylillä, vaan sävy oli enimmäkseen keskustelevalle, ja haastatteluihin mahtui spontaaneita käänteitä. Aika ajoin haastateltavat innostuivat pitkiin monologeihin, jotka saattoivat vastata moneen kysymykseen kerralla.

Haastattelutyylin valinnassa on kyse siitä, millä tavalla haastattelija kokee saavansa vastaajista mahdollisimman paljon irti. Keskustelevalle tyylin hyödyistä on kirjoittanut Turo Uskali, joka

Moskovan-kirjeenvaihtajia käsitelleessä tutkimuksessaan pyrki saamaan haastateltavien luottamuksen pitämällä tunnelman rentona kertomalla itsestään ja työstään niin paljon kuin mahdollista. Koska hänen tutkimuksessaan kyse oli Neuvostoliiton-ajan kirjeenvaihtajista, osa haastateltavista suhtautui tilanteeseen aluksi varautuneesti, mutta haastattelun edetessä he vastailivat vapautuneemmin ja avoimemmin. (Uskali 2003, 94.)

Omissa haastatteluissani en havainnut varautuneisuutta tai peittelyä. Haastatteluiden tekeminen oli helppoa, sillä toimittajat ovat tottuneet jututtamaan ihmisiä ja sitä myötä osaavat asettua myös vastaajiksi. Keskustelut rönsyilivät anekdootteihin, joissa ilmeni huvittavia yksityiskohtia mutta myös keskeisiä havaintoja tutkimuksen kannalta. Etenkin kirjeenvaihtajien kohdemaiden erityispiirteistä erikoiset tarinat kertoivat paljon, myös tiedonhankinnan näkökulmasta.

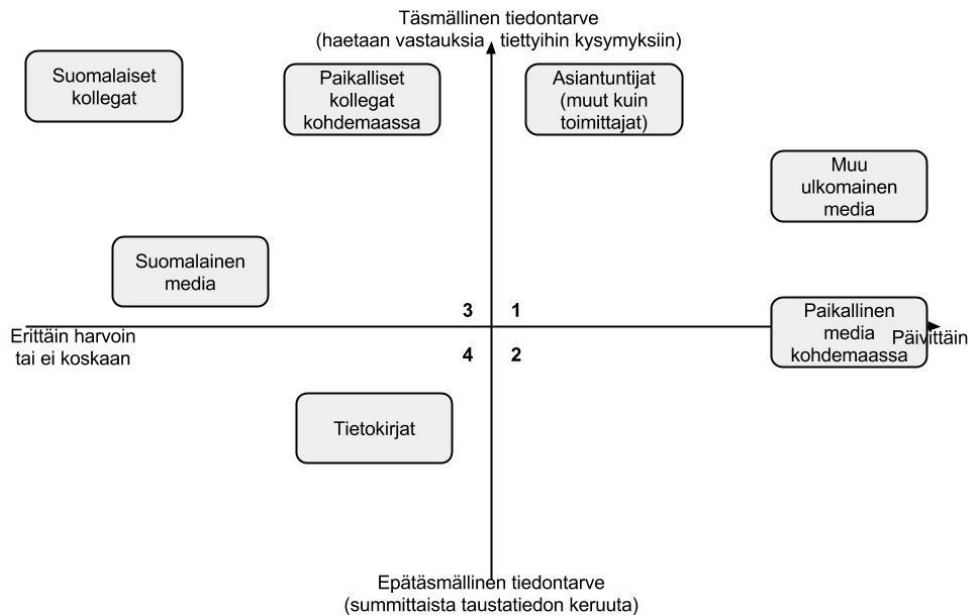
Empiiristen tulosten raportointi (luku 5) on vahvasti sitaattivetoista, sillä mielestäni tarvitaan sanatarkkoja lainauksia antamaan selkeä kuva elämästä ja työn luonteesta ulkomailla. Vaikka kukaan haastatelluista ei enää haastatteluhetkellä työskennellyt ulkomailla, monet tarinat ja tapahtumat olivat heillä niin tarkassa muistissa, että kertomuksista välittyi läsnäolon tuntu. Toisaalta kuultiin jonkin verran vastauksia, ettei työn kaikkia yksityiskohtia muista enää kovin tarkkaan, koska kirjeenvaihtaja-ajasta on kulunut jo useampi vuosi. Jännittävät juttukeikat jäävät paremmin mieleen kuin arkiset asiat.

Haastateltujen sitaatit ovat tutkielmassani melko tarkasti alkuperäisessä muodossaan. Joissakin kohdissa olen hieman stilisoinut ilmaisua, jos puhekielisyys ja toistuva sanojen pätkiminen on tehnyt ilmaisusta liian raskaan luettavan. Niinku(n)-täytesanoja olen poistanut paljon, mutta joissakin tapauksissa jättänyt poistamatta, jos se on tuntunut tarpeelliselta lausuman alkuperäisen sävyn säilyttämiseksi. Muita lauseiden väleistä poistettuja tarpeettomia sanoja tai lauseenosia olen ohittanut korvaten kahdella viivalla --.

Tiedonlähteiden käytön tarkemmaksi hahmottamiseksi haastatteluun kuului visualisointitehtävä. Kirjeenvaihtajille annettiin haastattelun keskivaiheilla paperille piirretty kaavio ja seitsemän paperilappua, joihin oli kuhunkin kirjoitettu jokin ammatillisen tiedon hankinnan lähdeyyppi. Tehtävänä oli asetella laput oman arvion mukaisesti kaavioon sen perusteella, kuinka usein ja millaiseen tiedontarpeeseen kutakin lähdeyyppiä tuli pääasiassa käytettyä. Kaaviot valokuvattiin haastattelutilanteen päätteeksi, ja tutkielmaa varten tein kaikista tietokonepiirroksat. Esittelen tässä malliksi yhden vastaajan kaavion. Kaavioiden tarkasteluun palataan luvussa 5.2. Kaikki yksitoista

kaaviota löytyvät liitteestä 3.

Muutama kaavioita koskeva täsmennys on tarpeen. Kaavion keskellä tässä näkyvää numerointia haastateltavat eivät nähneet. Kaavio jakautuu neljään sektoriin, ja numeroimalla sektorit olen tehnyt koosteen siitä, kuinka moni vastaaja sijoitti erityyppiset lähteet eri sektoreihin. Kuvio 4 havainnollistaa kaavion piirtämisen periaatetta. Lähteiden sektorikohtaiset esiintymät on koostettu taulukkoon 2 luvussa 5.2. Terminologisena selvennyksenä sanottakoon, että haastattelutilanteessa käytin termiä ”kohdema”, tutkielmassa suosin korrektimpaa nimitystä ”asemama”.

Kuvio 4: Kirjeenvaihtajan H5 lähdekaavio.

Kaavioissa kuvataan pystyakselilla tiedontarpeen luonnetta ulottuvuudella täsmällinen vs. epätäsmällinen ja vaakakselilla tiedonlähteen käytön useus (erittäin harvoin tai ei koskaan vs. päivittäin). Kirjeenvaihtaja on siis hyödyntänyt sektoriin 1 sijoittamia lähteitä tavanomaisesti päivittäin tai melko usein vastaamaan täsmällisen tiedon tarpeisiin. Myös sektoriin 2 sijoitettuja lähteitä käytetään usein, mutta enemmän epätäsmällisen kuin täsmällisen tiedon tarpeisiin. Sektoreissa 3 ja 4 esiintyvien lähteiden käyttö on harvinaisempaa tai olematonta. Sektoriin 3 sijoitettuihin lähteisiin kohdistuvat tiedontarpeet ovat voittopuolisesti täsmällisiä, sektorissa 4 useammin epätäsmällisiä. Lähdekaavioiden tarkoitus ei ole olla tyhjentävä esitys kirjeenvaihtajan tiedonhankinnasta, vaan aputyökalu analyysini tekemiseen.

4.4 Aineistolähtöinen analyysi

Haastattelut tehtyäni ja nauhoitettuani kävin tallenteet yksi kerrallaan läpi ja litteroin haastatteluiden sisällöt kokonaisuudessaan. Kun olin saanut litteroinnit valmiiksi, aloin leikellä aineistoa osiin haastatteluni pääteemojen mukaisesti. Tässä leikkausvaiheessa koodasin aineistoa lihavoimalla teksteistä yhteneväisyyksiä, poikkeamia, uniikkeja kokemuksia ja muita relevanteilta vaikuttaneita lausumia. Teemahaastattelujen vapaamuotoisen luonteen vuoksi leikkausvaihe oli erittäin hidas ja työläs, sillä pääteemoihin kuuluvia havaintoja saattoi yllättäen nousta irrallisina esiin missä tahansa haastattelun vaiheissa. Aineisto tuli käydyksi läpi useaan kertaan.

Edellä kuvaillut vaiheet olivat aineistolähtöisen sisällönanalyysin termein kerrottuna aineiston *reduointi* eli *pelkistäminen* ja *klusterointi* eli *ryhmittely*. Aineistolähtöisen analyysin kolmas ja viimeinen vaihe on *abstrahointi* eli *teoreettisten käsitteiden luominen*. Abstrahointivaiheessa yhdistellään ryhmittelyvaiheessa tehtyjä luokituksia, erotellaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja muodostetaan valikoidun tiedon pohjalta teoreettisia käsitteitä. Käsitteitä yhdistelemällä aineistolähtöinen analyysi antaa vastauksen tutkimustehtävään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–113.)

Analyysini on suurimmilta osin aineistolähtöistä, mutta mukana on piirteitä teoriaohjaavasta analyysistä. Teoriaohjaavan menetelmän perustana on, että analyysi etenee aineiston ehdoilla, mutta abstrahointivaiheessa empiiristä aineistoa liitetään aiemmin luotuihin teoreettisiin käsitteisiin eikä luoda käsitteitä itse (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117). Minun tutkimuksessani tämä tarkoittaa sitä, että tuon muun muassa Ginmanin (1983) informaatioprofiilin käsitteen yhdeksi osaksi analyysiäni. Pysin myös aiempiin tutkimuksiin vertaamalla hahmottamaan, miten kirjeenvaihtajien tiedonhankintamenetelmät ovat kehittyneet vuosien varrella. Samalla yritän muodostaa käsityksen siitä, missä määrin kirjeenvaihtajien tiedonhankinta on yksilöllistä ja missä määrin yleisiin tapoihin perustuvaa.

Tutkielmassani empiiristen tulosten raportointiluku ja teemoittelu nojaavat vahvasti teemahaastattelurunkooni. *Teemoittelu* tarkoittaa laadullisen aineiston pilkkomista ja ryhmittelyä erilaisten aihepiirien mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Pidän teemarunkoani kohtalaisen selkeänä jäsennyksenä kirjeenvaihtajan tiedonhankinnan tärkeimmistä ulottuvuuksista, kuten käytetyistä lähteistä ja menetelmistä sekä tiedonhankinnan esteistä, mutta rungossa voi olla puutteita, vinoutumia ja virhekäsityksiä.

Abstrahointivaiheessa tapahtuvan *tyypittelyn* yksi tehtävistä on korjata teemoitteluni mahdollisia vinoutumia. Tyypittelyssä edetään teemoittelua pidemmälle ja etsitään aineistosta esimerkiksi teemojen sisältä yhteisiä ominaisuuksia. Yhteisistä näkemyksistä voidaan muodostaa eräänlainen yleistys, tyyppiesimerkki. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) On syytä huomioida, että haastattelututkimuksen laadullisessa analyysissä tyypittely ei kohdistu haastattelun vastaajiin, vaan heidän tarjoamansa informaatioainekseen (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Perti Alasuutarin (2011) mukaan tyypittelyiden ja yleistysten tekeminen edellyttää laadullisissa tutkimuksissa varovaisuutta, sillä yksikin poikkeus kumoaa säännön. Erot ovat laadulliselle analyysille tärkeitä havaintoja: ne antavat johtolankoja sen päättelemiseen, mistä jokin asia johtuu tai mikä tekee sen ymmärrettäväksi. Kun erilaisuudet ja poikkeavat tapaukset suhteuttaa kokonaisuuteen, alun perin hahmoteltuun sääntöön voidaan muotoilla lisäehto ja saada sääntö siten päteväksi. (Alasuutari 2011, 41–43.)

Alasuutari kuitenkin painottaa, ettei kaikkiin eroavaisuuksiin pidä takertua. Tutkimusaineisto saattaa olla niin loputtoman monimuotoista, että eroja etsimällä voi menettää otteensa tutkittavaan ilmiöön. Siksi on tärkeää pyrkiä pelkistämään raakahavainnot mahdollisimman suppeaksi havaintojen joukoksi. (emt. 43.)

Tutkimuksessani yksilöiden väliset erot tiedonhankinnassa ovat suuria, mutta Alasuutarin ohjetta seuraten pyrin analyysivaiheessa hillitsemään loputtomia eroavaisuuksien etsimistä. Vaikka aineiston esittelyvaiheessa luetellaan liuta asemamaakohtaisia eroja tiedonhankinnan määrittäjinä, en enää johtopäätöksissäni juurikaan keskity maiden erityispiirteisiin. Maaesittelyiden tarkoitus on esitellä kirjeenvaihtajan tiedonhankinnan konteksti ennemmin kuin verrata, missä maassa on helpointa työskennellä.

5. TUTKIMUKSEN HAVAINNOT: ULKOMAANKIRJEENVAIHTAJAN TIEDONHANKINTA

Aloitan empiiristen tulosten tarkastelun ulkomaankirjeenvaihtajien työn arkirutiineista ja tiedonhankintaa määrittävistä reunaehdoista. Luvussa 5.1 selvennän yleispiirteittäin, miten työtavat ja tiedonhankinnassa käytettävien lähteiden kirjo muuttuvat verrattuna työhön kotimaassa, kuinka nopeasti muutos tapahtuu, ja mitä sopeutuminen vaatii. Luku 5.2 erittelee kirjeenvaihtajien lähteiden käyttöä. Pääjako on tehty media- ja henkilölähteisiin.

Kaikissa luvuissa ilmenee erityispiirteitä kirjeenvaihtajien asemamaista. Luvussa 5.3 maiden tunnuspiirteisiin syvennytään tarkemmin ja havainnollistetaan, miltä osin tiedonhankinta on vaikeaa tai helppoa missäkin maassa. Luvussa 5.4 palataan kotimaahan ja haastateltavat arvioivat, miten ulkomailla vietetty työskentelyjakso on muuttanut heidän tiedonhankintaansa. Pohjustamisen, vertailun ja suhteuttamisen vuoksi olen sisällyttänyt aineiston esittelyn oheen havaintoja aiemmista tutkimuksista.

5.1 Työn luonne ja tiedonhankinta ulkomailta

5.1.1 Säännölliset ja epäsäännölliset rutiinit

”Se on toisaalta vapaata, mutta sit se on totta kai myös sitovaa, koska määritelmällisesti on välineensä silmät ja korvat siinä maassa, tai sillä maantieteellisellä alueella mitä on sovittu, niin pitäisi tavallaan olla koko ajan vähän tuntosarvet ulkona, paitsi sen asemamaan asioihin, niin mihin tahansa myös naapurimaiden asioihin.” H5

Kirjeenvaihtajia ja ulkomaanavustajia koskeville tutkimuksille on ollut tyypillistä, että haastateltavat kuvailevat työtä kuluttavaksi mutta palkitsevaksi. ”Suomalaisten silminä ja korvina” oleminen edellyttää jatkuvaa valppautta vapaa-ajallakin. Käytännössä kirjeenvaihtaja on koko ajan enemmän tai vähemmän passissa, yksi haastateltavistani kuvaili.

Kirjeenvaihtajan työpäivä alkaa heti heräämisen jälkeen. Tämä korostuu senkin vuoksi, että monet heistä työskentelevät kotoaan.

”Kun heräsin, siellä odotti heti paksu nippu sanomalehtiä, viisi kappaletta, siellä oven ulkopuolella. Mulle tuli siis The Times, The Guardian, Daily Telegraph, Financial Times ja

Independent. Useimmiten mä lätkäisin ne siihen keittiön ruokapöydälle, tein aamupalan ja rupesin heti käymään niitä läpi ja lueskelemaan. -- Siinä nyt yritin tunnin lueskella, mitä paikalliset lehdet kirjoittaa.” H1

”Koko ajan mietit, pitäiskö tästä kertoo, mitä tästä vois kertoa.” H6

”Normaali työpäivä esimerkiksi mulle, kun mä tein töitä kotoa käsin, oli se että mä suunnilleen herään, nousen sängystä, käyn suihkussa, laitan kahvinkeittimen päälle, istuin keittiön pöydän ääreen ja pysyn siinä iltaan saakka, tuijottaen tietokonetta ja näin pois päin. Oli ihan normaalia, että se menee näin, että mulla ei ole periaatteessa mitään asiaa ulos.” H7

Asemamaan aikaero Suomeen vaikuttaa suuresti kirjeenvaihtajan työskentelyrytmiin ja kiireeseen. Helsingin Sanomilla kirjeenvaihtajan päivärutiiniin kuuluu kotitoimituksen aamupuhelu, jossa linjataan päivän uutisagendaa. Kun Kiinan-kirjeenvaihtaja saa aamupuhelunsa, iltapäivä Pekingissä on jo pitkällä.

”Mun aamupuhelu oli käytännössä se, että -- siihen mennessä oli ehtinyt tehdä jo aika pitkän työpäivän. -- Joskus kävi niin, että sitten heillä saattoikin olla joku toinen toive, että pitäisi tehdä huomisen lehteen jotain muuta, jolloin alkoi ikään kuin uusi työpäivä siitä iltapäivästä – nyt pitääkin tarttua johonkin toiseen asiaan, joka täältä Helsingistä ajatellen tuntui kiireellisemmältä.” H9

Mainitunlaisissakin tapauksissa aikaero on Kiinan-kirjeenvaihtajan puolella, koska deadlineen Suomessa on vielä pitkä aika. Toisin on Yhdysvaltain-kirjeenvaihtajilla. Haastateltu Kauppalehden kirjeenvaihtaja kertoi, että hänen päivärutiiniinsa kuului herätä aamukuudelta. Saman päivän deadlineen ehtiäkseen piti olla jo aamuvirkkuna tekemässä hommia, sillä aikaero Suomesta Yhdysvaltain itärannikolle on seitsemän tuntia.

Työsopimukseen kirjatuista työajoista ei erikseen kysytty, mutta useissa haastatteluissa tuli ilmi, että työajat olivat epäsäännöllisiä, päivät pitkiä ja hälytysvalmius jatkuva. Yksi totesi, että työsopimukseen oli kirjattu 7,5 tunnin päivätyöaika, mutta esimiehet eivät enää kysyneet ylityölaskelmia sen jälkeen, kun kirjeenvaihtaja oli laskenut kerryttäneensä ylitöitä yli kolmen viikon edestä.

”-- joku huippari (huippukokous), joka kestää kolme päivää, niin se oli yötä myöten, että neljältä aamulla saattoi olla vasta pressit, pääministerit, ja silloinhan siellä oltiin. Mut sitten taas yritti laskea sen verran, että pitää vapaita sopivissa väleissä.” H10

Kyseinen Brysselin-kirjeenvaihtaja tosin korosti, että hän ei pitänyt työtään varsinaisesti ulkomaankirjeenvaihtajan työnä.

”Kaikkihan [EU-asiat –MH] vaikuttaa jokaisen suomalaisen elämään, niin sinnehän tuli ne mun jututkin politiikan sivuille, talouden sivuille. Et hyvin harvoin ulkomaansivuille – silloin kun oli ulkoministerikokous, tai tällaiset epäviralliset ulkoministeritapaamiset, niin ne meni meidän ulkomaansivuille, mut se käytännössä oli politiikka.” H10

Kirjeenvaihtajien työtä kuvaillessa on osittain harhaanjohtavaa puhua arjen rutiineista, koska työtehtävät saattavat vaihdella niin suuresti, että rutiininomaiset toimet jäävät monena päivänä syrjään. Toisaalta rutiinit auttavat pitämään itsekuria, jota itsenäisessä työskentelyssä tarvitaan.

”-- jokainen kirjeenvaihtaja, jokainen toimittaja on aika erilainen, mikä johtuu just siitä, että siellä on niin yksin. Sun on pakko oppia itsenäiseksi, keksiä joku oma tapa toimia. Ei varmaan löydy kahta kirjeenvaihtajaa, jotka tekee niitä samoja juttuja samalla tavalla.” H7

5.1.2 Työn itsenäisyys ja yksinäisyys

Kirjeenvaihtajan työ on yksinäistä. Suurimmalla osalla haastateltavistani ainoa vakituinen työhuone oli oman asunnon yhteydessä, joten kirjoitustyö tehtiin pääasiassa kotoa käsin. Muutamilla oli käytettävissään työtilat toimistorakennuksissa, joissa työskenteli myös muiden viestinten kirjeenvaihtajia, mutta päivittäin ympärille kokoontuvaa yhtenäistä työyhteisöä kirjeenvaihtajilla ei yleensä ole.

Itsenäisesti työskentelevälle kirjeenvaihtajalle ainoa työyhteisön tapainen saattaa olla paikallinen tv- tai valokuvaaja tai muu avustaja, jonka kanssa tehdään satunnaisesti juttukeikkoja. Osa kirjeenvaihtajista tapaa päivittäin tai viikoittain kollegoita toisista suomalaisista tiedotusvälineistä, mutta työtehtävistä puhuminen on erilaista kuin toimituksessa kotimaassa, koska välineet ovat viime kädessä toistensa kilpailijoita. Kukaan haastatelluista ei kuitenkaan todennut kokeneensa ahdistusta kilpailusta, vaan kollegiaalinen kanssakäyminen nähtiin ystävällishenkisenä. Maakuntalehdille Brysselistä kirjoittanut kertoi, että etenkin STT:n kollegoiden kanssa yhteistyö toimi hyvin, sillä he halusivat välttää päällekkäisistä aiheista kirjoittamista. Maakuntalehdet käyttävät STT:n juttuja päivittäisuutisointiin, joten oma kirjeenvaihtaja saattoi keskittyä taustoittaviin artikkeleihin.

Haastatelluista viisi myönsi, että työyhteisön puuttumisella oli negatiivinen vaikutus työssä viihtymiseen tai työn laatuun.

”Mun mielestä se teki raskaampaa, ja se olikin sit ehkä suurin syy, miks mä halusin tulla sieltä takaisin Helsinkiin, koska mä jotenkin huomasin, että kuitenkin kaipaan sitä että on työyhteisö ympärillä.” H8

”Kyllä se vähän yksinäistä välillä oli. Ei voi oikein keskustella juttuaiheista. Kyllä aina jos puhelimen päässä tai täällä Helsingissä on nää editorit, mutta niillä aina kiireet, että ei siinä tule heitettyä normaalia toimistoläppää. Että kyllä siinä vähän silleen, se oli ehdottomasti niitä ikävimpiä puolia, ettei ollut työyhteisöä.” H1

”Mä olin siellä vaimon kans kahdestaan. Joskus kaipasin selkeämpiä rajoja, että nyt on vapaa-aika ja nyt on työ. Se sekoittuminen, se oli vähän haastavaa.” H2

Osa haastatelluista ei kaivannut erillistä toimistoa eikä työyhteisöä. Yksi totesi, että tuttujen valokuvaajien kanssa tehdyt työkeikat toivat työarkeen riittävän sosiaalisen puolen, ja työn ulkopuolella puolison ja pienten lasten läsnäolo auttoi, ettei niin sanottu kirjeenvaihtajan tauti päässyt iskemään niin pahasti.

”Se teki työntekijästä aivan helvetin tehokkaan, kun suomeksi sanottuna paskan puhumiseen ei kulunut juuri ollenkaan aikaa. Totta kai se oli sitten yksinäistä, mutta ei se mua oikeastaan erityisemmin vaivannut.” H5

”Tiedän, että monet kokee sen sellaisena tosi yksinäisenä ja ahdistavana sen takia, mutta mä en itse asiassa kokenut sitä koskaan. Mun mielestä se oli aika kiva tapa tehdä töitä.” H4

5.1.2.1 Korrespondiittis – kirjeenvaihtajan ammattitauti

Kirjeenvaihtajilla on oma ammattitautinsa, jota kutsutaan nimellä korrespondiittis. Heikki Kuutin Uusi mediasanasto -teoksessa (2006) korrespondiittis määritellään seuraavasti: *”Slangitermi ulkomaankirjeenvaihtajille tyypillisestä masennustilasta, joka johtuu liian vähäisestä kotitoimituksen palautteesta. Kirjeenvaihtajat joutuvat elämään eräänlaisessa tyhjiössä, vailla kontaktia uutisten vastaanottajiin ja oman kotitoimituksensa väkeen.”*

Korrespondiittis ilmenee usein siten, että kirjeenvaihtaja vieraantuu suomalaisen asemasta eikä hahmota, mikä on lukijan kannalta kiinnostavaa. Kotitoimituksen palautteen puutteen vuoksi kirjeenvaihtajat alkavat pohtia liikaa, mitä katsojat tai kollegat Suomessa ajattelevat kirjeenvaihtajan työstä (Pekonen 2005, 41).

Korrespondiittista on käsitelty useissa kirjeenvaihtajatutkimuksissa. Stephen Hessin (1996) haastattelututkimuksessa kerrottiin kyllästymisestä ja burnout-tapauksista sekä todettiin, että kirjeenvaihtajan pitää sietää yksinäisyyttä. Eräs laatulehti The New York Timesin päällikkötoimittaja on todennut, että kirjeenvaihtajan onnistuminen mitataan epäonnistuneiden avioliittojen määrässä. (Hess 1996, 27 ja 106–108.) Laura Pekosen tutkimuksessa haastateltavien enemmistö ilmaisi kärsineensä kirjeenvaihtaja-aikana korrespondiittiksestä. Stressaavalla taudilla oli vaikutusta

mielialoihin ja perhe-elämään. (Pekonen 2005, 41–42.)

Haastatteleman Washingtonin-kirjeenvaihtajan mukaan palautetta Suomesta ei tullut koskaan tarpeeksi. Hänen mukaansa kirjeenvaihtajalle voi tulla fiksaatioita, jotka ohjaavat takertumaan suomalaisen yleisön kannalta epäolennaisiin asioihin. Kirjeenvaihtaja itse ei vain huomaa sitä.

”-- kun tuli takaisin Suomeen 2007, sit huomas monia asioita, et ai näinhän se ois ollut, eikä kukaan sanonut.” H6

”Ikinä ei tullut palautetta, sen voi kertoa. Tai jos tuli, se tuli ihan epäasiasta. Mutta sit taas jotkut asiaa seuraavat lobbarit ja virkamiehet luki tarkkaan, että jokaikinen termi oli oikein.” H10

”Briiffaus tähän tehtävään jää puuttumaan, ja se kommunikointi – vaikka on puhelimet ja netit ja kaikki – niin siellä päässä se tuntui puutteelliselta. Että ei oo semmoista ohjausta. Tietenkin oli palikat mitä piti tehdä, ja -- ei ollut mitään suvantovaiheita, koko ajan riitti tekemistä. Mut se, että enemmän olis kaivannut sellaista linjaamista, mitä nyt oikeasti halutaan. Sellaista motivointia.” H2

Hekin, jotka kertoivat pitäneensä itsenäisestä työskentelystä, myönsivät korrespondiittiksen vaarat.

”Tietysti siinä varmasti tulis ongelmaksi, jos olisi kauhean pitkän aikaa, monta monta vuotta, niin sit siinä voi vähän mökkihöperöityä. Tai muuten tulla sellaiseksi, että katoaa se tatsi Suomeen. Sen takia on hyvä tulla välillä ihan työyhteisöön. Että näkee ne realiteetit.” H3

Tallinnan-kirjeenvaihtaja arveli, että Tallinna suomalaisen kirjeenvaihtajan kannalta helpoimpia paikkoja olla. Hän uskoi saman pätevän Pohjoismaihin.

”-- kun se on noin lähellä ja siellä näkyy Suomen tv ja muuta, niin välillä tulee sellainen olo ettei siinä oikein ulkomailla huomaa olevansakaan. Tallinnan kadut on täynnä suomalaisia, että ei pääse sillä tavalla kotimaasta vieraantumaan.” H8

5.1.2.2 Vieras kieli

Asemamaan pääkielen sujuva osaaminen on ulkomaankirjeenvaihtajalle tärkeä taito. Jos ei ymmärrä, mitä ympärillä puhutaan ja mistä paikallinen media kertoo, menettää yhden tärkeimmistä uutishankinnan keinoistaan, ja kirjeenvaihtaja saa kaiken tietonsa suodatettuna (Hess 1996, 79). Yhdysvaltojen valtamedian arvostettujen kirjeenvaihtajien joukossa on ollut kielitaidottomiakin toimittajia, mutta monet huippukirjeenvaihtajista ovat taitaneet asemamaansa kielen sujuvasti (emt. 80).

Suomalaisviestinten päällikkötoimittajilla on Sonja Lindroosin haastatteluiden perusteella näkemyseroja siitä, kuinka välttämätön kriteeri hyvä kielitaito on uutta kirjeenvaihtajaa valittaessa. STT:llä oli välillä yli vuoden katko Moskovan-kirjeenvaihtajuudessa, koska lähteneen tilalle ei löytynyt sopivaa venäjätaitoista, pätevää toimittajaa. Hufvudstadsbladetin päällikkötoimittajan mukaan suomenruotsalaisten keskuudesta on aina ollut vaikea löytää venäjätaitoista toimittajaa kirjeenvaihtajaksi. Esimies Helsingin Sanomista puolestaan kuvaili, että heidän toimituksessaan osataan paljon kieliä, mutta kirjeenvaihtajaksi lähetetään myös toimittajia, jotka eivät täysin osaa asemamaan kieltä. Ratkaisut nähdään kompromisseina, jotka pitää vain hyväksyä. (Lindroos 2012, 68–69.)

Kielitaidolla on painokas vaikutus tiedonhankinnan vaivattomuuteen kirjeenvaihtajalle, samoin sillä, kuinka paljon hänellä on kokemusta kohdemaassa asioimisesta. Haastattelemistani Venäjän-kirjeenvaihtajista toinen laski haastatteluhetkellä asuneensa Venäjällä yhteensä noin kahdeksan vuotta. Hän totesi ymmärtävänsä 99 prosenttia siitä, mitä paikallista mediaa seuraa, oli aihe mikä tahansa. Hänellä oli freelancer-työkokemusta Venäjältä jo 1990-luvun alkupuolelta.

”Venäjällä sä et voi mennä tekemään esimerkiksi haastattelua mihinkään viralliseen paikkaan ilman että sä lähetät sinne virallisen haastattelupyynnön, joka kirjoitetaan lehden viralliselle lomakkeelle, leimataan ja tuota lähetetään sinne. Ja se kestää jonkun aikaa ennen kuin he pohtivat tätä asiaa. Kaikki nää haastattelupyynnöt mä kirjoitan myös itse, venäjäksi. Se on myös tietysti yksi osa tiedonhankintaa, että sä pääset edes hankkimaan sitä tietoa, niin sun pitää suorittaa monenlaisia proseduureja.” H3

Toisella haastatellulla ainoa työkokemus Venäjältä ennen kirjeenvaihtaja-aikaa oli yhden talven kestänyt vapaaehtoistyö. Hän kertoi, että venäjistä kehittyi hänelle kirjeenvaihtaja-aikana sujuva työkieli, jolla pystyy tekemään haastatteluja, vaikka virheitä tuleekin.

”Alussa kielitaito ei tietysti ollut niin hyvä, tai se paranee ajan myötä, niin sä et ymmärrä sävyjä, ja sä et ymmärrä kaikkea mitä ne kirjoittaa. Siis en mä voi vieläkään väittää että mä ymmärrän kaiken mitä ne kirjoittaa, mutta aika paljon paremmin.” H7

Englanninkielisissäkin maissa kirjeenvaihtajalla voi viedä aikansa tottua arjen uuteen pääkieleen, vaikka kielitaito olisi ennestään hyvä.

”Itsevarmuus myös varmaan nousee, että kun soittelee – ja kielitaitokin tulee paljon sujuvammaksi, vaikka se nyt oli sujuva, mutta -- tavallaan alkaa tuntua, että on niinkun paikallinen, lokaali siellä.” H1

Haastatelluista Yhdysvaltain-kirjeenvaihtajista toinen ei ollut kokenut mitään vaikeuksia ymmärtää

englanninkielisten lähteiden sisältöä. Toinen – taloustoimittajana työskennellyt – myönsi, että esimerkiksi kiinteistöalan subprime-kriisi ja talousalan alati kehittyvä sanasto tekivät lähteiden ymmärtämisestä joskus hankalaa.

”Bloomberg on talousuutistoimisto, mutta he käyttävät englannin kieltä, joka on vähän kryptisempää. Ehkä he pyrkii johonkin nopeuteen tai tämmöseen. Joskus ne oli vaikeemmin ymmärrettävissä, asiakokonaisuudet Bloombergin jutussa kuin vastaavassa Reutersin jutussa. Ja tämän on mun kollegatkin joskus huomannut. Nimenomaan taloustarinoissa.” H2

Berliinin-kirjeenvaihtajalla saksantaito oli valmiiksi kohtalaisen hyvä, ja ajan edetessä siitä tuli sujuva.

”Totta kai mullakin oli englantia parempi kun mä menin sinne, mutta sitten toisaalta kun mä tiesin, että tässä ollaan koko joukko vuosia, niin mä en tavallaan arastellut sitä, että aloin turvautua siihen saksaan heti, ja annoin itselleni sen ajan, että minkä se ottaa että se on mulla täydellinen työkieli. Toimittajan hommanhan pystyy siellä hoitamaan – kysyminen on niin helppoa ja jos haastattelee, niin voi aina tallentaa, niin ei tarvitse miettiä, että ymmärsinköhän oikein. Sen pystyy hyvin pitkälle hoitamaan sen printtikirjeenvaihtajan työn, vaikkei ole vielä täydellinen.” H5

Pekingin-kirjeenvaihtaja kuvaili kiinantaitonsa olleen kirjeenvaihtajuuden alkaessa lähes olematon. Pitkän kirjeenvaihtajakauden ja kielituntien myötä taito kehittyi sellaiseksi, että paikallisten kanssa pystyi keskustelemaan hyvin, mutta ei sujuvaksi asti. Kielitaidon rajallisuus vaikutti käytettävien lähteiden valintaan.

”Kyllähän sillä selvästi vaikutusta oli. Mun itseni oli helpointa seurata englanninkielisiä lähteitä, tai viestimiä. Ja seurasin jonkun verran saksalaisia ja ranskalaisia. Ja sitten tietenkkin toinen polku oli tää, että seurasin niitä kiinalaisia sitä mukaa kuin pystyin, mutta siinä mä usein tarvitsin avustajan apua, että siinä oli tällainen mutka matkassa.” H9

Brysselin-kirjeenvaihtaja kertoi toisinaan lukeneensa flaaminkielisiä lehtiä, vaikka kieli oli hänelle jokseenkin vieras, toisin kuin Belgian toinen pääkieli ranska.

”Flanderissa uutinen rakennetaan aika lailla samalla tavalla kuin Suomessa, kun taas ranskankielisellä alueella Valloniassa lähdetään tällaisesta ranskalaisesta journalistisesta perinteestä, että siellä saatetaan vasta viimeisessä kappaleessa sanoa, että mitä on tapahtunut. Mutta sitä (flaamia) oli tavallaan helppo seurata, jos tiesi suunnilleen, mitä on tapahtunut. Sanat on kuitenkin englannista ja ruotsista ja saksasta tämmöinen yhdistelmä.” H10

Delhin-kirjeenvaihtaja kertoi, että hänellä oli puoli vuotta aikaa valmistautua kirjeenvaihtajuuteensa, eikä hän kokenut mielekkääksi käyttää sitä paikallisen pääkielen eli hindin opiskeluun. Virallisia

kieliä Intiassa on lähes parikymmentä, kirjeenvaihtaja huomautti.

”-- mulla olis tavallaan koko valmistautumisaika mennyt siihen kielen opiskeluun, ja mä en todennäköisesti olisi ehtinyt oppia sitä kieltä alkuunkaan silleen, että olisin pystynyt esimerkiksi haastattelemaan ihmisiä sillä. Ihan käytännöllisyyssyistä ajattelin, että mä keskityn muuhun tiedon keräämiseen, unohdan ne kielet ja käytän siellä tulkkeja aina kun tarvii. Mut Intia on siitä tietenkin hyvä länsimaiselle toimittajalle, että koska se on vanha brittisiirtomaa, niin englantia on hyvin laajalti puhuttu kieli.” H11

5.1.3 Uutisia, taustoitusta ja ilmiöitä

Journalismin tekijöistä osa erikoistuu nopearytmiseen uutistyyöhön, osa pitkäaikaista valmistelua vaativiin erikoisartikkeleihin. Kirjeenvaihtajien työhön kuuluu runsaasti näistä juttutyypeistä molempia. Juttuprosessin tiedonhankinta ja siinä käytettävät lähteet määräytyvät paljon sen mukaan, millainen aihe on käsiteltävänä ja millaista tyyliä jutululta odotetaan.

Aiheiden valintatavat ovat muuttuneet viime vuosikymmeninä. Jos kirjeenvaihtaja 1980-luvulla luonnehti aihetta tärkeäksi, harvalla kotitoimituksessa oli asiantuntemusta ruveta kiistelemään siitä (Torniainen 1989, 49). Sitten käynnistyi murros, jonka myötä ainakin Yleisradiossa kirjeenvaihtajien työ muuttui aiempaa epäitsenäisemmäksi (Tuohiniemi 2004, 96). Vaikka taustoitusten tekemisessä oli mielekäs puolensa, Ylen kirjeenvaihtajat kokivat, ettei kiihtyvässä ”myllyssä” riitä kunnolla aika analyysien tekoon. Kirjeenvaihtajat kokivat myös turhauttavaksi, että analysoivia kommentteja pyydetään silloinkin kun kommentoitavaa ei ole (emt. 65 ja 85).

Pyysin tutkimuksessani haastateltavia arvioimaan, millaisella suhteella heidän kirjeenvaihtajatyössä tekemänsä jutut jakautuivat 1) jokseenkin puhtaaseen uutistyyöhön ja 2) ilmiö- ja feature-juttuihin²⁹, reportaaseihin³⁰ sekä muihin rutiineista poikkeaviin tehtäviin.

Aiemmissa tutkimuksissa muun muassa Turo Uskali (2003, 394) on tutkinut kirjeenvaihtajien juttutyyppeiden jakautumista, mutta hänellä juttukategorioita oli neljä. Tekemäni uutis–feature-kahtiajako on suoraviivaisempi ja haastattelutilanteen kannalta yksinkertainen, mutta myös ongelmallinen. Uutisanalyysit ja -taustoitukset ovat usein käytettyjä juttutyyppejä etenkin Helsingin

²⁹ feature: ”Erityisesti *human interest* -ainestoa sisältävä, vapaamuotoinen ja usein subjektiivisesti toteutettu erikoisjuttu, artikkeli, reportaasi tai ohjelma. Feature pohjautuu aiheeltaan usein johonkin uutistapahtumaan, mutta on sisältönsä puolesta uutista ajattomampi ja monipuolisempi. Featureksi on usein määritelty kaikki ei-uutismaiset, varsinkin viihdepainotteiset jutut. [--]”

³⁰ reportaasi: ”Journalismigenre, joka on uutista vähemmän ajankohtainen ja monia lähteitä käyttävä todellisuuden kuvaus. Faktojen ohella reportaasi pohjaa kirjoittajansa persoonallisiin havaintoihin, tunteisiin, tunnelmiin ja näkemyksiin. Olennaista on läsnäolon tuntu.” (Kuutti 2006)

Sanomissa, mutta niitä ei haastattelutilanteessa riittävän selkeästi lokeroitu jompaankumpaan kategoriaan.

Kaksi haastateltua huomautti, että kysymykseen uutis–feature-jaosta on vaikea vastata yksiselitteisesti, koska uutistyötä on määrällisesti enemmän mutta featuret vievät enemmän aikaa.

”Sanotaan, että yksi kolmasosa meni niihin nopeisiin uutisjuttuihin ja kaksi kolmasosaa sitten niihin omiin juttuihin, ajallisesti. Ja määrällisesti päinvastoin.” H3

”Meillä oli aika paljon silleen, että Lontoossa pyörii jokin uutisaihe ja siellä uutisoidaan jostain tietystä asiasta, niin mä en välttämättä kirjoittanut niitä uutisia, vaan seurasin sitä aiheetta jonkun aikaa ja sit yritin kirjoittaa uutisanalyysiä siitä, eli sellaista mikä tiivistää sen uutiskeskustelun tällaiseen pakettiin, suomalaiselle ehkä ymmärrettävämpään yhteen juttuun. Että onko se sitten uutinen vai taustajuttu vai mihin se luokitellaan.” H1

Kirjeenvaihtajien välillä ilmeni suuria eroja uutis–feature-jaossa. Useimmat antoivat jonkin prosenttiarvion, tosin korostaen sen olevan erittäin karkea arvio. Moni korosti, että uutistyön voi monilta osin tehdä kotitoimituksestakin käsin, joten kirjeenvaihtajan työpanos on viisasta käyttää taustoittamiseen ja reportaaseihin, joita vain paikalla oleva toimittaja voi tehdä. Siitä huolimatta vain kaksi haastateltua ilmaisi selvästi, että featurea olisi ollut enemmän kuin uutista.

Uutistyöpainotteisuutta korostivat eniten kirjeenvaihtajat New Yorkissa, Berliinissä, Brysselissä ja Tallinnassa. Myös Washingtonissa uutistyö oli hallitsevassa asemassa, samoin Lontoossa ja Tukholmassa toimineelle kirjeenvaihtajalle.

Asemamaalla oli suurempi vaikutus kuin sillä, mille viestimelle kirjeenvaihtaja työskentelee. Helsingin Sanomien neljästä kirjeenvaihtajasta yhdelle ”ehdottomasti suurin osa oli uutistyötä”, yhdelle uutis–feature jako oli arviolta 50–50, yhdelle 40–60, yhdelle 5–95.

”Se kirjo, eri lajityyppien kirjo, oli ainakin mulla tosi laaja. Ja ehkä sitten kuitenkin on niin, että uutisjutut unohtuu, mutta jotkut – muutkin kuin minä – muistaa niitä feature-tyypin juttuja sitten.” H5

Kauppalehden kirjeenvaihtajalle suurin osa jutuista oli uutistyötä. STT:n ja MTV3:n yhteiskirjeenvaihtajista kumpikin kertoi tehneensä uutispainotuksen olleen voimakkaampaa MTV3:n jutuissa. Toinen arvioi, että STT:n jutuissa uutis–feature-suhde oli 70–30, MTV3:llä 80–20. Hän lisäsi, että MTV3:lla oli ajoittain säästökuurien myötä ”kuivia kausia, jolloin ei ollut paljon rahaa omalle tuotannolle”.

”STT:llä haluttiin aina, että pitäis olla jotain omaa kamaa. Ne pysty uutistoimistoilta hoitaa uutiset.” H6

”Hyvä esimerkki näistä ilmiöjutuista ja siitä miten mä tein niitä oli, että mä pyrin aina sunnuntaiksi tekemään sellaisen ison paketin, joka oli niinkun STT:n pääjuttu, johon tuli 3000 merkkiä ja kainalo³¹, ja otin siihen kuvat niin eespäin, näin vaivaa ja tutkin sitä, tarvittaessa esimerkiksi laskin tilastojuttuja jostain talousfaktaa tai muuta vastaavaa. Ja mä tein siitä samasta aiheesta sunnuntaiksi myös kamerajutun telkkariin, jolloin tavallaan se oli tehokasta toimintaa, ja ne ei syönyt toisiaan, kun ne tulee käytännössä samaan aikaan tai jokseenkin samaan aikaan.” H7

”Valtaosa oli mun mielestä sitä perusuutistyötä. Ja en tiedä, olisko sitä pitänyt mun kammeta enemmän ajattomampiin aiheisiin. Mut käytännössä kun joutuu tekemään verkkoon, niin sitä on aika naimisissa niiden päivittäisten uutisaiheiden kanssa.” H2

Toinen haastatelluista Ilta-Sanomien kirjeenvaihtajista kuvaili, että työ oli enemmän reagoimista päivän uutistarjontaan kuin itsenäistä juttujen ideointia. Jatkuva paikallisen median seuraaminen ja omien aiheiden vähäisyys kävi joskus turhauttavaksi.

”Kyllä mä monta kertaa muistan, että olisin toivonut, että voisin kirjoittaa jotain hienoja ja päheitä artikkeleita sieltä, mutta enimmäkseen tein vaan... sitä päivän duunia.” H4

Pekingin-kirjeenvaihtaja arvioi uutis–feature-jaon jokseenkin tasaiseksi.

”Kiinan tarina on se iso muutos, iso, useamman vuoden aikana tapahtuva yhteiskunnallinen mullistus, joka ei ole semmoinen nopea uutistilanne, vaan pidemmän ajan ilmiö. Et se on tavallaan, ja on mun mielestä kirjeenvaihtajan työn tärkein tehtävä, hahmottaa sitä isoa muutosta mikä siellä on meneillään.” H9

Jyrkkä poikkeus haastateltujen joukossa oli Intian-kirjeenvaihtaja, jonka arvion mukaan vain viisi prosenttia hänen jutuistaan oli uutistyötä. Hänen mukaansa vain suurimmat tapahtumat raportoitiin uutismaisesti, ja muuhun juttuaiheiden suunnitteluun kirjeenvaihtajalla oli käytännössä vapaat kädet.

”Mä tein tosi vähän uutisia, ja siihen oli aika selkeet syyt. Olin ensinnäkin ulkomaantoimituksen esimiehen kanssa jo alun perin sopinut, -- että tällainen vuoden Intian-kirjeenvaihtajuus, niin on järkevämpää keskittyä tällaisiin isoihin, selittäviin juttuihin kuin alkaa jotain pientä säläuutista. Intialaiset on kuitenkin tavalliselle suomalaiselle lukijalle aika kaukaiset, siis silleen, että jos mä alkaisin jotain Intian sisäpolitiikkaa -- kahden palstan uutisia vääntämään, niin siitä ei olis kenelläkään mitään iloa.” H11

³¹ kainalojuttu: ”Laajemman juttukokonaisuuden yksittäinen osa. Useimmiten uutisen *feature*mainen taustajuttu ja journalistin kommenttipuheenvuoro, joka erotetaan varsinaisesta pääjutusta tai uutistekstistä taittamalla se tämän ’kainaloon’ tai laatikkoon.” (Kuutti 2006)

5.1.4 Tiedonhankintatapojen mukauttaminen

Suomessa valtakunnallisen tiedotusvälineen toimittaja tottuu siihen, että ministerin tai suuryrityksen johtajan tavoittaa usein kommenttia varten silloin kun tarvitaan. Ulkomaankirjeenvaihtajalle tilanne on asemamaassaan täysin erilainen. Tarvitaan erityisiä syitä siihen, että ulkomaalaisella poliitikolla tai yrityksellä olisi tarvetta suoda aikaansa suomalaislehdelle ja sen lukijoille.

Haastateltavien tavoittaminen voi olla hankalaa muistakin syistä. Esimerkiksi Venäjällä puhelinhaastatteluiden tekeminen on vaikeaa niin kulttuuristen kuin käytännön tekijöiden takia. Maassa ei ole edelleenkään puhelinluetteloita, toinen tutkimuksessa haastatelluista Venäjänkirjeenvaihtajista kertoi. Suomessa voi soittaa presidentinkansliaan saadakseen lausunnon johonkin päivänpolttavaan aiheeseen, ja usein sen myös saa, mutta ”sä et todellakaan voi soittaa Kremliin ja kysyä sieltä kommenttia”.

”Tietysti firmojen luettelot on olemassa, mutta yksityishenkilöitä sä et niistä löydä. Sitten se alkaa aina siitä, että mistä mä voisin saada sen henkilön puhelinnumeron. Siihen saattaa mennä ihan hirveä aika. Ja venäläiset on kauhean huonoja ylipäänsä kertomaan mitään puhelimessa. Että kun Suomessa pystyy tekemään puhelinhaastattelun tosi helposti, niin mä oon varmaan koko aikana tehnyt Venäjällä maksimissaan viisi puhelinhaastattelua. Kaikki on, että sun pitää itse mennä paikalle, koska he eivät halua puhua puhelimessa.” H3

Toimittajan tiedonhankintapreferenssit saattavat monivuotisen kirjeenvaihtajakauden aikana päivittyä runsaastikin.

”Aluks mulla on tietty määrä, mä sain vinkkejä edeltäjältä, et näitä kannattaa seurata. Joo, okei, ne oli hyvät. Sen jälkeen seurattujen määrä nous ja nous ja nous, ja sit huomas sen, ettei pysty seuraa eikä kaikki oo luotettavia. Sit se taas laski loppua kohden, jos ajatellaan sitä 2,5 vuoden periodia.” H2

Pekingin-kirjeenvaihtajan mukaan tiedonhankinnan oli pakko muuttua, koska kiinalaisessa yhteiskunnassa harvat asiat toimivat samalla tavalla kuin Suomessa. Hänen mukaansa tavallisten kadunmiesten haastatteleminen oli ainoa osa tiedonhankintaa, joka toimii molemmissa maissa kutakuinkin samoilla tavoilla.

Paikallisen sosiaalisen kulttuurin hahmottaminen ja tapojen omaksuminen vie aikansa myös länsimaisissa yhteiskunnissa. Lontoon-kirjeenvaihtaja arveli, että ensimmäinen vuosi on kaikille kirjeenvaihtajille hankala. Toisena ja kolmantena vuonna ”alkoi tajuamaan, miten hommat toimii”.

”Enhän mä siis vain lehtiä lukenut siellä, vaan kun soittelee haastateltaville tai hankkii repparikeikalla³² tietoa, niin kyllä siellä alussa oli sormi suussa, että miten näitä saa, miten kannattaa lähestyä haastateltavia, ja miten saa ne sitoutumaan tällaiseen länsisiperialaisen lehden toimittajan kyselyihin.” H1

Moni haastateltu näki tiedonhankintansa tehostuneen kirjeenvaihtajakauden edetessä. Yleinen selitys oli, että ajan myötä oppi tunnistamaan käyttökelpoisimmat lähteet eri käyttötarkoituksiin ja välttämään turhissa tilaisuuksissa käymistä. Intian-kirjeenvaihtaja kuvaili tiedonhankinnan ja medialähteiden valikoinnin olleen aluksi hakuammuntaa. Berliinin-kirjeenvaihtaja mainitsi esimerkkinä, että Frankfurter Allgemeine Zeitung oli EU-asioissa ”ihan ylivoimainen”, vaikka maassa on runsaasti muitakin laatulehtiä. Tiedonhankinnan kehittymisestä hän totesi yleisesti, että parhaat hedelmät korjattiin viimeisen puolentoista vuoden aikana.

”Tää tietenkkin menee omakehun puolelle, mutta kyllä mä kekkasin loppuvaiheessa semmoisia asioita, mitkä AP³³ kekkasi pari viikkoa myöhemmin, ja pystyi kertomaan suomalaisille.” H5

Washingtonissa työskennellyt kirjeenvaihtaja kertoi, että kirjeenvaihtajakauden edetessä löytyi paljon sellaisia käyttökelpoisia lähteitä, joista hän ei ollut aiemmin kuullutkaan. Osaltaan siihen vaikutti se, että hänen kirjeenvaihtajakautensa alkoi vuonna 2001, ja sitä seuraavina vuosina internetin kehitys helpotti tiedonhankintaa huomattavasti ja synnytti muun muassa laadukkaita blogeja. Kovista uutisaiheista oli useimmiten mahdotonta saada ensi käden tietoa, mutta taustatietoa oli tarjolla sitäkin enemmän.

”Siellä on vaikeeta saada primäärilähteitä, varsinkin suomalaisen toimittajan, koska kaikki haluaa tietenkkin saada kovat lähteet. Silloin sä oot sekundäärilähteiden varassa hyvin paljon. Mut se on edelleenkin tärkeämpi kuin monessa muussa paikassa, et meet jonnekin Brookings-instituuttiin, ihan vaan käyt kuuntelemaan siellä huippuasiantuntijoita jostain ulkopoliittikan asiasta.” H6

Brysselissä oma-aloitteisuuden tarve on kirjeenvaihtajan tiedonhankinnassa vähäisempää, koska kokoukset ja niiden tiedotustilaisuudet pidetään määrättyinä ajankohtina, ja muita juttuaiheita koskien vinkkejä tulee enemmän kuin tarpeeksi. Haastatellun kirjeenvaihtajan mukaan oli aivan tavallista, että sähköpostiin tuli parisataa viestiä päivässä, muun muassa lobbareilta. Viestien suodattamiseen ja delete-napin painamiseen tuli rutiini, mutta joitakin viestejä kirjeenvaihtaja säilöi myöhempää käyttöä varten ja saattoi tehdä ilmiöstä hieman ajattomamman jutun myöhemmin. Aktiivisimmillaan tiedonhankinta oli silloin, kun jokin uutisaihe oli käsillä seuraavan päivän lehteä

³² reppari = reportaasi, kts. luku 5.1.3.

³³ AP = kansainvälinen uutistoimisto Associated Press.

varten, mutta virallista tiedotusta aiheesta ei ollut tulossa. Brysselin-kirjeenvaihtajalla oli erinomaiset kontaktit kaikkiin sikäläisiin suomalaisvaikuttajiin komissaari Olli Rehniä myöten. Verkostot olivat tärkeitä taustatietojen keräämisessä, sillä käsiteltävät aiheet vaihtelivat laajasti.

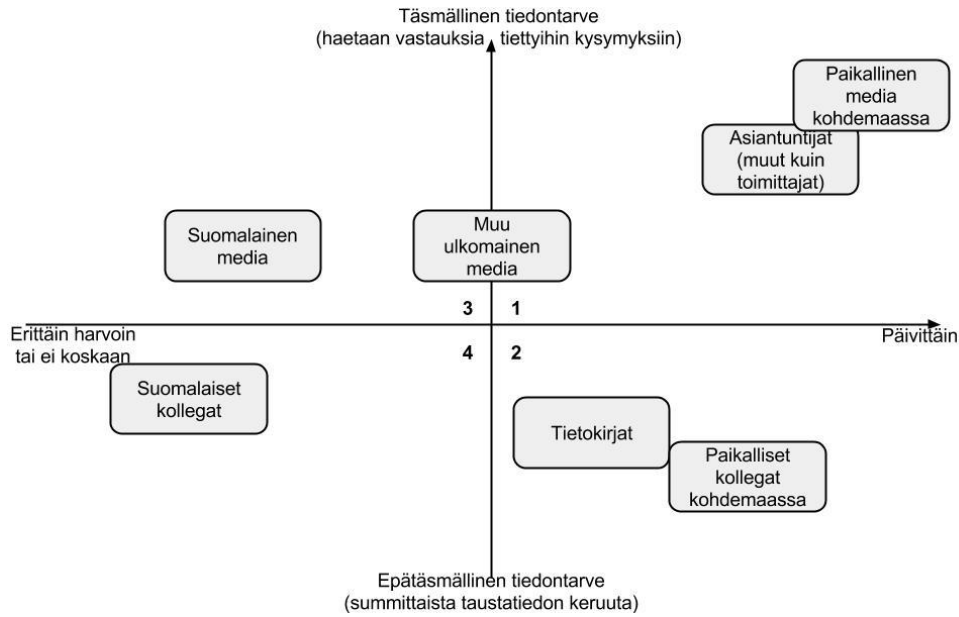
”Jokainen päivä oli uuden oppimista. Saman päivän aikana jos teki kolme juttua, niin ne saattoi olla ihan eri aiheista. Se saattoi alkaa jollain ympäristöasialla, päättyä johonkin ulkopoliittiseen suureen vaikeuteen, ja välissä on vielä käynyt Naton päämajassa kuuntelemassa jotain keissii.” H10

Muutamalla haastateltavalla pääasiallisesti käytettyjen lähteiden kirjo oli pysynyt kutakuinkin muuttumattomana läpi kirjeenvaihtajakauden. Tukholman-kirjeenvaihtaja totesi, että työnantajan kannalta kiinnostavimmat medialähteet pysyivät jokseenkin vakiona. Tallinnan-kirjeenvaihtajalle Viron suppeahko mediakenttä ei tarjonnut merkittävästi vaihtoehtoja uutistoimistojen ja maan kahden valtalehden rinnalle.

5.2 Tiedonlähteet

Tässä tutkimuksessa kirjeenvaihtajien käyttämät tiedonlähteet on jaettu kahteen päätyyppiin: media- ja henkilölähteisiin. Medialähteet sisältävät kaikki painetun median tuotteet kirjoja myöten, internetin, uutistoimistot sekä televisio- ja radiokanavat. Ulkomaisen median käyttäminen tiedonhankinnassa vaatii vahvaa asiantuntemusta ja kriittistä suhtautumista, joten lähdekritiikille on oma lukunsa. Henkilölähteiden käsittelyssä on omat luvut muutamalle keskeiselle ammattiryhmälle: asiantuntijoille, muille toimittajille ja fiksureille eli palkatuille paikallisavustajille. Omassa luvussaan käsitellään sitä, miten solmitaan suhteita ja jäljitetään hyödyllisiä henkilölähteitä.

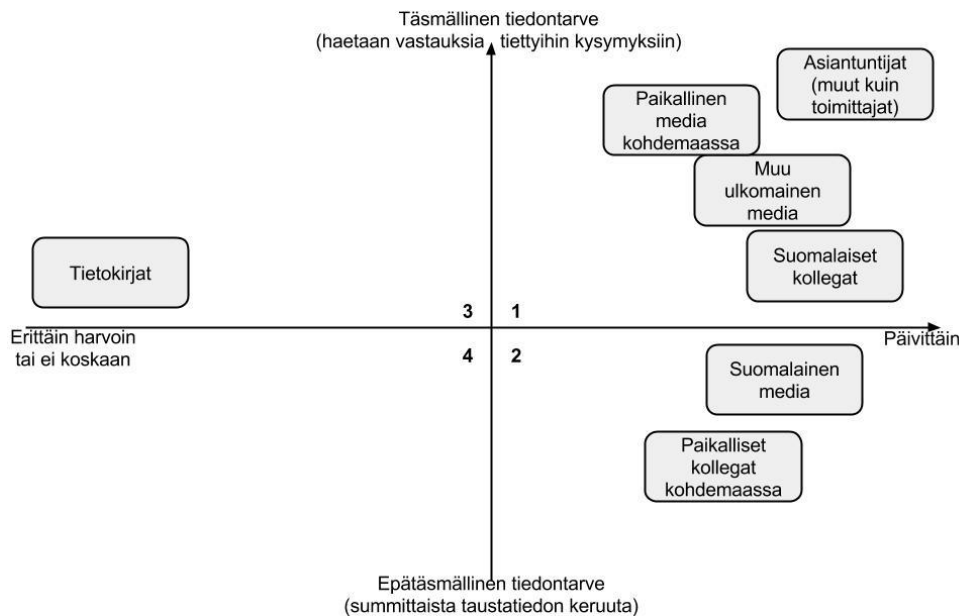
Kuten luvussa 4.2 todettiin, haastatteluaineistoa täydennettiin visualisointitehtävällä, jossa haastateltuja pyydettiin sijoittamaan käyttämänsä tiedonlähteet sen mukaan minkä tyyppisiä tiedontarpeita varten ne oli hankittu ja kuinka usein lähteitä käytettiin. Esittelen esimerkin vuoksi vastaajilta kaksi hyvin erityyppistä kaaviota (kuviot 5 ja 6).

Kuvio 5: Kaavio kirjenvaihtaja H2:n tiedontarpeista ja tiedonlähteistä.

Vastaajien kaavioiden joukosta ei kahta samannäköistä löytynyt. Jokainen oli selvästi yksilöllinen kokonaisuus. Esimerkiksi kirjenvaihtajan H2 tavoissa hankkia tietoa näkyy kuitenkin muutamia enemmistön tendenssejä: asiantuntijoiden ja asemamaan median tärkeys, suomalaisten vähäinen merkitys, tietokirjojen ja paikallisten kollegoiden käyttö epätäsmälliseen tiedontarpeeseen (kuvio 5).

Erilaiseksi vertailukohtaksi sopii kirjenvaihtaja H10 (kuvio 6), jolle muu ulkomainen media ja suomalaiset lähteet olivat tärkeämpiä kuin useimmille muille vastaajille. Asemamaan tapahtumien seuranta oli vähäisempää, sillä kyseessä oli EU-kirjenvaihtaja.

Kuvio 6: Kaavio kirjenvaihtaja H10:n tiedontarpeista ja lähteistä.

Asemamaan paikallinen media oli tiheimmässä käytössä oleva lähdeyyppi. Yhtä vastaajaa lukuun ottamatta kaikki sijoittivat paikallisen median kaaviossa oikeaan äärilaitaan eli kohtaan ”päivittäin”. Paikallista mediaa käytettiin voittopuolisesti täsmälliseen tiedontarpeeseen. Ainoa, joka koki käyttäneensä paikallista mediaa enemmän epätasälliseen kuin täsmälliseen tiedontarpeeseen, oli Pekingin-kirjeenvaihtaja. Muuta ulkomaista mediaa käyttivät eniten Berliinin-, Pekingin-, Delhin- ja Brysselin-kirjeenvaihtajat sekä toinen Venäjän-kirjeenvaihtajista.

Asiantuntijoita käytettiin tiedonlähteinä aktiivisesti: yhtä vastaajaa lukuun ottamatta (Venäjän-kirjeenvaihtaja) kaikki sijoittivat asiantuntijat kaavion 1-sektoriin. Vastaajista viisi sijoitti asiantuntijat aivan kaavion ylälaitaan eli merkitsemään tiedonhankintaa täsmälliseen tiedontarpeeseen. Asiantuntijoiden käyttö oli yleistä, mutta päivittäin niitä koki käyttäneensä vain yksi vastaaja.

Vähiten käytettyjä lähdeyyppiä olivat suomalaiset kollegat ja tietokirjat. Vain kolme vastaajaa sijoitti suomalaiset kollegat kaavion keskiakselin oikealle puolelle, mutta selvä poikkeus oli Brysselin-kirjeenvaihtaja, joka käytti tiedonhankinnassaan suomalaisia kollegoita päivittäin. Tietokirjojen käytön aktiivisuus vaihteli suuresti. Osa ei käyttänyt niitä tiedonhankinnassaan lainkaan, osa sijoitti tietokirjat selvästi keskiakselin oikealle puolelle. Haastateltujen käyttämien tiedonlähteiden sektorikohtaiset jakaumat esitetään taulukossa 2.

Lähdekaaviot: Lähdeyyppien jakautuminen sektoreittain											
	H1	H2	H3	H4	H5	H6	H7	H8	H9	H10	H11
Paikallinen media	1	1	1	1	1/2	1	1	1/2	2	1	1
Paikalliset kollegat	3/4	2	1	2/4	3	1	3	2	2	2	2
Suomalainen media	3/4	3	1	½	3	1/2/ 3/4	2	3	4	2	3/4
Suomalaiset kollegat	4	4	3	3	3	2	3/4	2	4	1	4
Muu ulkomainen media	4	1/3	2/4	4	1	3	1	3/4	2	1	2
Asiantuntijat	1	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1
Tietokirjat	2	2	1/3	¼	4	1/2	4	4	1/2/ 3/4	3	2

Numero kertoo, mihin sektoriin vastaaja on sijoittanut lähdeyyppin kaaviossaan (kts. kuvio 5 ja kuvio 6). Murtoluku tarkoittaa, että lähdeyyppi on sijoitettu kahden tai useamman sektorin väliin. Yksinkertaistettu lukuohje: 1=täsmällinen tiedontarve/usein, 2=epätasällinen tiedontarve/usein, 3=täsmällinen tiedontarve/harvoin, 4=epätasällinen tiedontarve/harvoin

Taulukko 2: Yhteenveto kirjeenvaihtajien lähdekaavioista.

Aktiivisessa käytössä olevien tiedonlähteiden runsautta kuvaa se, että kirjeenvaihtajalla on niukasti aikaa seurata, mitä kotimaassa tapahtuu.

*”Suomalainen media. Vitsi kun ei ehtinyt edes Hesaria kunnolla lukea, vaikka olisi pitänyt.”
H5*

5.2.1 Medialähteet

5.2.1.1 Sanoma- ja aikakauslehdet

Suomalaisen ulkomaankirjeenvaihtajan tiedonhankinta pohjautuu suurilta osin asemamaan mediassa kerrottujen tietojen referointiin. Haastatteluissani ilmeni, että joillekin kirjeenvaihtajille tulee päivittäin tilattuna viisi sanomalehteä tai jopa enemmän, mutta tyypillisempää oli, että päivittäin luettavia lehtiä oli muutama, minkä lisäksi aikakauslehtiä ja muiden päivälehtien irtonumeroita tuli ostettua jossain määrin säännöllisesti tai päivän uutisaiheiden mukaan. Seuraamalla eri tiedotusvälineitä monipuolisesti toimittaja etsii juttuideoita, pyrkii tunnistamaan uusia ajankohtaisilmiöitä ja saamaan tasapainoisen kuvan kohdemaan uutisaiheista.

*”Kannattaa joskus isoista asioista, varsinkin Belgiassa tapahtuvista poliittisista käännteistä, lukea eri lehtiä, koska sieltä tuli kolmea eri näkökulmaa ja lukee niitä tavallaan rinnakkain, löytää edes jonkinlaista balanssia. Vähän sama nyt kuin Ranskan vaaleissa [kirjeenvaihtajan jälkeinen työtehtävä], pakkohan siinä oli kattoo sekä Figaro että Liberation, eikä pelkästään Le Monde. Että sai sekä oikeiston että vasemmiston, plus sen muka neutraalin.”
H10*

Brysselin-kirjeenvaihtajille on seurannassa tyypillistä seurata päivittäin useamman eri maan lehdistä, mitä EU-asioista kerrotaan. Kitta Kohosen (2000) haastattelemista lähes paristakymmenestä EU-kirjeenvaihtajasta kaikki kertoivat lukevansa päivittäin vähintään viittä eri sanomalehteä. Ylivoimainen ykkönen on Financial Times, mutta lisäksi luetaan usein myös ainakin yksi belgialainen, yksi ranskalainen ja yksi britannialainen laatu-lehti. Uutistoimisto Reutersin tarjonnan perusteella kirjeenvaihtaja tekee usein ratkaisunsa, mihin tilaisuuteen kannattaa itse mennä ja mikä jättää uutistoimistojen varaan. (Kohonen 2000, 48) Haastattelemi Brysselin-kirjeenvaihtajan tiedonhankintarutiinit kuulostivat hyvin samanlaisilta kuin Kohosen haastateltavien.

”No kyllä mä pyrin ostamaan tietysti sanomalehtiä, paikallisia sanomalehtiä jo ihan sitä varten, että pysyy kärryillä mitä Belgiassa tapahtuu. Mut Financial Times tuli mulle suoraan toimistoon. Ja se nyt on se kaikkein paras EU-asioden uutisoija, koska niillä on yleensä päivää ennen kuin muilla lehdillä, kun niillä on hyvät kontaktit komissioon.” H10

Haastattelemalleni Pekingin-kirjeenvaihtajalle paperilehtiä tuli 5–6 päivittäin. Hänen kiinalainen avustajansa teki aamuisin lehtikatsauksen paikallisesta mediasta, mitkä olivat päivän pääaiheita ja -teemoja. Kirjeenvaihtaja seurasi itsekin niitä kiinalaisia tiedotusvälineitä joita pystyi, mutta varsinkin alussa kielitaito oli riittämätön.

”Mutta on sitä kiinalaista mediaa olemassa myös englanniksi, että sitä pystyi vähän pääaiheita seuraamaan sieltäkin. Ja sitten toinen puoli oli tää, että mitä kansainväliset uutistoimistot – Reuters, AP, AFP, Bloomberg, Al-Jazeera ja tällaiset – mitä he uutisoi Kiinasta, ja mitä kilpailijat, eli tavallaan muut kansainväliset lehdet kirjoittaa. Tätä mä tietenkin seurasin myös tarkkaan. Mut näähän oli sitä uutisseurantaa, nehän on silleen sekundäärilähteitä. Että niistä mä yleensä yritin poimia aiheet, mutta kuitenkin itse hankkia ne tiedot muualta siihen, jos lähdin tekemään samasta aiheesta juttua.” H9

Muun muassa Britanniassa mediatarjonta on niin runsasta, että lähteiden seurannassa on väistämätöntä opetella priorisointia ja tehokkuutta.

”Jos aiemmin yritti lukea viittä sanomalehteä päivässä jotenkuten kursorisesti alusta loppuun ja selata ne läpi, niin sitten... ehkä se muuttui niin, että Times ja Guardian oli ne lehdet, jotka luki silleen. Ja sitten Telegraph ja Independent kaivoi sieltä, katsoi etusivut ja selasi, onko täällä mitään. Ja sitten FT:tä (Financial Times) luki, kun talousaiheista oli kysymys.” H1

”Ethän sä voi lukea siellä mitenkään kaikkia niitä lehtiä jotka ilmestyy joka päivä. Niin sitten sun pitää tavallaan valikoida tai vähän katsoa siitä kannestakin jo, että mikä näillä nyt on tää lähestymiskulma.” H4

Pienemmissä maissa lehtitarjonta on kapeampi. Tallinnan-kirjeenvaihtaja seurasi päivittäin Viron kahta suurta päivälehteä (*Postimees* ja *Eesti Päevaleht*), muita lehtiä satunnaisesti. Venäjä ei ole pieni maa, mutta siellä printtilehtien painoarvo kirjeenvaihtajan tiedonhankinnassa on suhteellisen vähäinen, ja suurempi merkitys on internet-lähteillä.

Delhin-kirjeenvaihtajan mukaan Intiassa kaikki tärkeimmät lehdet tehdään sekä englannin- että hindinkielisinä. Hänelle muu ulkomainen media – kansainväliset laatulehdet etupäässä – oli yhtä tärkeä tiedonlähde kuin kohdemaan paikallinen media.

”-- siellä oli niin paljon sanomalehtiä englannin kielellä kuin vaan jaksoi kahlata. Mut sanotaan sit, et laadukkaita sanomalehtiä oli ehkä yks tai kaks. -- ja sit siellä on aikakauslehtiä ihan hirveesti, laadukkaita englanninkielisiä. Ja sit, no verkosta löytää tietenkin mitä vaan. -- paikallismedian kautta pystyy ihan hirveesti ammentamaan, siis että mitä tapahtuu, ja juttuideoita ja aiheita ja ihmisiä, ja näkökulmia.” H11

5.2.1.2 Televisio ja radio

Television merkitystä tiedonhankinnassa ei erikseen kysytty, mutta kahta vastaajaa lukuun ottamatta kaikki mainitsivat sen. Useimmilla tv kuului enemmän tai vähemmän päivittäisen mediaseurannan rutiineihin. Radion mainitsi vain Washingtonin-kirjeenvaihtaja (National Public Radio).

”Seurasin belgialaisia kanavia, mä katoin uutiset joka päivä, Belgian uutiset.” H10

”[--] mulla on siis toimistossa BBC:n uutiskanava päällä koko ajan. Sieltä tulee nonstoppina uutisvirtaa.” H1

”[--] televisiokanavista CNBC, joka on talouskanava, se on semmoinen että sitä seurasi periaatteessa 12 tuntia päivässä, koko ajan.” H2

”Yleensä mä nyt aloitin sillä tavalla, että katsoin aamun lehdet ja aamu-tv:n lähetykset, ja yritin jotenkin päästä heti aamusta selville, et mitä siellä on tapahtumassa, et onko mitään uutta ja näin.” H8

Venäjän-kirjeenvaihtajille paikallisen tv:n seuranta oli enemmänkin pakollinen kuriositeetti kuin tiedonhankinnan väline. Toinen haastatelluista muisteli lukeneensa hiljattain tutkimuksesta, jonka mukaan venäläiset saavat 80 prosenttia kaikesta tiedostaan televisiosta. Hän arvioi, että tv-uutisia kyllä seurataan, mutta ne käsittelevät enimmäkseen kotimaan politiikkaa, ja ”moni suhtautuu, että se on suuri sirkus se koko Kreml”.

”Kyllä mä telkkaria seurasin, tv-uutisia ja näin, että pysyin siitä jotakuinkin kärryillä, mutta kyllä siellä on niin mieletön määrä sellaista ihan poliittista diipadaapaa, mitä sieltä niiden tv-uutisista tulee.” H7

5.2.1.3 Internet

Internetin kehitys kirjeenvaihtajien tiedonhankintakanavana on tapahtunut nopeasti. Vaikka vielä 1990-luvun lopulla internetin käyttö oli toimitustyössä vähäistä (Nicholas et al. 2000; Selkälä 2006, 38), pian vuosituhannen vaihteen jälkeen netistä on tullut jokseenkin itsestään selvä osa toimittajan tiedonhankintaa. Verkkolehtien ja sähköisten tietokantojen tarjonta on parantunut niin paljon, että internetistä löytää huomattavan osan siitä sisällöstä, mitä niin sanottu perinteinen mediakin tarjoaa. Toimittajilla on hyvät pääsymahdollisuudet internet-tiedonlähteille, koska saatavilla on ainakin oman työnantajan juttuarkisto, usein myös tunnuksia joidenkin julkaisujen näköislehtiin, joihin työnantaja on hankkinut käyttöoikeuden. Erityisen helpottavaa tämä on kirjeenvaihtajille, jotka ovat tuhansien kilometrien päässä kotitoimitukseen tilatuista lehdistä ja fyysisistä arkistomateriaaleista. Tarve

henkilökohtaisten leikekirjojen pitämiselle on käynyt vähäiseksi (vrt. Kohonen 2000, 46).

Haastatelluista kaikki olivat aloittaneet kirjeenvaihtajakautensa 2000-luvun puolella. Vuonna 2001 Washingtonissa aloittanut haastateltavani nosti internetin merkityksen esiin ennen kuin sitä ehdittiin kysyä. Hän kertoi lukeneensa ja lukevansa yhä paperilehtiä, mutta kirjeenvaihtajakauden edetessä netti tuli koko ajan tärkeämmäksi.

”Rupesi olemaan sitä, että ensin netti ja sitten vasta muut. -- lehtiäkin mä kyllä osteskelin siellä, niissä oli aina laajempi itse paperiversio kuin mitä toi. -- Jenkeissä kaikki tää niin kuin transparenssi koheni siellä sinä aikana. Että kaikki tämmöiset tutkimukset ja tilastotiedot ja muuta, ne rupesi olemaan entistä helpommin saatavilla netissä.” H6

Pekingin-kirjeenvaihtaja kertoi, että ”sosiaalisen median marssi” on tapahtunut Kiinassa vahvemmin sen jälkeen, kun hän oli jo muuttanut maasta pois, mutta murroksen käynnistymisen hän ehti nähdä kirjeenvaihtajakaudellaan 2003–2009.

”Yhtäkkiä saatavilla oli vaihtoehtoista tietoa. Kuitenkin 2000-luvun alussakin valtion kontrolloiman median tiedotusmonopoli oli aika vahva. Mutta internet mursi sitä rajusti tosi nopeasti, ja se antoi toimittajalle, ulkomaisellekin kirjeenvaihtajalle, mahdollisuuden saada toisenlaista tietoa. Ja sitten myös internetin kautta löytää ihmisiä, kansalaisaktivisteja ja tavallisia ihmisiä, jotka bloggaa jostain omaa asuinalueensa koskevasta ongelmasta, tai mitä tahansa.” H9

Venäjän-kirjeenvaihtajat luonnehtivat internetiä jopa tärkeämmäksi tiedonhankintakanavaksi kuin printtimediaa.

”Lähinnä jos haluaa sellaista oikeata, balansoitua, länsimaisin kriteerein tehtyjä uutisjuttuja, niin ne löytyy netistä. Sikäläiset paperilehdet vähenee koko ajan, niitä ei saa läheskään aina, esimerkiksi Pietarista. Sä et voi mennä kioskille ja ostaa kaikkia päivän lehtiä, koska niitten levikki on niin huono ja jakelukanava, ilmeisesti ne ei kannata.” H3

Sama kirjeenvaihtaja korosti, että on tärkeää tuntea viestinten taustat ja selvittää ne, jos vastaan tulee ennalta tuntemattomia uutissivustoja. Hän otti esimerkkitapaukseksi pravda.ru-sivuston, jota toinen suomalaislehti oli uutisoinnissaan siteerannut samoihin aikoihin kun haastattelumme tehtiin.

”-- se näyttää liian viralliselta ja vakavasti otettavalta, jos ei sitä taustoiteta, että minkälainen nettisivusto se nyt on. Se nyt on vaan tällainen, nationalistinen kansallismielinen, -- että se ei ole mikään virallinen lehti.”

Toinen Venäjän-kirjeenvaihtaja kertoi käyttäneensä Google News Russia -uutishakukonetta säännöllisesti.

”Se oli mun mielestä hirveen hyvä, melkein oikeastaan ehkä paras lähde mitä mulla oli. Ja se oli erityisen hyvä semmoisessa, kun hyvin usein haluttiin, että mistä Venäjän media nyt kirjoittaa, miten Venäjä on nyt suhtautunut tähän Anton-pojan tapaukseen, miten on suhtauduttu vaikkapa Arctic Sea -laivan kaappaukseen. Ei muuta kun Google News Russiaan haut, ja sieltä voit sitten siteerata jokaisen median kommentteja. Se oli hyvin helppoa.” H7

Internetin merkitys tiedonhankinnassa korostuu, jos kirjeenvaihtajan toimenkuvaan kuuluu vähän omia aiheita ja paljon nettiuutisia. Toinen haastatelluista Ilta-Sanomien kirjeenvaihtajista totesi käyneensä tärkeimpien verkkolehtien sivuilla ”varmaan 50 kertaa päivässä” tarkistaakseen, mitä tapahtuu ja onko jotakin uutta ilmaantunut. Silti kyseinen kirjeenvaihtaja totesi, että päivän töiden suunnittelu lähti paperisten lehtien lukemisesta ja aiheiden tunnustelusta sitä kautta.

”Ehkä se painottui, tietenkä sä uutistapahtumissa seuraat verkkoa, molempia ehkä yhtä paljon. -- joka aamu mä luin ne lehdet, ja sitten jos siellä oli joku sellainen juttu joka kehittyi, niin tietenkä mä seurasin sitä netistä, että miten kehittyi. Mutta ei voi sanoa, että kumpi nyt oli sitten tavallaan tärkeämpi siinä.” H4

Internet on kiihdyttänyt uutistiedon nopeusvaatimusten kasvua, mutta myös tarjonnut kirjeenvaihtajille keinoja taistella aikapulaa vastaan. Sähköisten palveluiden ansiosta on mahdollista saada vaivattomasti tietoa tilaisuuksista, joihin ei aikapulan tai muiden esteiden vuoksi pääse.

”Koko netti ja sähköposti jos siihen lasketaan, ja sosiaalinen media, niin (se on) joskus jopa tärkeämpi kuin puhelin. Tai ajanpuutteen vuoksi jopa tapaamiset. Mä en väheksy yhtään ihmisten kasvokkain näkemistä, mutta tuntuu että nykyisin työtahti on sellaista, että pitää tuottaa niin paljon sitä tekstiä, ettei vaan yksinkertaisesti ehdi käydä kaiken maailman kissanristiäisissä.” H2

”-- Virossa on, se on kuitenkin aika verkottunut yhteiskunta ja esim. viranomaiset tiedottaa siellä internetissä aika hyvin. Esimerkiks nää hallituksen jatkotilaisuudet pystyy katsoo suorana verkosta. Et jos ei sinne paikan päälle pääse, niin pystyi katsomaan kotoa käsin myös.” H8

Kaikille vastaajille internetin käyttö oli tärkeä osa tiedonhankintarutiineja, osalle kuitenkin lähinnä välineenä eikä niinkään tiedonlähteenä.

”Mulla on koko ajan Facebook päällä ja koko ajan päällä useita sanomalehtiä, jotka päivittää jotain. Mutta otinko mä sieltä nyt ittelleni juttuihin jotain, niin hyvin vähän.” H10

”Olihan se ihan hirveän keskeinen, koska [--] sehän oli sellainen nopean päivityksen lähde. Helppo katsoa nopeasti monta mediaa, mutta just siihen sellaiseen koukkujen etsintään netti on aika väsyttävä. Kyllä mä sitä mieluummin harrastin niistä ostetuista printtilehdistä.” H5

”Kyllä sitä kuitenkin mainstream-mediaa on paljon, BBC ja SkyNews ja kaikki nää tabloidit

ja tietysti kaikki nää laatu-päivälehdet. En mä muista, että olisin mennyt niin syvälle, että olisin säännöllisesti lukenut jotain blogeja. Ehkä jotain politiikan blogia saatoinkin lukea vaalien aikaan. Siellähän on sama systeemi kuin Amerikassa, että kun se on de facto kaksipuoluejärjestelmä, niin siellä on ne omat puoliskot. Siellä poliittista propagandaa piisaa blogeissa aika hyvin.” H1

5.2.1.4 Tietokirjat

Tietokirjojen hyödyntäminen tiedonhankinnassa vaihteli haastateltavilla viikoittaisesta käytöstä lähes nollaan. Vastaajien hahmottelemien lähdekaavioiden perusteella kirjoja luettiin enemmän epätasmalliseen kuin täsmälliseen tiedontarpeeseen, usein siis summittaisena taustatiedon keruuna. Aikapula rajoitti tietokirjoihin perehtymistä.

”Määrällisesti vois luulla että olis paljon enemmänkin, mutta käytäntö on sit toinen. Elät kädestä suuhun. Hyvin paljon sitä että joutuu hakee nopeesti tietoo.” H6

Ahkerin tietokirjojen käyttäjiä oli Intian-kirjeenvaihtaja, jonka työ painottui feature-juttujen tekemiseen. Useimmissa haastattelussa en esittänyt tietokirjojen käytöstä täsmentäviä kysymyksiä, joten käytön tai käyttämättä jättämisen syitä on lähdekaavioiden voimakkaan hajonnan vuoksi vaikea tulkita. Erot saattavat olla yksilöllisiä, mutta myös työnkuvasta tai asemamaasta johtuvia.

”Joo, niitä ei ole tullut avattua. Paitsi elämäkertoja, lasketaanko ne? Mä tein sit kuitenkin aika paljon julkkishaastatteluja, niin luin aika paljon niiden kirjoja.” H4

”En mä mitään tietokirjoja kyllä tarvinnut. Tosin EU:stahan on kyllä erilaisia tietokirjoja, mut ne on yleensä vanhentuneita jo siinä määrin kun tulee.” H10

5.2.2 Lähdekritiikki

Koska Suomessa lehdistönvapaus on maailman kärkiluokkaa ja median itsesääntely melko voimakasta, kirjeenvaihtajiksi lähtevät toimittajat saavat monissa asemamaissa tottua löyhempään mediaetiikkaan kuin kotimaassa. Suuretkin lehdet saattavat olla voimakkaasti poliittisesti motivoituneita tai läheisessä yhteydessä vallanpitäjiin. Sensuuriakin esiintyy. Tutkimuksessa tarkastelluista maista eniten lähdekritiikin tarvetta korostettiin Venäjällä, Kiinassa ja Intiassa – kaikissa hieman eri tavoin.

Tiedonvälityksen kontrollointi on voimakkainta kommunistipuolueen hallitsemassa Kiinassa. Internet-sensuuri on edelleen laajaa ja toisinajattelijoiden vaientaminen yleistä, mutta murros on koko ajan käynnissä. Haastatellun Pekingin-kirjeenvaihtajan mukaan hänellä oli jatkuvassa

mediaseurannassaan kaksi ulottuvuutta: mitä Kiinan valtiollinen media kertoo, ja mitä ulkomaiset tiedotusvälineet kertovat maasta. Kehitystäkin tapahtui hänen kirjeenvaihtajakaudellaan 2003–2009 paljon, kun internet alkoi murtaa valtion tiedotusmonopolia. Silti viranomaistiedon saatavuus oli hankalaa ja tiedot usein epäluotettavia.

”Täällä [Suomessa] voi enemmän luottaa semmoiseen, että jos Tilastokeskukselta tulee joku raportti, niin siinä faktat ovat varmaan suurin piirtein paikkansapitäviä. Kiinassa ei voinut niin tehdä.” H9

Venäjä on saanut kansainvälistä julkisuutta vallanpitäjiä äänekkäästi kritisoivien ihmisten kohtelusta, mistä tunnetuin esimerkki on Novaja Gazeta -lehden toimittajan Anna Politkovskajan murha vuonna 2006. Tässä tutkimuksessa haastatellut kaksi Venäjän-kirjeenvaihtajaa korostivat kumpikin paikallisen valtamedian pehmeyttä ja epäluotettavuutta. Toinen kertoi potevansa ”ihan kauheaa allergiaa” Venäjän valtakunnallista televisiota kohtaan. Toisen mukaan maassa on muutama lukemisen arvoinen laatulehti, ja ”ne loput tuppaa olemaan tosi, tosi pötköjä”.

”Kun mä olen ite ollut jossain tilanteessa, ja näen (tv-)jutun, joka on tehty siitä tilanteesta, se on niin vääristely kuin olla ja voi. Tulee sellainen olo, että mä en halua tätä töhnää tuijottaa.” H3

”-- Venäjän media on epätasainen, sieltä pitää löytää se mitä sä oot hakemassa. Turha tavallaan kuvitella, että jos löydät yhden hyvän lehden, että sä voit sitä lukemalla pysyä kauhean hyvin perillä asioista, koska senkin taso voi notkahdella tosi reilusti.” H7

Intian-kirjeenvaihtajalla vei aikansa tutustua paikalliseen mediakenttään ja tunnistaa tapoja ja asenteita uutisoinnin taustalla. Hän kuvaili lähdekritiikin olleen erittäin tärkeää, sillä paikallisia lehtiä oppi päivä päivältä lukemaan paremmin. Kyse ei kuitenkaan ollut toimittajien koulutustasosta tai sananvapauden puutteesta kuten jossain määrin Kiinassa ja Venäjällä. Brittiläisen siirtomaa-ajan peruina länsimainen sananvapausperinne on kirjeenvaihtajan mukaan Intiassa vahva, mutta sitä käytetään vaihtelevin tavoin. Tiedotusvälineillä saattaa olla vahvoja poliittisia motiiveja.

”Vähän yleistäen vois sanoa, että siellä vähän enemmän ajetaan uutisilla asioita kuin Suomessa. -- pyrkimys sellaiseen journalistiseen objektiivisuuteen – tai tasapuolisuuteen tai johonkin sellaiseen – niin se on ehkä vähän vähäisempää kuin Suomessa.” H11

Lähdekritiikille nähtiin tarvetta myös vahvan sananvapausperinteen maissa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa tietojen tarkistamisen kulttuuri on vahva ja suurimmilla lehdillä on ollut kokoaikaisia työntekijöitä tekemässä *fact-checking*ä, mutta Britanniassa tällaista perinnettä ei ole.

”Kyllä mä siis Wikipediaa pidin myös lähteenä, tällaisena tarkistustyypisenä lähteenä. Wikipedia on vähintään yhtä luotettava kuin englantilainen sanomalehti (nauraa). Todennäköisesti luotettavampi.” H1

5.2.3 Henkilölähteet

Yksi haastateltavistani kertoi oivaltaneensa jossakin vaiheessa kirjeenvaihtajakauttaan, että on usein hukkaan heitettyä aikaa ryhtyä etsimään yksittäiseen aiheeseen omia haastateltavia. Hänen asemamaassaan Britanniassa mediatarjonta oli niin runsasta, että suomalaisen toimittajan ei ollut mieltä yrittää kilpailla paikallisia tiedotusvälineitä vastaan. Oli syytä suunnitella huolella ne tilanteet, joissa omia haastateltavia kannattaa lähteä metsästämaan.

”Sitten kun mä lähdin paikan päälle, tekemään omia reppareita, se oli ihan eri juttu. Silloin käytettiin, aitoja ihmisiä haastattelin enkä siteerannut mitään mitä olin lehdissä aiemmin lukenut vaikkapa heidän sanoneen.” H1

Samat lainalaisuudet pätevät suomalaisen ulkomaankirjeenvaihtajan työhön lähes missä tahansa maassa. Vuosikymmenestä toiseen suomalaiset kirjeenvaihtajat ovat nojanneet kansallisesti tai kansainvälisesti merkittävien uutistapahtumien raportoinnissa paikallisen median siteeraamiseen, sillä pääsy ensi käden lähteille on vaikeaa. Etenkin asemamaansa politiikan uutisoinnissa suomalaisen kirjeenvaihtajan on vaikea tuoda omilla henkilölähteillään merkittävää lisäarvoa artikkeliin, kun aiheella ei välttämättä ole mitään kytköstä Suomeen.

”Okei, voinhan mä siihen soitella jollekin, mutta tekeekö se siitä yhtään parempaa juttua kuin se, että mä vaan tavallaan kerron, että mitä täällä tapahtuu?” H4

Uutishankinnassa henkilölähteiden merkitys voi olla vähäinen, mutta henkilölähteitä tarvitaan uutistapahtumien taustoituksessa, pienempiä ajankohtaisilmiöitä koskevissa jutuissa ja reportaaseissa sekä faktojen tarkistuttamisessa.

”Enhän mä siellä oikeastaan voinut ajatella, että mä olen se, joka keksii jonkun ilmiön ensimmäisenä ja tekee siitä jutun ennen kuin saksalaisetkaan on sitä keksinyt. Että se on siinä mielessä erilaista kun se työ verrattuna täällä Suomessa, isossa välineessä, jossa se tavallaan kuuluu hommaan, että sä hiffaat asioita. Nostat niitä esiin, ja niistä ehkä tulee puheenaiheita, tai sitten ei tuu. Että siinä mielessä sen kaiken hahmottaminen ja kiinnostavien aiheiden löytämisen kannalta se media siellä on niinkun se perusta. Mutta sitten, kun neljä vuotta on pitkä aika, oppii tuntemaan ihmisiä eri yhteyksistä, niin kyllä ne henkilölähteet kasvattaa merkitystään loppua kohti. Ainakin mulla kävi niin.” H5

”Kiinassa ehkä vielä korostui se, että kun yleisesti saatavilla oleva tieto on lähtökohtaisesti vähän epäluotettavaa, niin sen tarkistamiseen piti käyttää paljon aikaa, ja sen arviontiin ja

merkityksellistämiseen. Niin se oli hyvin tärkeää, että löytyi oikeat asiantuntijat ja oikeat ihmiset, jotka on tilanteen osallisia, tai löysi ihmisiä joita voi taustaksi jututtaa, jotka pystyi suhteellistamaan asioita ja kertomaan, onko tässä jotain uutta. Että voiko tällaiseen johonkin Kiinan virallisessa mediassa olleeseen uutiseen luottaa, tai mikä siinä voisi olla taustalla.” H9

”Varsinaisessa uutishankinnassa -- jos ajatellaan Yhdysvaltojen taloutta ja siitä kirjoittamista, niin kyllä ne on merkittävämpiä ne nettilähteet ja uutistoimistot ja tällaiset siinä perusuutistyössä. Mut sit korostuu henkilölähteet siinä kun tekee esimerkiksi, että miten suomalaisilla firmoilla menee Yhdysvalloissa – mikä on tosi kiinnostavaa meillä.” H2

5.2.3.1 Miten kontakteja hankitaan?

Toimittaja joutuu kontaktiverkostaan rakentaessaan ja ylläpitäessään tasapainoilemaan ollakseen lojaali lähteilleen mutta säilyttääkseen journalistisen riippumattomuutensa. Verkoston rakentaminen voi viedä vuosia. Toimittaja tarvitsee tiedonhankinnassaan henkilökontakteja antamaan niin suoria sitaatteja kuin epävirallista taustatietoa, monesti ns. *off-the-record* eli nimettömänä ja usein ilman oikeutta siteerata. Mitä korkeammassa asemassa henkilölähte on, sitä todennäköisemmin hän vaatii lausuntojensa edellytykseksi anonymiteettia. Näitä ehtoja uhmaavan toimittajan välit lähteisiin saattavat katketa ja tiedonsaanti tyrehtyä. Kuitenkin toimittajan tehtävä on pitäytyä objektiivisen uutisvälittäjänsä työssä, eikä käsissä olevaa uutista aina voi eikä pidä pantata sen vuoksi, että jutun kohde tai lähde pyytää olemaan julkaisematta tai viivyttämään julkaisua. (kts. Ginman 1983, 176–179.)

Ulkomaille lähtiessä kirjeenvaihtajalla ei ole kovin paljon apua siitä kontaktiverkostosta, joka Suomessa on hankittu. On aloitettava uuden rakentaminen uudessa ympäristössä. Kirjeenvaihtaja ei voi saada hyviä suhteita henkilölähteisiin suoraan perintönä edeltäjältään, vaan kontaktit pitää luoda itse.

”Monesti ne oli silleen, että jos esimerkiksi ei ollut semmoisessa asemassa yrityksessä että voi antaa suoria lausuntoja spokespersonina, niin sitten annettiin... materiaalia. Mut yleensä ainakin mun pyrkimys oli, että jos mä jotain jututan, niin mä voin käyttää häntä suorana sitaattina, lähteenä.” H2

Useimmilla haastattelemillani kirjeenvaihtajilla työtehtävien aihekirjo on niin laaja, että säännöllinen yhteydenpito yksittäisiin henkilökontakteihin on vähäistä.

”Oli mulla vakiohaastateltavia joistakin aiheista, niin kuin vaikka media-aiheista jos kirjoitin, niin saattoi tulla tyyppejä, joille oli aiemmin soittanut ja jotka suhtautui myönteisesti, niin niille helposti soitti uudelleen, kun tiesi, että ne ovat hyviä puhumaan. Mutta kuitenkin ne

aiheet vaihteli niin paljon siellä, että ei varsinaisesti tullut sellaista kauhean tiivistä yhteydenpitoa oikeastaan minkään tahon kanssa.” H1

Politiikan ja talouden uutisoinnissa vakikontakteilla oli selvemmin merkitystä. Kauppalehden kirjeenvaihtaja piti useita kertoja viikossa yhteyttä analyytikkoihin ja ekonomisteihin. Maakuntalehtien Brysselin-kirjeenvaihtaja oli jatkuvasti yhteydessä EU-parlamentissa ja -komissiossa vaikuttaviin suomalaisiin poliitikkoihin, heidän avustajiinsa ja virkamiehiin. Washingtonin-kirjeenvaihtaja kertoi, että esimerkiksi vuoden 2004 presidentinvaalien yhteydessä hänellä oli apunaan joukko vakituisia henkilölähteitä.

”Mulla oli sellainen oma rinki --. Paikallisia toimittajia pari kappaletta, asiantuntijoita, joille pysty soittaa, että mitä tää tarkoittaa, ihan milloin tahansa. Se oli ihan ratkaisevan tärkeää mun kannalta.” H6

”Mitä teknisempi ja vaikeampi asia, joku hiilinielu tai mitä näitä nyt sit on. Just ilmastopolitiikassa tai tässä rahoitus-, finanssi-, makrotaloudellisissa, verotuksellisissa keisseissä, sitä tärkeämmäks nousi suomalaisten (EU-)virkamiesten rooli.” H10

Näissä politiikan ja talouden keskuskaupungeissa verkostoituminenkin on helpompaa. Washingtonissa paikalliseen kulttuuriin kuuluu, että vierailaan usein ”kissanristiäisissä” tai poiketaan työpäivän jälkeen jonkun luokse lyhyesti drinkeille. Lisäksi on avoimia tapahtumia tai kutsutilaisuuksia, joita järjestetään muun muassa suurlähetystöissä, tutkimuslaitoksissa, yliopistoissa, kirjakaupoissakin. Kaupungissa on paljon muitakin eri alojen työntekijöitä ja vaikuttajia, jotka haluavat verkostoitua.

”Mikä mahtava puoli on, niin se, että joka kerta meni johonkin, kokkareille tai mihin tahansa, mihin sattui olemaan kutsu tai vapaa pääsy, niin aina tapas jotain mielenkiintoisia uusia tyyppejä, joilta sai ideoita. Tai potentiaalisia haastateltavia. Se on hirveen vaikeaa, ei suomalainen toimittaja saa --, turha iskee päätään seinään turhan pitkään, yrittää jotain huippuhaastattelua.” H6

Hyvät henkilölähteet antavat kirjeenvaihtajalle pohjaa löytää uusia hyviä henkilölähteitä.

”Venäjällä toimiessa edelleenkin se suhdeverkosto on aika pitkälle se avainjuttu. Esimerkiksi että kun on jonkin verran eri alojen ihmisiä, tai sitten kollegoita, toimittajia, niin se on tosi tärkeitä. Muutamat niistä ovat sellaisia tosi aarteita, että sitten kun niille soittaa, ne hankkii jonkun numeron jota ei muuten sais koskaan mistään.” H3

”Pohjois-Irlannissa mulla oli tiettyjä vakilähteitä, jotka jeesasi sekä haastateltavien hankkimisessa että tiedonhankinnassa. Ne toimi sillä lailla, että mä en voi kertoa niitä nimeltä, keitä ne oli. Niitä oli muutama. Siellä oli kuitenkin tää konfliktitausta, edelleen tietyt

rajalinjat, vanhat IRA-tyypit, ja siellä sitä vihanpitoa kytee vieläkin pinnan alla. Että näihin porukoihin esimerkiksi yhteyden saaminen, niin siihen mä käytin... tiettyjä avuliaita tahoja.” H1

Haastateltavista kaksi mainitsi löytäneensä henkilölähteitä käyttämällä hyödyksi toisten tiedotusvälineiden artikkeleita: kun asiantuntija vaikutti lausunnoissaan asiantuntevalta ja sanavalmiilta, suomalaiskirjeenvaihtaja saattoi etsiä henkilön yhteystiedot ja haastatella häntä omaa artikkelia varten.

”Ehkä se oli ittellekkin pieni yllätys, että kyllä useimmat niistä, joita isot välineet käytti, niin jutteli ihan meikäläisenkin kanssa. Saattoipa joskus käydä niinkin, että kun oli jokin kyllin vähäpätöinen asia, niin joku asiantuntijatahon tyyppi saattoi sanoa, että mä voin kertoa sulle nyt, koska ei se sieltä Suomen kielialueelta leviä mihinkään, me julkistetaan tää vasta parin viikon päästä. Tämmöistä pientä hyötyä.” H5

”Niitä piti etsiä monella tapaa niitä ihmisiä, kysellä paikallisilta ja lukea paikallisia medioita, ja sit huomasi, että toi tyyppi on aika paljon äänessä paikallisessa mediassa ja sillä on aika kiinnostavia näkemyksiä – ehkä mäkin voisin käyttää sitä, kun se tuntuu olevan uskottava hahmo täällä, ja että sillä on aina sanottavaa, kiinnostavaa sanottavaa.” H11

Kapean sananvapauden Kiinassakin kirjeenvaihtajalla on mahdollisuus luoda suhteita paikallisiin asiantuntijoihin.

”Jos oli professori yliopistolla, niin kun ensimmäisiä kertoja otti yhteyttä, niin piti mennä sen virallisen proseduurin mukaan, sieltä ulkoasianhallinnon kautta faksien kanssa. Mutta jos sitä samaa professoria tapasi useamman kerran ja tutustui häneen, niin sitten myöhemmin saattoi päästä sellaisiin väleihin, että hänelle saattoi suoraan soittaa ja siinä saman tien puhelimessa kysymyksiin. Hänkin ohitti tavallaan sen virallisen proseduurin. Ja vähän samalla tapaa monien muiden ihmisten kanssa.” H9

Yksi haastatelluista kuvaili henkilölähteiden etsimis- ja hankkimisprosessiaan systemaattiseksi.

”-- tietenkkin ihan järjestelmällisesti yritin – enkä pelkästään yrittänyt vaan keräsin ittelleni tiedostoon eri aloilta ns. hyödyllisiä ihmisiä. Että mä tein vaan tiedostona, että Intian politiikka, ja sit mä etin tutkijoita ja poliitikkoja ja kansalaisaktivisteja ja muita ihmisiä, joita jututin. Ja sitä mä laitoin ne sinne aina listaan mukaan yhteystietoineen. Ja sit mulla oli vuoden lopulla jo aika hyvä sellainen lista, että tässä on nyt sellaisia ihmisiä, jotka voi mulle Intian politiikasta kertoa kaikennäköistä. Ja sitten vaikka intialainen urheilu, sama asia, tai kulttuurielämä, tai joku.” H11

5.2.3.2 Asiantuntijat

Asiantuntijat olivat haastattelemini kirjeenvaihtajien henkilölähteistä tärkeimpiä. Lähes kaikki

haastatellut mainitsivat yliopistojen ja tutkimuslaitosten edustajat eniten käytettyjen asiantuntijalähteiden joukossa. Tutkijoiden tavoittaminen haastateltavaksi oli vaivatonta.

”Siellä oli aika helppo yliopistolta saada asiantuntijoita haastatteluun. Brittiyliopistohan vähän niin kuin kilpailee julkisuudesta. Yksi niiden rahoituksen ehtoja, jos olen oikein ymmärtänyt, on se, että tutkimukset ovat julkisia. Että ne saa mainintoja lehdistössä ja näin. Ne on silleen hyvin mediamyönteisiä. Että jos vaikka poliitikolta on hyvin vaikea ulkomaisen median saada haastattelua, niin yliopistoasiantuntijoilta on helppoa.” H1

”Saksassahan – jos nyt vielä enemmän kuin Suomessa – tää titteli ratkaisee, niin professori- ja dosenttijournalismi kukoistaa siellä vielä mahtavammin kuin Suomessa. Plus että ne tutkimusinstituutit voi olla tosi vaikutusvaltaisia. IFO, jota siteerataan joka viikko jossain.” H5

”Paljon tutkijoita, joihin sai kontaktin ihan näppärästi yleensä, kun vaan tiesi – tai aika lailla sai kontaktin, kuun googlasi nimen ja että okei, se on tossa laitoksessa töissä. Sit sieltä löytyikin puhelinnumero tai meiliosoite. Ja sit nää tyypit oli oikeastaan poikkeuksetta englannin kielen taitoisia, niin sitten ei muuta kuin vaan ottamaan yhteyttä.” H11

Toinen haastatelluista Venäjän-kirjeenvaihtajista mainitsi yliopistotutkijoiden ohella usein käytettynä lähteenä Transparency International -järjestön, jonka puoleen käännettiin monta kertaa erilaisissa korruptiokysymyksissä. Korkeakouluista tärkein oli eräs paikallinen kauppakorkeakoulu, kallis yksityisyliopisto, jossa kaikki opettajat ovat kansainvälisesti koulutettuja. Joidenkin muiden korkeakoulujen edustajien haastattelut tuottivat joskus pettymyksiä.

”Kävi ilmi, että ihmiset ei oikeasti oo sellaisia asiantuntijoita kuin kenties odottaa. Muistan yhdenkin sellaisen hyvin, hyvin korkealle arvostetun talousasiantuntijan, jonka piti olla joku Kremlin neuvonantaja ja niin eespäin, joka mulle silmät innosta kiiluen kuvaili, kuinka Ladalla on loistava tulevaisuus. Että nyt sillä on ihan uudet markkinanäkymät jonnekin Keski-Aasiaan. Siis kaiken kaikkiaan, se oli sellaista ihan venäläisten tuotteiden propagandaa.” H7

”Tietysti tutkijoita, tällöisiä politiikan tutkijoita tai muita, on aika yleinen kun pitää kysyä kommenttia johonkin Suomen ja Venäjän välisiin asioihin, että miten asia tulkitaan.” H3

Pekingin-kirjeenvaihtajalle tärkeitä tiedonlähteitä olivat kansainväliset järjestöt kuten YK:n eri järjestöt, Maailmanpankki ja OECD. Niiden raportit, analyysit ja asiantuntijat olivat luotettavampia kuin kiinalaistahojen tuottama informaatio. Merkittäviä henkilölähteitä olivat myös Kiina-asiantuntijat maan rajojen ulkopuolella, esimerkiksi Hongkongissa ja Singaporessa.

”Hongkongilaiselle tutkijalle saattoi vain soittaa, ja hän saman tien vastaa puhelimeen ja kysymyksiin, mutta kun taas Pekingissä oleva kiinalainen tutkija, hänen kanssaan ei

välttämättä voinut samalla tapaa toimia.” H9

Sama kirjeenvaihtaja mainitsi yhtenä tärkeänä lähteenä kiinalaisen kansalaisyhteiskunnan, ”siellä toimivat kansalaisjärjestöt ja erilaiset epämuodollisemmatkin ryhmittymät, joita oli usein helpompi lähestyä kuin jotain kauhean virallisia tahoja”.

”Heillä saattoi kuitenkin olla hyvin täsmällistä tietoa jostain ongelmasta tai ongelma-alueesta tai ilonaiheesta tai mistä tahansa. Sanotaan, että siellä AIDS oli iso ongelma Henan-nimisessä maakunnassa, ja iso skandaali. -- hallitus yritti käytännössä pimittää sitä tilannetta, että siellä on paljon ihmisiä jotka kuolee AIDSiin, kun ovat saaneet tartunnan verikaupasta. Ja viranomaiset yritti salata tän asian, mutta oli kansalaisjärjestöjä ja aktivisteja jotka pyrki järjestämään apua näille ihmisille ja myös huomiota sille ongelmalle. Tämä nyt on vain yksi esimerkki, mutta tällaisissa tilanteissa kansalaisaktivistit toimivat hyvin paitsi tietolähteinä, sitten niinkun myös väylänä matkustaa sinne paikalle, minne sä meet, ketä voi tavata ja miten siellä kuuluu toimia.” H9

Brysselin- ja Yhdysvaltain-kirjeenvaihtajille yhteydenpito asiantuntijoihin oli arkista, koska työ keskittyi talouden ja politiikan uutisointiin. Tallinnan-kirjeenvaihtajalle tärkeimpiä henkilölähteitä olivat Suomen lähetystön edustajat, jotka usein antoivat taustatietoa ilman että heitä siteerattiin julkaistussa lehtiartikkelissa. Kirjeenvaihtaja haastatteli myös jonkin verran Viron ministeriöiden työntekijöitä.

Berliinin-kirjeenvaihtajan mukaan yhteydenpito yksittäisiin asiantuntijoihin saattoi olla toistuvaa jonkin aikaa, mutta ei läpi koko nelivuotisen kirjeenvaihtajakauden.

”Se liittyi sit just tämmöisiin, tietyn ajan kestäneisiin, kehittyviin uutisiin. Oli se Nokia-Bochum tai finanssikriisi. Mutta oliko – Saksan (EU)-puheenjohtajuuskausi ehkä – siellä edes muita sellaisia? Siis, mä voisin sanoa, että esimerkiksi oli joitakin – mä en muista niitä edes nimeltä – mutta oli joitakin saksalaisten taloustutkimuslaitosten tai sitten Deutsche Bankin tai Bundesbankin asiantuntijoita, joita mä käytin.” H5

5.2.3.3 Muut toimittajat

Haastatteluideni perusteella useimmat kirjeenvaihtajat eivät juuri hyödynnä suomalaisia kollegoita tiedonhankinnassaan. Selvä poikkeus joukosta oli Brysselin-kirjeenvaihtaja, joka piti kotimaisiin kollegoihinsa yhteyttä päivittäin. Seuraavaksi useimmin suomalaisiin kollegoita tiedonhankinnassaan käyttivät Washingtonin- ja Tallinnan-kirjeenvaihtajat. Toisin sanoen: siellä, missä on useita suomalaisia toimittajia tekemässä juttuja samoista tai samankaltaisista aiheista, käytännönjärjestelyt helpottuvat, kun niistä sovitaan yhteisesti kirjeenvaihtajien kesken.

”Ei me suomalaisten kanssa sparrattu tai tarkistettu faktoja tai tämmöistä, mutta silleen tehtiin yhteistyötä, et mietittiin, jos oli yhteinen aihe, vaikka joku suomalainen vieras siellä, niin pystyttiin ja sovittiin jotain deadlineja. -- Et pyydetään tiedotustilaisuus tiettyyn aikaan, että saadaan, tai pystytään, jeesii toisiamme. Ei ollut veristä kilpailua, vaan ystävällistä ja kollegiaalista se oli.” H6

Myös Moskovan-kirjeenvaihtaja kertoi solidaarisuudesta suomalaiskirjeenvaihtajien kesken. Hän kertoi esimerkkinä, että MTV3 saattoi joskus hyödyntää Ylen kuvaamaa materiaalia, tai päinvastoin.

”Kyllä me jonkun verran tavattiin, ja musta oli kiva kun joskus Ylen toimittajalta oli yks sen kaveri kysynyt, että kilpaillettekste jutuista keskenään, ja se oli vastannut, että no ei oikeastaan, pikemminkin me ollaan vähän niinkun työkavereita. Että jos jollakulla on joku hätä, niin ne muut auttaa. -- Ei me varsinaisesti syötykään aiheita toisiltamme, että jokainen keskittyi omaansa, mutta lukuisat on ne kerrat, kun milloin kukakin tarvitsee jotakin, ja sit se toinen auttaa.” H7

Brysselissä kansainvälinen toimittajayhteistyö ja tietojen vaihtaminen on tavallista, kun jokaisella maalla on omat EU-tiedotustilaisuutensa eikä yksi kirjeenvaihtaja ehdi moneen paikkaan (Kohonen 2000, 46–47). Myös New Yorkin -kirjeenvaihtaja kertoi, että satunnaista yhteistyötä kansainvälisten kollegoiden kanssa oli ollut.

”Tietysti samoissa tapahtumissa monesti Euroopasta tulleet kirjeenvaihtajat pyörittiin. Sähköpostia silloin tällöin laitettiin, että ootko saanut tällaista kutsua tän firman tähän tilaisuuteen tai tämmöselle toimittajamatkalle. Se oli semmosta, kyllä autettiin, mutta mun kohdalla se ei ollut päivittäistä. Ehkä kerran viikossa, kerran kuussa laitettiin jollekin kollegalle meiliä.” H2

Yksi toimittajayhteistyön tapa on yhteishaastatteluiden järjestäminen. Kirjeenvaihtaja voi parantaa mahdollisuuksiaan saada haastattelu vaikutusvaltaiselta henkilöltä, jos haastattelu järjestetään yhdessä jonkin muun viestimen kanssa. Haastattelemani Lontoon-kirjeenvaihtaja oli suunnitellut kolmen muun erimaalaisen kirjeenvaihtajan kanssa ”kollektiivia” tällaisia yhteishaastatteluja varten, mutta suunnitelmat jäivät suunnittelun asteelle eivätkä toteutuneet.

Paikalliset kollegat olivat monille tärkeitä tiedonhankinnassa. Lähdekaavioissa (luku 5.2) vain kolme vastaajaa sijoitti heidät keskiakselin vasemmalle puolelle, eli paikallisia kollegoita hyödynnettiin keskimäärin kohtalaisen usein, tosin enimmäkseen epätäsmälliseen tiedontarpeeseen. Tärkeimpiä he olivat Pekingin-kirjeenvaihtajalle, joka teki avustajansa kanssa yhteistyötä päivittäin. Delhin-kirjeenvaihtajalla tilanne oli sikäli poikkeava, että kaupungissa ei ollut muita suomalaisia kirjeenvaihtajia ja pohjoismaalaisiakin hyvin vähän. Erään intialaisen, laadukkaana pitämänsä aikakauslehden muutaman toimittajan kanssa hän kertoi tutustuneensa ”ihan hyvin”. Lisäksi hän

luetteli tapaamiaan kansainvälisiä kollegoita useista eri lehdistä, mutta totesi, ettei pitänyt heihin aktiivisesti yhteyttä.

”Mutta toki mä heitä siellä näin ja tapasin, ja vaihdettiin tietoja ja ajatuksia.” H11

5.2.3.4 Fikseri

Fikseri³⁴ tarkoittaa journalismin kielessä avustajaa, joka toimii muun muassa haastatteluiden järjestelijänä tai tulkkina vieraaseen paikkaan saapuvalla toimittajalle. Fiksereitä tarvitaan etenkin lyhyillä ulkomaankomennuksilla, mutta myös jotkut vakituisista ulkomaankirjeenvaihtajista käyttävät fikseriä säännöllisesti.

Haastatelluista viisi ei ollut käyttänyt fikseriä kirjeenvaihtaja-aikanaan käytännössä lainkaan. Muutamat olivat käyttäneet fikseriä muutamilla yksittäiskeikoilla tai tarpeen mukaan ”silloin kun oli monta rautaa tulella”. Kahdella paikallinen avustaja oli käytössä viikoittain, yhdellä päivittäin.

Näkemykset siitä, olisiko fikseriä tarvittu enemmän, vaihtelivat. Muutama vastaaja korosti kustannussyitä. Yksi totesi, että olisihan hän mielellään ottanut myös kokin ja autonkuljettajan, mutta kustannussyistä hän ei nähnyt fikserin säännöllistä käyttöä tarpeelliseksi. Berliinin-, Lontoon-, Brysselin- ja Tukholman-kirjeenvaihtajat kokivat, ettei Suomen kaltaisissa länsimaisissa yhteiskunnissa ollut erityistä tarvetta paikalliselle järjestelijälle.

Kummallakaan haastatelluista Yhdysvaltain-kirjeenvaihtajista ei ollut fikseriä käytössään, mutta molemmat totesivat epäröimättä, että sellaiselle olisi ollut käyttöä. Apu olisi ollut tarpeen ennen kaikkea juttukeikkojen ja haastatteluiden järjestämisessä. Laura Pekonen toteaa Yhdysvaltain-kirjeenvaihtajia koskevassa tutkimuksessaan, että kirjeenvaihtaja hoitaa itse byrokratiansa ja tekniikkansa, kuten haastattelupyynnöt, matkavaraukset, kuvaajien tilaamiset ja vakuutusasiat. Paperitöihin menee helposti tunteja viikossa. (Pekonen 2006, 46.)

”Varsinkin Washingtonissa ja itärannikolla suurissa kaupungeissa on hankala saada haastatteluja. Niitten eteen joutuu usein näkee vaivaa.” H6

”Nykyisin viestintätoimistojen valta on noussut ihan älyttömästi. Ja täytyy myöntää, että niiltä

³⁴ fikseri: ”Ulkomaan komennuksella olevan, erityisesti sotatapahtumista tai kriiseistä raportoivan toimittajan avustajana toimiva yleismies. Paikallista kieltä osaavana sekä kulttuuria ja paikallisia oloja tuntevana fikseri voi järjestellä toimittajalle kontakteja haastateltavien kanssa ja auttaa tätä siirtymisissä kohdemaassa paikasta toiseen.” (Kuutti 2006)

saa kyllä tosi hyvää matskua ja tosi hyviä haastateltavia. Mutta jos ajatellaan journalismia, niin eihän he ole lopulta riippumattomia. He tekee sitä työtä niille. Olis tosi paljon helpottanut ajankäyttöä, että olis joku semmonen riippumaton fikseri tai joku asioidenhoitaja, -- joka olis esimerkiks järjestänyt jotain haastatteluja.” H2

Haastatelluista Venäjän-kirjeenvaihtajista toinen käytti fikseriä jatkuvasti, toinen ei lainkaan. Keskeisenä erona oli, että toinen teki juttuja vain printtimediaan, toinen runsaasti myös televisioon, jota varten haastattelujen järjestämisessä fikseri on usein lähes välttämätön. Printtitoimittajalla myös venäjän kielen taito oli parempi ja sitä myötä tarve avustajalle vähäisempi. Runsaasti fikseriä käyttänyt Moskovan-kirjeenvaihtaja kertoi saaneensa kokea, miten fikserin osaaminen vaikuttaa työn lopputuloksiin.

”Jos sulla on semmoinen laimea, ujo fikseri – mistä mulla on myös kokemusta, mulla oli useita fikseireitä alussa kun mä vähän niin kuin haeskelin, että mistä se hyvä fikseri löytyisi – niin sitten tuloksena on sellaisia kilttejä juttuja, jotka ei ärsytä ketään. Mukavia kulttuurijuttuja ja sen sellaista. Sitten jos on ärhäkkä fikseri, joka osaa järjestää sulle kaikennäköistä, toisinajattelihoita ja sellaista, osoittaa sormella kaikennäköisiä epäkohtia, niin tulee paljon särmikkäämpiä juttuja. Ja loppuvaiheessa, tai itse asiassa kohtuullisen pian, mä löysin sellaisen fikserin joka järjesti tällaisia keissejä. Siitä mä tykkäsin kovasti.” H7

Helsingin Sanomien Pekingin-kirjeenvaihtajalla oli paikallinen avustaja kokopäivätoimisesti käytettävissä. Ilman sellaista työstä ei olisi tullut mitään, kirjeenvaihtaja korosti. Avustajan tehtävät olivat moninaiset: kontaktien järjestelmistä, taustatietojen keräämistä uutistyössä, tulkkina toimimista haastattelutilanteissa tai haastattelun tekeminen kirjeenvaihtajan laatiman kysymyslistan pohjalta. Avustaja vaihtui muutamaan kertaan viisivuotisen kirjeenvaihtajakauden aikana. Avustajat saivat HS:ltä kuukausipalkkaa ja olivat koulutukseltaan tai taustaltaan toimittajia.

”Kiinalainen yhteiskunta perustuu monella tapaa suhteisiin. Se oli tärkeää, että oli sen avustajan oma suhdeverkosto ja kaveripiiri ja kaikki hänen tuttunsa käytössä. Jos piti alkaa etsiä vaikka ihmistä juttuun, joka käsittelee vaikka yksin asuvia sinkkuja Pekingissä, -- mulla olisi mennyt hirveän pitkä aika löytää se ihminen, mutta avustajien kontaktien kautta se löytyi saman tien.” H9

Intiassa Helsingin Sanomien avustajana toimi paikallinen valokuvaaja, jonka kanssa toimittaja teki juttukeikkoja ja soitteli muutenkin päivittäin. Valokuvaajalla oli aiempaa kokemusta uutistoimisto Reutersille työskentelystä, mikä auttoi kontaktien järjestämisessä asemakaupungin ulkopuolelle suuntautuneilla työmatkoilla.

”Yleensä me tehtiin silleen, että jos me -- menttiin vaikka jonnekin uuteen kaupunkiin tai osavaltioon, niin melkein ensimmäinen asia, mitä tehtiin, oli että [avustaja] soitti paikalliselle

Reutersin kuvaajalle. Ja sit mentiin tapaamaan sitä, ja se auttoi meitä eteenpäin, koska sillä oli tietenkin kaikki yhteydet siellä olemassa, niin se meni aika näppärästi.” H11

Fikseriä tai muuta avustajaa tarvitaan usein silloin, kun kirjeenvaihtaja lähtee juttukeikalle asemakaupunkinsa tai -maansa ulkopuolelle. Esimerkiksi Tallinnan-kirjeenvaihtaja sai Narvan kaupungissa vieraillessaan paikallisen lehden valokuvaajalta apua järjestelyissä. Helsingin Sanomien Berliinin-kirjeenvaihtaja käytti avustajaa muun muassa sellaisissa tiedonhankinta- tai yhteydenottotapauksissa, kun piti jäljittää henkilö, jonka löytäminen tai tavoittaminen oli hankalaa.

5.2.3.5 Arjen asiantuntijat

Koska henkilölähteitä käytetään paljon muuhunkin kuin siteerattavaksi uutisissa, kirjeenvaihtajille tärkeitä kontakteja voivat olla sellaisetkin tuttavat, jotka eivät ole minkään alan erityisasiantuntijoita. Riittää, että on paikallisen arjen asiantuntija.

”Me tutustuttiin, naapurustossa oli fiksuja tyyppejä, ihmisiä joiden arvostelukykyyneen ja analyysiin oppi luottamaan. Saattoi sitten soittaa vaikka niille, että mitä sä ajattelet tästä asiasta englantilaisena.” H1

”-- jos sä yrität esimerkiks ymmärtää, kuinka suurta Putinin kannatus esimerkiks on, niin siihenhän ei kellään ole nytkään oikeaa vastausta, koska vaalit on väärennely ja tv on propagandaa. Meistä ei oikein kukaan tiedä, onko se oikea kannatus 20 prosenttia vai 40 prosenttia vai mitä se on. Eihän siihen ole muuta vaihtoehtoa kuin se, että sä yrität mahdollisimman eri ihmisiltä eri tilanteissa kysyä sitä asiaa.” H3

”-- mun viron kielen opettaja oli aika hyvä tietolähde. Häneltä pysty kyselemään tällaisia asioita, mitkä oli jostain syystä alkanut askarruttamaan, että miksi nää asiat on niin tai näin.” H8

Kirjeenvaihtajat, jotka työskentelivät säännöllisesti fikserin tai paikallisen valokuvaajan kanssa, saattoivat kysyä avustajalta näkemyksiä mihin tahansa.

”-- se oli yksi tapa saada varmistusta sille, että oonko mä hakoteillä vai oikeassa suunnassa. Mä vaan kerroin sille, että oon ajatellut asian näin. Sit toisinaan se sanoi mulle, että ei, sä oot ymmärtänyt väärin, tosta ei oo kysymys. Sit jos se sanoi niin, mä rupesin selvittämään, että onks se tosiaan näin, että oonko mä ymmärtänyt ihan väärin. Ja joskus olinkin.” H11

”-- mä voin vaikka kysyä, että no kuinka yleistä se nyt on, että jostain ylioppilaskirjoitusten tuloksesta maksetaan opettajalle. Ja sit se fikseri sanoo, että 'oo, kaikkihan niin tekee'. Tää on vaan semmoista, että sä et voi tietää sitä ite. Tai sä et voi myöskään tietää, että kuinka paljon niistä maksetaan. Tarvit jonkun, joka vihjaa sulle tällaisesta ja vie sut niiden oikeiden ihmisten luokse.” H7

5.3 Asemamaan erityispiirteet tiedonhankinnassa

Toimittajien tiedonhankinnan tutkimukset ovat osoittaneet, että ammattikunnalle ylivoimaisesti yleisin tiedonhankinnan este on aikapula. Ulkomaankirjeenvaihtajilla esteet ovat moninaisemmat, ja niiden määrä ja luonne vaihtelevat asemamaittain.

Edellä on monessa luvussa ilmennyt haastattelemieni kirjeenvaihtajien asemamaiden tunnuspiirteitä. Tässä luvussa esittelen näitä piirteitä vielä hieman spesifimmin. Haastatteluissani pyysin kirjeenvaihtajia arvioimaan keskeisiä tiedonhankintaan vaikuttavia maakohtaisia tekijöitä kouluarvosanoin. Arvosanat näkyvät taulukosta 3. Arvosanojen perusteluita ja taustatietoa tarkastellaan jäljempänä.

Kirjeenvaihtajien asemamaiden erityispiirteitä tiedonhankinnassa				
(arviot kouluarvosanoin: 4=huonoin, 10=paras)				
	Viranomaistiedon saatavuus	Haastateltavien tavoittaminen	Paikallisen median hyödyntämiskelpoisuus	Muut rajoitteet (esim. infrastruktuuri, tietoliikenneyhteydet)
Belgia	9	10	8	7
Britannia*	8½	7	9	7½
Intia	7	7	9	6
Kiina	5	8	8	5
Ruotsi	9	9	10	10
Saksa	10	8	9	7
Venäjä*	5½	6½	8	6½
Viro	8	8	8	9
Yhdysvallat*	7	6	9	8
	* kaksi vastaajaa (arvosanaksi laskettiin keskiarvo). Muista maista yksi vastaaja kustakin.			

Taulukko 3: Kirjeenvaihtajien arvioita tiedonhankinnasta asemamaissaan.

Koska haastateltavien tavoittamista ja paikallisen median hyödyntämiskelpoisuutta on käsitelty jo henkilö- ja medialähteitä koskevissa luvuissa, näistä asioista esitellään tässä yhteydessä vain muutamia lisähuomioita, joita ilmeni arvosanoja perusteltaessa. Oman lukunsa saavat byrokratia ja lainsäädäntö, jotka vaikuttavat tiedonhankintaan monissa maissa merkittävästi.

5.3.1 Viranomaistiedon saatavuus

Viranomaistiedon saatavuudesta voi arvosanojen perusteella tehdä yksinkertaisen jaon: länsimaissa helppoa, muualla hankalampaa. Toista Yhdysvaltain-kirjeenvaihtajaa (arvosana 6) lukuun ottamatta

länsimaissa, Viro mukaan lukien, työskennelleet antoivat arvosanaksi vähintään kahdeksikon. Saksa sai täyden kympin.

”Viro -- oli mulle pieni yllätys, että se viranomaisten viestintä siellä on loppujen lopuksi aika avointa, ja ne suhtautuu aika myönteisesti tällaisiin lähestymisiin ja muuhun, ja antavat tietoa ihan (naurahtaa) vapaaehtoisesti.” H8

”-- aina kun Ruotsissa soitti poliisille tai soitti minne tahansa, niin sai hyvin tietoa. Se ei ollut siellä mikään ongelma.” H4

Intian-kirjeenvaihtajan mukaan saatavuus riippui viranomaisesta, ”mutta ei se hyvä ole”. Venäjän-kirjeenvaihtajista toinen antoi arvosanaksi kuutosen, toinen viitosen.

”Saatavuutta voi olla, mutta voiko siihen luottaa.” H3

Sama kirjeenvaihtaja mainitsi esimerkkinä tapauksen, jossa tehtävänä oli selvittää Suomesta Venäjälle päässeen vankikarkurin liikkeitä: ”Jos pitää soittaa jollekin miliisille, niin ne pomottelee taholta toiselle, ja lopputulema on se, että kukaan ei sano yhtään mitään.”

Viron erikoisuus oli, että viranomaiset suhtautuivat toimittajiin suopeasti, mutta yritykset olivat nihkeämpiä antamaan tietoja itsestään.

”Kun taloustoimittajana on tottunut täällä Suomessa asioimaan yritysten kanssa, sillä tavalla et yleensä sieltä nyt aika helposti tavoittaa jonkun toimitusjohtajan kommentoimaan asioita, niin se oli joissain asioissa Virossa hankalampaa, että siellä tää talouspuolen kulttuuri on sit vähän toisenlainen ku meillä. Et ne ei niin välttämättä kauhean avomielisesti halua kertoa asioistaan.” H8

5.3.2 Haastateltavien tavoittaminen

Haastateltavien tavoittamisen vaivattomuudessa on toimittajan kannalta olennaisinta, kuinka helppoa on saada yhteys uutisaiheissa osallisina oleviin tahoihin, kuten viranomaisiin, asiantuntijoihin tai ajankohtaisiin ja vaikutusvaltaisiin henkilöihin. Kuitenkin työhön kuuluu merkittävänä osana myös kommenttien hakeminen ns. tavallisilta kansalaisilta. Lukijoille ja katsojille voi havainnollistaa asemamaansa arkea haastatteleamalla esimerkiksi keskiluokkaisia lapsiperheitä, eläkeläisiä, tietyn ammattiryhmän edustajia tai satunnaisia kadunmiehiä.

Washingtonin-kirjeenvaihtaja antoi haastateltavien tavoittamisesta arvosanaksi kuutosen, mutta kadunmiesten haastatteleamista hän kuvaili helpoksi: väki on ”mediamyönteistä”. Venäjällä avoimuus

voi riippua kysymysten aiheesta.

”Venäläiset on kauhean spontaaneja. Ne puhuu mielellänsä, ottaa kantaa mielellänsä. Mutta -- se menee vähän aalloittain, että kun oli Neuvostoliitto, ne pelkäs. Sitten kun tuli tämä demokratia-aika, niin kaikki on mielellään kauheasti kommentteja nimellensä ja naamallansa. Mut nyt esimerkiksi kun oli taas nää Venäjän vaalit, ja sitten kysyin, just tehtiin jotain katugallupia jutun oheen, niin tosi moni kieltäytyi. Joko oli että ei saa ottaa kuvaa, tai että jos kertovat, niin kertovat vaan etunimensä.” H3

Lontoon-kirjeenvaihtaja kertoi, että Britanniassa saattaa olla epäkohteliasta kysyä haastateltavan ammattia, koska siihen liittyy luokkayhteiskuntatausta. Tässä ”monimutkaisessa sosiaalisessa palapelissä” asioita piti pystyä ”päättämään erilaisista vihjeistä”. Haastattelemista hankaloitti myös väestön laaja epäluuloisuus mediaa kohtaan.

”Lasten haastattelemisen on huomattavan vaikeaa, koulut on erittäin tarkkoja siitä, pääseekö sinne kuvaamaan tai jututtamaan, ja näin pois päin. Se on vähän hassu maa, kun kaikki tietää, että siellä on tabloid-lehdistö, joka viis veisaa ihmisten yksityisyydestä, ja kaikki revitään auki.” H1

Kiinassa fikseri oli tärkeä apu haastatteluiden tekemisessä, koska ihmisten suhtautuminen ulkomaalaista kirjeenvaihtajaa kohtaan oli usein varautunutta.

”Tietenkin se kiinalainen avustaja oli sellainen jäänmurtaja siinä välissä. Että reaktio oli erilainen, jos hän otti yhteyttä, kiinalaisena kiinalaiseen ihmiseen. Siitä ei syntynyt sellaista paniikkireaktiota kuin jos mä itse otin yhteyttä suoraan johonkin ihmiseen, ne saattoivat vähän pelästyä, että hei, joku ulkomainen mulle soittaa.” H9

Suurmaat Venäjä, Intia, Yhdysvallat ja Britannia eivät saaneet haastateltavien tavoittamisesta seiskaa parempia arvosanoja. Kiinan-kirjeenvaihtaja vaihtoi ensin sanomansa seiskan kahdeksikoksi, koska ”aina lopulta sai jonkun, vaikka se oli hitaampaa”.

Brysselin-kirjeenvaihtaja antoi arvosanaksi täyden kympin. Hänen henkilölähteistään tärkeimmät eli suomalaiset EU-poliitikot ja -virkamiehet olivat aina tavoitettavissa.

”(Olli) Rehn vastaa heti – siis tekstiviestiin, en mä nyt viitsi soittaa, jos se on jossain. Mut hän vastaa mulle, et soittaa kohta.” H10

Tallinnassa ja Berliinissä paikallisten poliitikkojen tavoittamista helpotti se, että maan hallitus piti tiedotustilaisuuden joka viikko.

”Ei se (Angela) Merkel sinne kovin usein tullut – mutta siellä oli kuitenkin Merkelin tiedottaja, joka puhui Merkelin suulla. Eli siinä mielessä se oli tehty toimittajille helpoksi ja saatavaksi se tieto.” H5

5.3.3 Paikallisen median hyödyntämiskelpoisuus

Paikallisen median hyödyntämiskelpoisuus oli kaikissa kohdemaissa hyvällä tasolla, sillä arvosanoja kysyttäessä annettiin yksi seiska (toinen Venäjän-kirjeenvaihtaja) ja loput vähintään kahdeksikkoa. Perusteluissa korostettiin tarjonnan runsautta ja lähdekritiikin merkitystä.

Kiinasta: ”Vaikka se olikin epäluotettavaa, niin oli se kuitenkin tärkeää, että ylipäänsä näki, mistä siellä puhutaan ja kirjoitetaan siinä yhteiskunnassa. Se oli itsessään merkittävää.” H9

Venäjältä: ”Siinä on se ongelma, että siellä on sitä ihan hirveitä propagandaa ja vääristelyä. Mut sitten on myös laadukasta. Eihän ulkomaat ikinä, esimerkiksi uutistoimistot, eihän ne pysty seuraamaan Venäjää niin hyvin kuin venäläiset itse, niin totta kai se on niin kuin ensiarvoinen lähde. Lähdekritiikillä varustettuna annan (arvosanaksi) yhdeksän.” H3

”No, siinä on se että nämä BNS:n [Baltic News Service, uutistoimisto] jutut on mun mielestä itse asiassa aika huonoja --. Mut sitten nää sanomalehdet, niin niissäkin on vähän sitä et se Viron journalistinen kulttuuri, ainakaan siihen aikaan, se ei ollut samanlaista kuin meillä. Siihen saattaa välillä nää mielipiteet ja faktat mennä ehkä enemmän sekaisin kuin meillä menee.” H8

5.3.4 Byrokratia ja lainsäädäntö

”Byrokratiaa on tietenkin isossa maassa enemmän kuin pienessä maassa”, totesi haastattelemani Saksan-kirjeenvaihtaja. Tiedonhankintaa häiritseväksi tekijäksi hän ei kuitenkaan ollut asiaa kokenut. Lontoon-kirjeenvaihtajat mainitsivat yhteiskunnan vanhoilliset piirteet jokseenkin ohimennen.

”Ne on just tällaisia, että briteissä näkyy, että niillä on aina ollut tavallaan vähän omat säännöt, tai et ne ei ole ollut tavallaan tällaiset yleiseurooppalaiset säännöt, vaan ne on – kaikki pitää siellä tehdään ihan omalla tavalla sen takia kun niin on aina tehty.” H4

Haastatteluissa Intiaa luonnehdittiin ”hervittävän” ja Belgiaa ”äärimmäisen” byrokraattiseksi maaksi. EU-toimittajan tiedonhankintaa byrokratia ei kuitenkaan rajoittanut, koska Brysselissä kaikki EU:ta koskeva tieto ja tapahtumat olivat akkreditoituneen³⁵ toimittajan saavutettavissa.

³⁵ Akkreditointi: ”Journalistien valtuuttaminen johonkin laajemman uutistapahtuman (kuten kansainvälisten konferenssien ja ulkomaisten valtiovierailujen) hoitamiseksi. Valtuuttajana toimii tapahtuman järjestäjä.” (Kuutti 2006)

Intiassa byrokratia oli toimittajalle suuri ongelma haastateltavien tavoittamisen kannalta.

”Kun järjestelmä on niin hierarkkinen, niin periaatteessa pomo on se, joka saa antaa lausuntoja. Kaikki pomosta alapuolella on niin kuin että niillä ei oo lausunnonantamislupaa. Ja taas se, että pääset haastattelemaan sitä korkeaa pomoa huipulla, niin on tehty niin vaikeaksi useimmissa tapauksissa, että sä luovutat sitä ennen.” H11

Toista haastateltua Venäjän-kirjeenvaihtajaa kysymys byrokratian tuomista vaikeuksista nauratti: ”Se on ihan käsittämätön se byrokratia.” Suuriin tapahtumiin toimittajan piti hänen mukaansa akkreditoitua joskus ”kuukausikaupalla etukäteen”, ja esimerkiksi valtiovierailuilla käytännön järjestelyt turvatarkastuksineen tehtiin ”maksimaalisen vaikeaksi ja epämukavaksi”. Haastattelupyyntöihin vastaaminen oli hidasta, ja jos haastattelun sai järjestettyä, sovittuna tapaamispäivänä oli vielä tehtävä ”kontrollisoitto, että kun me ollaan sovittu tää haastattelu, niin onko meillä tänään oikeasti se haastattelu”.

”Esimerkiks Rosatomiin, joka on näiden atomienergiavirasto, niin mun fikseri olis kyllä saanut tehdä sen haastattelun siinä sisällä, mutta minä en, koska mä olen ulkomaalainen. Ne kyllä ystävällisesti pahoitteli sitä, mutta sekin haastattelu oli pakko tehdä ulkona, koska mulla ei ole lupaa tulla niiden fasiliteetteihin sisälle, edes eteiseen.” H7

Myös Yhdysvalloissa lainsäädännöstä saattoi löytyä yllättäviä esteitä esimerkiksi kuvauslupia järjestettäessä. ”Byrokratiaa ei ole ollenkaan tai sitten sitä on ihan hirveästi”, Washingtonin-kirjeenvaihtaja totesi.

”Saattaa olla – sanon nyt tän kärjistetysti – että sä meet johonkin ja et saa kuvata jotain rakennusta, joku tulee kieltämään sen. Sit sä saat suurin piirtein mennä rakennuksen sisään. No sitä nyt ei kukaan sitten kiellä. Siellä on semmosia yllätyksiä, ja ne saattaa sit vaikuttaa aikatauluihin.” H6

Kiinassa riittää Pekingin-kirjeenvaihtajan mukaan viranomaiskäytäntöjä ja määräyksiä, jotka tekevät asioista hankalia. Esimerkiksi ulkoministeriön antamat säännöt ulkomaalaisille toimittajille olivat ”tarkoituksellisen epäselvät, että se antoi mahdollisimman suuren vapauden viranomaiselle tulkita niitä miten halusivat”.

”Siinä oli muun muassa tällainen pykälä, missä sanotaan, että jos kirjeenvaihtaja matkustaa asemapaikkansa ulkopuolelle, niin hänen pitää anoa siihen viranomaisilta lupa. Että käytännössä tarkoitti, jos mä matkustin Pekingistä jonnekin muualle, Shanghaihin tai Chengduun tai Guangzhouhun tai ihan mihin tahansa muuhun kaupunkiin, niin mun olisi pitänyt ottaa siihen kaupungin ulkoasiainhallintoon yhteyttä ja kertoa, että olen tulossa, mitä haluaisin tehdä, kauanko viivyn ja missä aion vieraila, ketä haastatella ja mitä häneltä kysyä. Tällainen faksiliikenne olis pitänyt käydä aina etukäteen, ja siinä olisi kestänyt pitkän

aikaa. Lopulta ei ole mitään takeita, että he antavat sen luvan.” H9

Koska tällaisella tavalla ei käytännössä voi työskennellä, kirjeenvaihtajat rikkovat sääntöä järjestelmällisesti, haastateltu kertoi. Säännön myötä viranomaisilla oli veruke toimittajien pidättämiseen. Kirjeenvaihtaja oli itsekin joutunut useampaan kertaan poliisin tai jonkin paikallisen viranomaisen pidättämäksi. Tyypillisesti kävi niin, että asiaa selviteltiin muutama tunti jossakin virastossa tai poliisiasemalla, ja lopulta kirjeenvaihtaja käännytettiin pois ja työnteko keskeytyi.

Pekingin ulkopuolelle suuntautuvilla juttumatkoilla, etenkin maaseudulla, ulkomaalainen toimittaja herättää nopeasti paikallisten huomion, ja pian paikallinen poliisimestari saapuu tarkkailemaan tilannetta.

”Tää oli hankalaa – tai ensisijaisesti huoli ei ollut siinä, että mitä itselle käy, vaan paljon suurempi huoli oli se, ettei saata ketään haastattelemaansa ihmistä hankaluuksiin.” H9

5.3.5 Infrastrukturi ja tietoliikenneyhteydet

Kirjeenvaihtajat työskentelevät lähes poikkeuksetta suurissa kaupungeissa, joissa on myös lähes poikkeuksetta suurten kaupunkien ongelmia. Ihmisiä on niin paljon, että liikkuminen paikasta toiseen on hidasta, ja tietoliikenne- ja puhelinverkot joutuvat usein ylikuormitetuiksi. New Yorkin kaltaisessa modernissa liikekeskittymässäkään internet- ja puhelinyhteydet eivät toimineet yhtä sujuvasti kuin Suomessa, siellä työskennellyt kirjeenvaihtaja kertoi. Hän arvioi, että työstä suoriutuminen vei huomattavasti enemmän aikaa kuin vastaavat tehtävät olisivat vieneet Suomessa.

Tietoliikenneyhteyksien toimiminen on nykyaikana toimittajalle välttämätöntä, koska reaaliaikaisessa uutisvälityksessä tiedonhankintakanavien olisi tarpeen olla kaikkialla käsillä ja materiaalia pitää usein lähettää toimitukseen heti tapahtumapaikalta. Ulkomailla asia aiheuttaa jatkuvasti epävarmuutta, etenkin toimittajille ennalta tuntemattomissa paikoissa.

Haastateltu Tallinnan-kirjeenvaihtaja totesi, että tietoliikenneyhteydet toimivat Virossa hänen mielestään jopa paremmin kuin Suomessa, koska langattomia verkkoja oli tiheämmässä. Delhin-kirjeenvaihtaja kertoi, että normaali arkityöpäivä oli hänellä muuten lähes samankaltainen kuin Suomessa, mutta internet-yhteys oli jatkuvasti poikki ja toimittaja sen takia ”raivon partaalla”. Toinen Venäjän-kirjeenvaihtajista kuvaili tietoliikenneyhteyksiä nyky-Venäjällä hyväksi, sillä lähestulkoon mistä tahansa kahvilasta löytyy langaton netti. Toinen totesi, että nettiyhteyksien toimivuus Venäjällä oli paikasta riippuen vaihtelevaa.

”Se on aina päivittäinen jännitysnäytelmä, että miten saadaan jutut siirrettyä.” H7

”Belgiassa on hidasta kaikki”, totesi haastateltu Brysselin-kirjeenvaihtaja. Hänen mukaansa paikasta toiseen liikkuminen on kiireessä vaikeaa, kun autoja on paljon ja metrot jatkuvasti lakossa. Työn ulkopuolisten arkiasioiden järjestely jarrutti joskus työntekoa, koska ”kaikki hoidetaan silleen ranskalaiseen tyyliin”.

”Kun on pakko olla kotona, että jos joku asentaja tulee, niin se ei välttämättä tuu silloin kun se on sanonut. Menee työpäivä hukkaan kun odotat siel himassa, et se tulee, tai ettei tuu ollenkaan.” H10

Voimakkaimmin liikenteen hitautta korostivat Venäjän-kirjeenvaihtajat puhuessaan Moskovasta. Toimittajan pitää varautua jutunteon hitauteen ja välttää sopimasta tapaamisia liian tiheällä aikavälillä.

”Moskovassa käytännössä kerkee tehdä yhden asian yhdessä päivässä. Että siis voi mennä muutaman kilometrin kulkemiseen useita tunteja.” H3

5.4 Paluu kotimaahan – muuttunut tiedonhankinta?

Kirjeenvaihtaja-aikana toimittajan tiedonhankinta muuttuu väistämättä erilaiseksi kuin kotimaassa. Yksi tutkimukseni tavoitteista oli selvittää, jäävätkö kirjeenvaihtaja-aikana omaksutut tiedonhankintatavat käyttöön myös kotitoimitukseen palatessa. Kyselin haastatteluissani myös siitä, miten kirjeenvaihtajien tietoja ja osaamista hyödynnetään organisaation sisällä, mutta pitääkseni kokonaisuuden hallittavissa joudun rajaamaan tämän aiheen pois. Mainitsen vastauksista lyhyesti tämän luvun lopussa.

Haastatelluista kolmella oli haastatteluhetkellä kulunut alle vuosi kirjeenvaihtaja-ajan päättymisestä, loppuilla pidempään, muutamilla jopa viisi vuotta. Kysymys tiedonhankinnan muutoksesta herätti pohdiskelevia ja polveilevia vastauksia, mutta muutamia selkeitä kyllä/ei-vastauksiakin tuli.

”On, koska mulla on hyvin paljon enemmän kontakteja kuin silloin kun mä lähdin. Mä voin soittaa koska tahansa Belgiaan, eihän ne ne virkamiehet sieltä mihinkään katoa, vaikka ne vaihtaa [työpaikkaa] tietyksi, ja jotkut on tullut Suomeen --.”

MH: Entä sitten uutismedian käyttö, onko siinä suuria eroa?

”Oon oppinut uusia, esimerkiks tällainen kuin EU Observer on semmoinen jota tulee katottua. Saan edelleen sähköpostia sieltä joka päivä. Mä en oo lopettanut tavallaan. Samoin mä oon edelleen komission postituslistalla, meille tulee edelleen ne 200 sähköpostia, jotka mä

voin melkein kaikki deletoida, mut jos mulla on mielessä joku jutun aihe, saattaa päivittäin yks tai kaksi jäädä sinne sähköpostiin odottamaan.” H10

”On, on.”

MH: Millä tavalla?

”Noh, mä luen edelleen näitä kaikkia ulkomaisia saitteja ja lehtiä, ja -- itse asiassa niistä syntyy monesti juttuja, tai että on jotain ilmiöitä – varsinkin nyt kun meillä ei ole siellä Ruotsissa nyt esimerkiksi kirjeenvaihtajaa, voi yrittää tuoda niitä juttuja sieltä --. Plus että mulla tietenkin myös niin kuin numeroita ja paikkoja ja ihmisiä, kun tarvitaan sellaisia, että mihin kannattaa soittaa ja mitä tehdä, että se pohja on laajentunut hirveästi.” H4

”Että olisi siellä tavallaan kasvanut? No totta kai siis... onhan se laajentunut ja laaventunut. Haluan seurata tiettyjä asioita tällaisiin isoihin kysymyksiin liittyen, niin kuin EU-asiat ja näin, niin kyllähän mun on helppo kääntyä niiden saksalaisten välineiden puoleen.” H5

Venäjällä työskennellyt kirjeenvaihtaja kertoi, että hän on Suomessa yrittänyt säilyttää rutiininsa Venäjän median päivittäiseen seuraamiseen. Tapana on tarkistaa päivittäin, mitä Suomea ja suomalaisia koskevia uutisia Venäjän mediasta löytyy. Apunaan hän kertoi käyttävänsä internetin hakukoneita ja Facebookia.

”-- Venäjän media on niin hajanainen, että siellä jossain voi olla joku hyvä juttu, toisessa toinen, kolmannessa kolmas. -- Suomessa voi suurin piirtein luottaa, jos katsoo Hesarin ja meidät [Ilta-Sanomat], esimerkiks, niin pysyy jo suurin piirtein kärryillä siitä, mitä maassa puhutaan. Mutta Venäjällä se pari lehteä ei riitä.” H3

Edellisissä vastauksissa tiedonhankinnan muutos ilmenee tietoisuutena käytettävissä olevista lähteistä ja kasvaneesta kontaktiverkostosta. Toinen ilmi tullut piirre oli tiedonhankinnan tehokkuuden kehittyminen. Jotkut kokivat, että kirjeenvaihtaja-aikana tottui käsittelemään niin suuria informaatiomääriä, että kyky jäsentää ja suodattaa tietoa selkeytyi.

”Kyllä se on, on muuttanut. -- Se, että perustietämys ja ymmärrys niistä asioista, ja osaa hakea tietoa, on ihan toista luokkaa kuin silloin aikaisemmin. Tietää mikä on relevanttia ja myös semmonen, että jos näet että tarvii tietoa, ja yleinen tietämys, että mistä niitä voi hakea.” H6

”Kyllä siinä ehkä jotenkin sen neljän vuoden aikana, kun sellainen informaatiomäärä kulki pään läpi, niin varmaan kehittyi sellainen joku taito ohittaa epäolennaisuuksia. Tää informaatiovirta Suomessakin kasvaa koko ajan, on nettiä ja erilaisia palveluita, niin ehkä siinä kehittyi jonkinlainen silmä nähdä olennainen, tai ainakin yrittää löytää sitä.” H1

”-- uskon, että Kiinassa syntyi sellaista kokemusta hyödyntää internetiä eri tavoilla ja tavoitella sieltä ihmisiä. Ja sitten -- ehkä se vahva käsitys siitä, että ne omat verkostot on äärimmäisen tärkeitä siinä, missä tahansa sitten töitä tekeekin. Pitää tuntea paljon ihmisiä eri aloilta ja sit pääsee asioissa eteenpäin, kun on joku kontakti tähän aihealueeseen.” H9

”-- kun ollaan uutistyyössä ja tulee bulletin, että on tapahtunut jossain näin. Niin niin, siinä arvioidaan, että -- onks tää potentiaalisesti iso juttu vai ei. Siinä on mun mielestä ratkaiseva ero, että onko tyyppi ollut paikalla siellä. Se pystyy heti sen sanoo, useimmissa tapauksissa hyvin nopeesti, että 'ei tää oo niinku mitään'.” H4

Muutama vastaaja arveli, että osaamisen kehittyminen voi liittyä ulkomaankokemuksen kasvattamaan itsevarmuuteen.

”Sen informaatiovyöryyn alle jääneenä tuntuu, että yleissivistys on kasvanut johonkin potenssiin. On oppinut ottamaan aiheita haltuun vähän rohkeammin ja ottamaan niihin ulkomaisia lähteitä ja hakemaan tietoa muiltakin kuin suomalaisilta asiantuntijoilta.” H1

”No kyllä varmaan se koului ihmistä käydä erilaisissa ympäristöissä. Joku itsevarmuus varmaan paranee. Mutta ihan tommissa mekaanisissa työskentelytavoissa, en mä siinä nää. Joka paikassa osataan länsimaissa varmaan tehdä asioita samalla tavalla.” H2

”Ehkä sellainen jyräominaisuus on vähän tehostunut. Että kun on tottunut tekemään töitä yksin, ympäristössä jossa ihmiset on yleensä melko haluttomia antamaan tietoa ja näin, niin kyllähän siitä on tullut vähän semmoinen että mä en enää välttämättä ensimmäistä ”eitä” kuuntele. Et se ei välttämättä ole hyväkään ominaisuus, mutta on se varmaan sellaista lisännyt, ja ylipäätään sellaista, että asiat ei pelota.” H7

Kaikki vastaajat eivät kuitenkaan kokeneet, että kirjeenvaihtaja-aika olisi juurikaan muokannut ja kehittänyt heidän tiedonhankintataitojaan. Yleinen perustelu oli, että työtehtävät kotimaassa ovat niin erilaisia kuin ulkomailla, ettei kirjeenvaihtajana käytetyillä tiedonhankintametoodeilla ole paljon käyttöä kotitoimituksessa. Muutama vastaaja mainitsi keskeiseksi eroksi sen, että Helsingissä pääsee tiedonhankinnassa helpommalla, koska toimituksen sähköpostiin tulvii tiedotteita, joista saa informaatiota ja aiheita juttuihin.

”Mun mielestä meininki on täällä vaan kevyempää. En mä koe, että mä oon silleen ehkä muuttanut tiedonhankintatapoja mitenkään merkittävästi.” H7

”Mä en usko että hirveästi kehityin tiedonhankkijana; että kun mä tuun tänne takas, niin en mä varmaan Suomessa ole parempi tiedonhankkija kuin olin ennen reissua Suomessa. Että mä kehityin tiedonhankkijana Intiassa, mutten yleisesti tiedonhankkijana. Mä ehkä luulisin jotenkin niin.” H11

Monet haastatelluista kertoivat mielellään neuvovansa kollegoita, kun näillä on käsittelyssä kirjeenvaihtajan entistä asemamaata koskevia uutisaiheita. Entinen kirjeenvaihtaja voi oikoa työtovereidensa stereotyyppisiä käsityksiä jostakin maasta, antaa vinkkejä hyödyllisten lähteiden löytämiseen tai auttaa tarkistamaan faktat vaikkapa matkailujutusta. Moni vastaajista oli kuitenkin sitä mieltä, ettei kirjeenvaihtajien tietoja ja osaamista hyödynnetä tarpeeksi.

”-- vaikka fakta on, että se palaava kirjeenvaihtaja on mun käsityksen mukaan vielä vuoden, puolitoista parempi asiantuntija niissä maan asioissa kuin se kirjeenvaihtaja joka menee sinne, niin mitään sellaista järkevää yhteistyötä tähän ei ole keksitty.” H5

6. TULOSTEN YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Edellisessä luvussa ulkomaankirjeenvaihtajan tiedonhankinta on jäsenetty yksinkertaisten teemojen mukaisesti. Teemoittelussa nostettiin kirjeenvaihtajan työn erityisluonne ja asemamaiden tunnuspiirteet monipuolisesti esiin, sillä nämä olosuhteet luovat toimintaympäristön, joka ohjaa eri tiedonlähteille hakeutumista ja pääsyä. Haastatteluiden suunnittelussa olin pyrkinyt pitämään eri lähdeyyppien käsittelyn samanarvoisena.

Tässä luvussa esittelen tutkimushavaintoihin perustuvat johtopäätökseni siitä, millaiset syyt ohjaavat tiedonhankinnassa tehtäviä valintoja, mitkä tiedonhankintatavat ovat yksilöllisiä ja mitkä kirjeenvaihtajille yhteisiä, miten tiedonhankintaa voisi kehittää ja tehostaa, ja miten ulkomaanjakson vaikutus näkyy toimittajan työssä kotimaassa.

Ulkomaankirjeenvaihtajien tiedonhankintatavat ovat yksilöllisiä. Joukkoviestintätutkimukset ovat harvemmin keskittyneet journalistien yksilökohtaiseen tarkasteluun, koska yksilöiden merkitys on arvioitu vähäiseksi. Turo Uskali toteaa Moskovan-kirjeenvaihtajia koskevan väitöskirjansa osoittavan, että yksilöiden tutkiminen on tärkeää toimitustyön ja ulkomaan uutisoinnin kannalta. (Uskali 2003, 434–435.) Myös tiedonhankinnan tutkimus oli 1980-luvun lopulle asti erittäin järjestelmäkeskeistä, ja yksilöllisiä lähtökohtia on alettu ottaa laajemmin huomioon vasta 1990-luvulta alkaen.

Ulkomaankirjeenvaihtajien työssä yksilölliset erot korostuvat jo pelkästään siksi, koska tietämys ja tuntemus asemamaasta sekä kielitaito vaihtelevat yksilöiden välillä paljon. Tutkimuksessani tätä parhaiten havainnollistavat erot kahden Venäjän-kirjeenvaihtajan välillä. Toisen kielitaito oli kirjeenvaihtajatyön alussa keskinkertainen, toinen pystyi lukemaan paikallisesta mediasta sujuvasti mistä tahansa aiheista. Kokeneempi toimittaja kertoi, millaisia hyötyjä hänelle oli ollut kontaktiverkostostaan, kun taas kokemattomampi oli monesti yhden henkilön eli paikallisen fikserinsä avun varassa. Tällainen vertaaminen on osittain epäreilua, koska kokeneemmalla toimittajalla oli yli kymmenen vuotta pidempi työura ja kokemuksia Venäjällä toimimisesta jo Neuvostoliiton ajalta, mutta eroja näkyi myös toimintatavoissa. Kokeneempi toimittaja käytti tietokirjoja tiedonhankinnassaan kohtalaisen usein, kokemattomampi ei käytännössä lainkaan. Tämä suhteellisen vähäpätöinen asia antaa viitteitä siitä, kuinka omistautuneesti kirjeenvaihtaja on uppoutunut tutustumaan asemamaahansa. Kirjeenvaihtajilla on siis yksilöllisiä informaatioprofiileja, eli toiset tyytyvät vähempään informaation ja lähteiden määrään kuin toiset (Ginman 1983).

Ulkomaankirjeenvaihtajan tiedonhankinta sisältää lukuisien medialähteiden seuranta kaikkina työpäivinä ja usein vapaa-ajallakin, jatkuvaa pyrkimystä kontaktiverkoston kasvattamiseen sekä tiedonhankinnan (useimmiten työlästä) sopeuttamista asemamaan olosuhteisiin. Näitä seikkoja kuitenkin ohjaavat asemamaan toimintaympäristö, työnantajan esittämät toivomukset ja yksilölliset toimintatavat siinä määrin, ettei yleistyksiä eri maissa toimivien kirjeenvaihtajien tiedonhankinnasta ole kovin paljon tehtävissä.

Toiset viihtyvät itsenäisesti työskennellen, toisilla yksinäisyys vaikuttaa työn laatuun. Kirjeenvaihtaja altistuu työssään yksinäisyydelle ja stressille enemmän kuin kotitoimituksessa työskentelevä. Haastatteluissani osa entisistä kirjeenvaihtajista myönsi suoraan, että yksinäisyydellä ja työyhteisön puutteella oli tai saattoi olla vaikutusta työn laatuun. Jotkut haastatellut taas viihtyivät itsenäisesti työskennellen. Muutamat kokivat, että työnteko oli tehokkaampaa, kun ei ollut työyhteisön vilinää ympärillä, eikä yksinäisyys häirinnyt.

Sopeutumiseen menee helposti vähintään vuosi. Ei tarvitse lähteä Länsi-Eurooppaa kauemmas, kun ympäröivän yhteiskunnan toimintamekanismit tuntuvat jo sen verran vierailta, ettei kirjeenvaihtaja tiedä, miten lähestyä haastateltavia luontevasti. Tapojen oppiminen ja paikallisen kielen saaminen haltuun vie tutuissakin maissa helposti vähintään vuoden. Kohentuneen kielitaidon, lähteiden tuntemuksen ja kontaktiverkoston ansiosta tiedonhankinta tuottaa parempia tuloksia kirjeenvaihtajakauden lopulla.

Kyky seuloa medialähteiden tarjontaa kehittyy. Suomalainen kirjeenvaihtaja nojaa tiedonhankinnassaan voimakkaasti asemamaansa tiedotusvälineisiin ja kansainvälisiin uutistoimistoihin, joten viestinten tuntemus ja luotettavuuden arviointi on tärkeää. Kirjeenvaihtaja saattaa tuntea eri viestimiä melko hyvin jo ennen ulkomaanjaksoaan ja olla tietoinen siitäkin, mihin poliittiseen suuntaan mikäkin lehti on mahdollisesti kallellaan. Silti vasta kirjeenvaihtaja-ajan edetessä oppii, mille lehdille kannattaa uhrata aikaansa eniten ja mitä vaihtoehtoja näille on.

Ulkomaankirjeenvaihtajan on pakko opetella käyttämään aikansa tehokkaasti. Laadukasta tai relevanttia mediatarjontaa on useissa asemamaisessa enemmän kuin ehtii lukea, ja ulkomailla asumiseen ja toimimiseen liittyvien käytännön asioiden hoitamiseen kuluu paljon aikaa, joka on tiedonhankinnasta pois. Osa kirjeenvaihtajista kokeekin, että valtavan tiedonpaljouden kohtaaminen ja käsitteleminen kehittää suodattamisen taitoa, mistä on hyötyä myös kotitoimitukseen palatessa.

Sähköinen media on kaikilla jatkuvassa seurannassa, mutta sieltä poimitaan aiheita harkitusti. Ennen vuosituhannen vaihdetta esitetyt ennustukset internet-tiedontulvan haittavaikutuksista eivät näytä iskeneen toimittajiin kuten pelättiin. Kaikki ulkomaankirjeenvaihtajat käyttävät internetiä työssään, monet käytännössä aamusta iltaan, mutta verkon juttutarjontaan suhtaudutaan enemmän seurantamielellä kuin aiheiden ja tiedon etsimistä varten. Jotkut pitävät myös televisiota taustalla auki koko päivän. Parhaimmillaan internet säästää toimittajien aikaa, kun voi katsoa nettilähetyksenä sellaisen tiedotustilaisuuden, johon ei ehdi paikalle.

Joissakin maissa internetillä on suuri merkitys myös ensisijaisena tiedonlähteenä. Venäjällä kirjeenvaihtajat eivät suhtaudu paikallisiin televisiouutisiin kovin vakavissaan, ja lehtijournalismin taso on vaihtelevaa myös laadukkaina pidetyissä lehdissä. Länsimaisin kriteerein tehtyä journalismia Venäjällä löytää varmimmin internetistä. Kiinassa netti on horjuttanut valtion tiedotusmonopolia. Kriittinen joukkotiedotus jää usein sensuurin kynsiin, mutta internetin avulla kiinalainen kansalaisyhteiskunta on voimistunut ja tullut toimittajille tärkeäksi tiedonlähteeksi ja kanavaksi päästä toisten lähteiden äärelle.

Henkilölähteet ovat tärkeämpiä kuin lehtijutuista voi päätellä. Monet kirjeenvaihtajat ovat todenneet, että liian sinnikäs haastateltavien metsästäminen on usein ajanhukkaa. Suomalaisen kirjeenvaihtajan on vaikeaa varsinkaan suurissa maissa kilpailla uutishankinnasta paikallisen median kanssa. Lähestulkoon ainoa mahdollisuus uutisvoittoihin on löytää ajankohtaisaiheista Suomi-kytköksiä ja raportoida niistä ennen kotimaisia kilpailijoita, tai sitten löytää haastateltava, joka kertoo kirjeenvaihtajalle jotakin mitä ei ole muille kertonut. Tällaiset tapaukset ovat harvinaisia.

Kirjeenvaihtajan omat henkilölähteet eivät siis usein näy tärkeimmissä uutisissa. Silti kirjeenvaihtajilla oli haastatteluissani paljon kerrottavaa siitä, miten he ovat kontakteja solmineet ja kuinka hyviä haastateltavia he olivat löytäneet. Ilmeistä on, että satunnaisessa lehtijutussa esiintyneen yliopistotutkijan nimi ei jää lukijalle mieleen. Kirjeenvaihtajien tiedonhankinnassa nämä asiantuntijat ovat kuitenkin tärkeitä ja usein käytettyjä lähteitä. Aina heitä ei siteerata jutuissa, vaan kirjeenvaihtaja käyttää asiantuntija-apua tarkistaakseen, onko ymmärtänyt käsittelyssä olevan asian oikein. Arkisempiin asioihin liittyvässä faktojen tarkistamisesta avuksi voi riittää naapuri tai paikallinen työtoveri.

Harvalle kirjeenvaihtajalle kuitenkin kertyy samanlaista vakiintuneiden henkilölähteiden verkostoa kuin vaikkapa politiikan tai talouden toimittajalle kotitoimituksessa. Kirjeenvaihtaja raportoi

samoista aiheista sen verran harvoin, että samaan henkilölähteeseen ei kovin usein oteta toistuvasti yhteyttä. Poikkeuksia ovat pidempään jatkuvat uutistapahtumat, kuten asemamaassa järjestettävät vaalit tai finanssikriisi. Tällaisten tapahtumien yhteydessä moni kirjeenvaihtaja pitää joihinkin henkilölähteisiinsä yhteyttä säännöllisesti.

Tiedonhankintaa voi edistää kekseliäästi esimerkiksi ketjutuksella. Tiedonhankinnan tutkimuksessa on pitkään käsitelty *ketjutusta* yhtenä osana tiedonhankintaprosessia. Esimerkiksi tutkijoiden tapauksessa tämä tarkoittaa sitä, että tiedonhankkija tutkii käsillä olevan artikkelin tai teoksen lähdeluetteloa ja etsii käsiinsä luettelossa mainitut relevantilta tuntuvat lähteet. Uusien lähteiden lähdeluetteloista voi taas löytyä viitteitä uusiin hyödyllisiin lähteisiin.

Eräänlainen versio ketjutuksesta nousi esiin kahdessa haastatteluistani. Ilmeni, että yksi tapa saada juttuihinsa haastateltavia on poimia asemamaan paikallisen median artikkeleista asiantuntijoiden tai ajankohtaisten henkilöiden nimiä, etsiä heidän yhteystietonsa ja pyytää haastattelua. Molemmat menetelmää hyödyntäneet kirjeenvaihtajat olivat saaneet ketjutuksella hyviä tuloksia. Toinen kertoi hieman yllättyneensä, kuinka helposti asiantuntijat antoivat kommentteja suomalaisille toimittajalle. Ketjutus on esimerkki siitä, kuinka kirjeenvaihtaja voi luovia keinoja hyödyntämällä saada tiedonhankinnassaan parempia tuloksia.

Budjetin suuruus ohjaa ja rajoittaa tiedonhankintaa. Kirjeenvaihtajatyön budjettiin liittyviä kysymyksiä ei teemahaastatteluun runkoon kuulunut, mutta raha nousi useammassa haastattelussa esiin joko suoraan tai välillisesti. Suoraan puhuttaessa kerrottiin esimerkiksi työnantajan kuivista kausista, jolloin ei ollut varaa tehdä juttumatkoja asemakaupungin ulkopuolelle. Eräs haastateltu muotoili työnantajansa toimintaperiaatteen toteamalla naurahtaen, että työtä ”ei tehdä niinkään isoilla resursseilla vaan hyvillä hoksottimilla”. Fiksereiden palkkaamiseen ei ole varaa, vaan kaikki pitää tehdä itse. Epäsuorasti budjetin niukkuus oli pääteltävissä toteamuksista, joissa kuvailtiin hieman turhautuneeseen sävyyn työn staattista luonnetta uutispäivystyksen äärellä.

Helsingin Sanomilla kirjeenvaihtajatyöhön käytettävät resurssit ovat suuremmat kuin kilpailijoillaan. Tämä näkyy muun muassa siten, että juttumatkoja tehdään enemmän ja fiksereiden käyttöön on tarvittaessa varaa. Yksikään haastatelluista HS:n entisistä kirjeenvaihtajista ei valittanut budjetin niukkuudesta, mutta leveilyäkään ei ollut havaittavissa. Euroopassa työskennelleet HS:n kirjeenvaihtajat painottivat, ettei fikserille ole kustannussyistä tarvetta tai apua käytetään vain silloin, kun monta asiaa on samanaikaisesti tekeillä.

Mitä vieraampaan yhteiskuntaan kirjeenvaihtaja lähtee, sitä enemmän hän tarvitsee fikseriä, mutta myös esimerkiksi Yhdysvalloissa toimittajan työ olisi paljon tehokkaampaa, jos kaikkea ei tarvitsisi tehdä yksin. Jos varaa olisi, fikseireitä hyödyntämällä kirjeenvaihtaja voisi saada apua haastateltavien hankkimiseen, vähentää käytännön byrokratian vaatimaa vaivannäköä ja vapauttaa aikaa juttujen ideoimiseen, tiedonhankintaan ja kirjoittamiseen.

Tiedonhankinnan muutos näkyy enemmän itsevarmuuden vahvistumisena ja tehokkuutena kuin tapojen muuttumisena. Joidenkin toimittajien tiedonhankinta on kirjeenvaihtaja-ajan jälkeen erilaista kuin ennen ulkomaille lähtöä. Tietoisuus käyttökelpoisista tiedonlähteistä on kasvanut ja lähteiden etsinnässä liikutaan rohkeammin oman mukavuusalueen ulkopuolelle. Moni myös kokee, että kirjeenvaihtaja-ajan peruina on kehittynyt kyky käsitellä suuria tietomassoja ja ohittaa epäolennaisuudet. Useat entiset kirjeenvaihtajat seuraavat yhä vanhan asemamaansa mediaa säännöllisesti ja pitävät tarpeen tullen yhteyttä siellä hankittuihin kontakteihin.

Osa vastaajista ei kuitenkaan kokenut ulkomaanjakson muuttaneen tiedonhankintaa. Tiedonhankintamekanismit ovat joissakin maissa niin samanlaiset kuin Suomessa, ettei suuria eroja tule, ja joissakin maissa niin erilaiset, ettei ulkomailta opittua pysty soveltamaan kotitoimituksessa. Suomessa tiedonhankinta on helpompaa paitsi tutun ympäristön vuoksi, myös siksi, että juttuaiheita tulvii toimitukseen ulkopuolisista lähteistä. Sitä myötä vastuu ideoinnista kevenee ja tiedonhankinnan ratkaisuja on helpompi tehdä.

Yhteenvedon lopuksi on syytä todeta, että kirjeenvaihtajien kokemuksia arvioitaessa ja verratessa kannattaa aina huomioida kirjeenvaihtajakauden ajankohta. Tiedonhankinnan näkökulmasta kiinnostavia seikkoja ovat etenkin tekniikan kehittyminen sekä kansallisten ja kansainvälisten uutistapahtumien vaikutukset tiedon saatavuuteen. Aaltoilevuus voi ilmetä arkisissa asioissa, kuten kadunmiesten avoimuutena tai sulkeutuneisuutena riippuen maan demokratian senhetkisestä tilanteesta. Tästä on esimerkkejä muun muassa Venäjältä. Vielä voimakkaammin luotettavan tiedon saatavuus alkaa horjua kansainvälisten konfliktien tapahtuessa. Vuoden 2001 terrori-iskujen jäljessä Yhdysvalloissa syntyi uutisointikaaos Irakin väitetyistä joukkotuhoaseista³⁶, ja vuonna 2013 turvallisuuspalvelu NSA:n tietovuoto jälkivaikutuksineen johti toimittajien työn häirinnän lisääntymiseen. Suomalaisella kirjeenvaihtajalla on painavasti vastuullinen työ arvioida, mikä

³⁶ Yhdysvaltain hallinto käytti joukkotuhoaseiden uhkaa keskeisenä perustelunaan hyökkäykselle Irakiin. Rungas vuosi sodan alkamisen jälkeen, toukokuussa 2004 The New York Times pyysi yleisöltään anteeksi sotaa edeltänyttä uutisointiaan ja totesi tulleen harhaan johdetuksi. Lehti oli julkaissut tietoja joukkotuhoaseista perustuen lähteisiin, jotka osoittautuivat myöhemmin epäluotettaviksi. (Pekonen 2005, 82–83.)

liikkeellä olevasta tiedosta on luotettavaa ja mikä ei, kun arvostetuimmat laatulehdetkin saattavat mennä harhaan.

7. JATKOPOHDINTAA

Mitä ilmeisimmin Erkki Toivanen nautti työstään Yleisradion kirjeenvaihtajana. Hän teki tärkeäksi kokemaansa työtä ja sai opiskella maailmanmenoa seuraten läheltä kansoja, joihin hän oli kiintynyt jo varhain elämässään. Toimittaja, varsinkin ulkomaankirjeenvaihtaja, sivistää työssään sekä itseään että yleisöään.

Toimittajien tiedonhankinnan tutkimuksessa on esitelty käsite nimeltä informaatioprofiili selittämään sitä, kuinka paljon tietoa toimittaja kokee työssään tarvitsevänsä (Ginman 1983). Tarpeen tunteeseen vaikuttavat niin työnkuva, työympäristö kuin henkilökohtainen luonnekin. Ulkomaankirjeenvaihtajia yhdistää useimmiten sellainen luonne, että he ovat syvästi kiinnostuneita joko maailman tapahtumista yleisesti tai Erkki Toivasen tavoin kiintyneitä yksittäisiin maihin. Nämä luonteet haalivat tietoa ympäristöstään jatkuvasti ja ovat kirjeenvaihtajiksi lähtemisensä myötä käytännössä koko ajan töissä. Ulkomaankirjeenvaihtajan tiedonhankintaa on jatkuva ympäristön tarkkailu. Tutkimukseni perusteella on selvää, että kirjeenvaihtajilla on yksilöllisiä informaatioprofiileja. Kirjeenvaihtajien tiedonhankinta on tosin yksilöllistä myös sen perusteella, missä maassa ja mille välineelle he työskentelevät.

Suomalaisia päätoimisia kirjeenvaihtajia on enää alle kolmekymmentä, joten vaikka heidät haastattelisi kaikki, syntyisi todennäköisesti erittäin heterogeeninen kuvaus tiedonhankinnasta. Jouduin tutkimusta tehdessäni useaan kertaan pohtimaan, kuinka mielekästä oli valita niin kirjava tutkimusjoukko kuin valitsin. Myös teemojen puolesta jonkinlainen rajausta olisi ollut tarpeen. Toivon, että yleiskatsauksena tutkimukseni antaa pohja-ainesta jatkotutkimuksille.

Yksi kiinnostavimpia jatkotutkimuksen aiheita voisi olla hiljaisen tiedon hyödyntäminen. Suomessa on jo tutkittu hiljaisen tiedon jakamista toimitusorganisaatioissa³⁷, mutta kirjeenvaihtajia voi pitää erityistapauksena ulkomaankokemustensa vuoksi. Haastatteluihini kuului hiljaiseen tietoon liittyviä kysymyksiä, ja monen näkemys oli, että hyödyntäminen on riittämätöntä ja sitä myötä organisaatio hukkaa hallussaan olevia voimavaroja.

Suomalainen kirjeenvaihtajaverkosto on tämän tutkimuksen tekoaikanakin kokenut useita takaiskuja, kun mediatilat ovat osana säästötoimenpiteitään karsineet muutaman vuoden sisällä monta

³⁷ Oino, Stefan (2006). Hiljaisen tiedon jakaminen Aamulehden toimituksessa. Tampereen yliopisto: informaatiotutkimuksen pro gradu -tutkielma.

kirjeenvaihtajapaikkaa. Se ei johdu kirjeenvaihtajien arvostuksen puutteesta, vaan siitä, että he ovat liian kalliita työntekijöitä. Tiedonhankinta jää entistä enemmän puhelimen ja netin varaan, ja ennen kaikkea toimituksista jää pois ulkomaalaisten kulttuurien tuntemusta. Yksi haastateltavistani kuvaili olevansa paremmin vanhan asemamaansa ”pulsilla” kuin työtoverinsa. Pulssi on heikkenemään päin, joten toimitusten on yhä enemmän syytä hyödyntää ulkomaan uutisoinnin tiedonhankinnassaan niitä työntekijöitä, joilla on ollut etuoikeus työskennellä niin sanotusti kentällä.

8. LÄHTEET

Alasuutari, Pertti (2011). Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Byström, Katriina (1999). Task complexity, information types and information sources. Examination of relationships. Acta Universitatis Tamperensis 688. Tampere: University of Tampere.

Crowley, Kirsi (2004). Ylen yksinäiset. Yleisradion TV- ja radiouutisten ulkomaan avustajat voimavarana toimijoiden näkökulmasta ja avustajien käsitys työstään. Tampereen yliopisto: tiedotusopin pro gradu -tutkielma.

Ellis, David (1989). A behavioural model for information retrieval system. Journal of Information Science 15(4–5), 237–247.

Ellis, David & Haugan, Merete (1997). Modelling the information seeking patterns of engineers and research scientists in an industrial environment. The Journal of Documentation 53(4), 384–403.

Ginman, Mariam (1983). En modell för journalisternas informationsskaffning. Relationen mellan informationsflöde och -substans inom olika informationsprocesser i samhället. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol. 154. Tampere: University of Tampere.

Fleeson, Lucinda (2003). Bureau of missing bureaus. American Journalism Review 25(7), 32–39.

Haasio, Ari & Savolainen, Reijo (2004). Tiedonhankintatutkimuksen perusteet. Helsinki: BTJ-Kirjastopalvelu.

Hannerz, Ulf (2004). Foreign news. Exploring the world of foreign correspondents. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Hartikainen, Iira (2008). "Ei kai tätä hullukaan kestäisi jos ei tää jotain antaisi." Ulkomaanavustajien aktiivinen sopeutuminen freelance-työn reunaehtoihin. Jyväskylän yliopisto: journalistiikan pro gradu -tutkielma.

Hess, Stephen (1996). International news and foreign correspondents. Washington D.C.: The

Brookings Institution.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000). Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Keränen, Esko (1984). Muuttuva työnkuva. Toimitustyön differentioitumiskehitys Suomen sanomalehdistössä. Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja n:o 24. Helsinki.

Kohonen, Kitta (2000). EU-kirjeenvaihtajat lähteen äärellä. Suomalaisten, norjalaisten, saksalaisten ja brittitoimittajien uutishankinta Brysselissä. Tampereen yliopisto: tiedotusopin pro gradu -tutkielma (julkaisematon).

Kuutti, Heikki (2006). Uusi mediasanasto. Jyväskylä: Atena.

Leckie, Gloria & Pettigrew, Karen (1997). A general model of the information seeking of professionals: role theory through the back door? Teoksessa Pertti Vakkari, Reijo Savolainen & Brenda Dervin (toim.) Information seeking in context. Proceedings of an international conference on research in information needs, seeking and use in different contexts, 14–16 August, 1996, Tampere, Finland. London: Taylor Graham.

Lindroos, Sonja (2012). Missä valta, sieltä uutiset? Helsingin yliopisto: viestinnän pro gradu -tutkielma.

Murtonen, Katriina (1992). Tiedontarve- ja tiedonhankintatutkimus Satakunnan Kansassa: tutkimustyön luonteen vaikutuksista tiedontarpeisiin ja -hankintaan tilannetekijät huomioon ottaen. Tampereen yliopisto: tiedotusopin sivuainetutkielma (julkaisematon).

Nicholas, David & Martin, Helen (1997). Assessing information needs: a case study of journalists. *Aslib Proceedings* 49(2), 43–52.

Nicholas, David; Williams, Peter; Cole, Peter & Martin, Helen (2000). The impact of the Internet on information seeking in the Media. *Aslib Proceedings* 52(3), 98–114.

Pekonen, Laura (2005). Suomalaiset Yhdysvaltain-kirjeenvaihtajat 1966–2003. Tutkimus siitä, miten suomalaisviestintä Amerikkaan syntyy. Tampereen yliopisto: tiedotusopin pro gradu -

tutkielma.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori & Tiittula (toim.) (2005): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006). KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkójulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 29.11.2013.)

Savolainen, Reijo (2000). Tiedontarpeet ja tiedonhankinta. Teoksessa Ilkka Mäkinen (toim.) Tiedon tie: johdatus informaatiotutkimukseen. Helsinki: BTJ-Kirjastopalvelu, 73–109.

Selkälä, Elina (2006). Sanomalehtitoimittajan tiedonhankinta jutun kirjoittamiseksi. Tampereen yliopisto: informaatiotutkimuksen pro gradu -tutkielma.

Taylor, Robert S. (1968). Question-negotiation and information seeking in libraries. *College & Research Libraries* 29(3), 178–194.

Toivanen, Erkki (2000). Kahden puolen Kanaalin. Helsinki: Otava.

Torniainen, Hanna (1989). Suomalaisten joukkotiedotusvälineiden ulkomaankirjeenvaihtajien työ. Helsingin yliopisto: tiedotusopin pro gradu -tutkielma.

Tuohiniemi, Taru (2004). Kiinnostavuus taustoituksen edellä. Yleisradion ulkomaankirjeenvaihtajien kokema työn muutos 1970-luvulta nykypäivään. Helsingin yliopisto, viestinnän pro gradu -tutkielma.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Uskali, Turo (2001). Moskovan tarkkailijat. *Kansan Uutisten ja Uuden Suomen Moskovan-kirjeenvaihtajuudet 1957-1975*. Jyväskylän yliopisto: journalistiikan lisensiaatintyö.

Uskali, Turo (2003). Älä kirjoita itseäsi ulos. *Suomalaisen Moskovan-kirjeenvaihtajuuden alkutaival 1957-1975*. Jyväskylän yliopisto: väitöskirja.

Vesikansa, Jyrki (1977). Ulkomaan toimittajat – toimituksen näkökulma. Teoksessa Toteuttamissuunnitelma – kevätseminaari 19.4.1977. Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisu n:o 8, 42–51. Helsinki.

9. LIITTEET

Liite 1. Tutkimukseen haastatellut henkilöt

Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu yhdentoista entisen kirjeenvaihtajan haastatteluista. Haastattelut tehtiin huhti–lokakuussa 2012.

Haastateltaville oli luvattu ensimmäisessä yhteydenottoviestissä anonymiteetti, mutta tutkimuksen loppuvaiheessa koin aiheelliseksi tarkistaa, nähdäänkö nimien salaamiselle tarvetta. Asiaa tiedusteltiin haastateltavilta sähköpostitse marraskuussa 2013. Yksi haastateltavista ei halunnut nimeään julkistettavan. Muut suostuivat. Seuraavassa tiedot heidän haastatteluistaan ja työskentelystään kirjeenvaihtajina:

Ilkka Ahtiainen (haastattelupäivämäärä 5.10.2012)
Helsingin Sanomien kirjeenvaihtaja Berliinissä 2005–09

Anssi Miettinen (24.5.2012)
Helsingin Sanomien kirjeenvaihtaja Lontoossa 2007–11

Tommi Nieminen (15.5.2012)
Helsingin Sanomien kirjeenvaihtaja Delhissä 2010–11

Sami Sillanpää (4.10.2012)
Helsingin Sanomien kirjeenvaihtaja Pekingissä 2003–09

Mika Hentunen (3.4.2012)
MTV3:n ja STT:n kirjeenvaihtaja Washingtonissa 2001–07 (STT-ajanjakso 2003–2007)

Mirja Sipilinen (27.4.2012)
MTV3:n ja STT:n kirjeenvaihtaja Moskovassa 2008–10

Raisa Kivilahti-Leppänen (ent. Karsikko) (19.4.2012)
STT:n kirjeenvaihtaja Tallinnassa 2006–07

Arja Paananen (17.4.2012)
Ilta-Sanomien kirjeenvaihtaja Pietarissa 2007–10

Antti Mustonen (13.4.2012)
Kauppalehden kirjeenvaihtaja New Yorkissa 2009–12

Tuomas Muraja (2.5.2012)
Turun Sanomien kirjeenvaihtaja Brysselissä 2007–11
(myös Etelä-Suomen Sanomat ja Kaleva osallistuivat kirjeenvaihtajan työn kustannuksiin ja julkaisivat hänen artikkeleitaan)

Liite 2. Teemahaastattelurunko

1. Henkilötiedot ja työtausta

- ikä, työnantaja, työhistoria toimittajana, työvuodet kirjeenvaihtajana, kielitaito
- syntykö aloite ulkomaankirjeenvaihtajaksi lähtemisestä omasta vai esimiehen aloitteesta

2. Työn luonne ulkomailla

- miten kohdemaassa/-maissa työskentely erosi Suomessa työskentelystä
- kuvaile lyhyesti, millainen oli normaalin työpäiväsi kulku ulkomailla (vrt. kotimaassa)
- vaikuttiko työyhteisön puute työtappoihin
- arvioi, kuinka suuri osa kirjoittamistasi artikkeleistasi oli jokseenkin puhdasta uutistystä (vrt. feature-jutut ja muut rutiineista poikkeavat työt)

3. Tiedonhankinta ja sen kehittyminen

- alkoiko tiedonhankinta muuttua heti ulkomaankirjeenvaihtajuuden alussa (jos kyllä, niin miten; jos ei, niin alkoiko muutos myöhemmin)
 - oliko prosessi jatkuva
 - miten se kehittyi, kasvoiko/väheni tietynlaisten lähteiden käyttö
 - löytyikö ajan myötä uusia käyttökelpoisia lähteitä (henkilö- tai media-)
- ***visualisointitehtävä***

4. Muu media lähteenä

- alkoiko päivittäin käytettävien lähteiden priorisointi muuttua (kuinka nopeasti; löytyikö ajan myötä uusia käyttökelpoisia uutiskanavia)
- vaikuttiko lähteen kieli lähteen suosimiseen (kuinka voimakkaasti)
- kuinka keskeinen oli internetin rooli

5. Henkilölähteet

- mikä oli henkilölähteiden merkitys uutishankinnassa
- ketkä olivat tärkeimpiä henkilölähteitä
- toimiko paikallinen ns. fikseri enimmäkseen vain tulkkina ja järjestelijänä vai oliko hän myös arvokas tiedonlähde apuna uutishankinnassa

6. Kohdema

- rajoittiko tai vaikeuttiko kohdemaassa esimerkiksi lainsäädäntö tiedonhankinnan tekemistä
- oliko joissakin asioissa tiedon saatavuus jopa parempaa kuin Suomessa
- arvioi seuraavat tekijät tiedonhankinnan näkökulmasta kouluarvosanoin (4-10): viranomaistiedon saatavuus, haastateltavien tavoittaminen, paikallisen median hyödyntämiskelpoisuus, muut rajoitteet (esim. tietoliikenneyhteydet)
- muita erityispiirteitä

7. Paluu kotimaahan

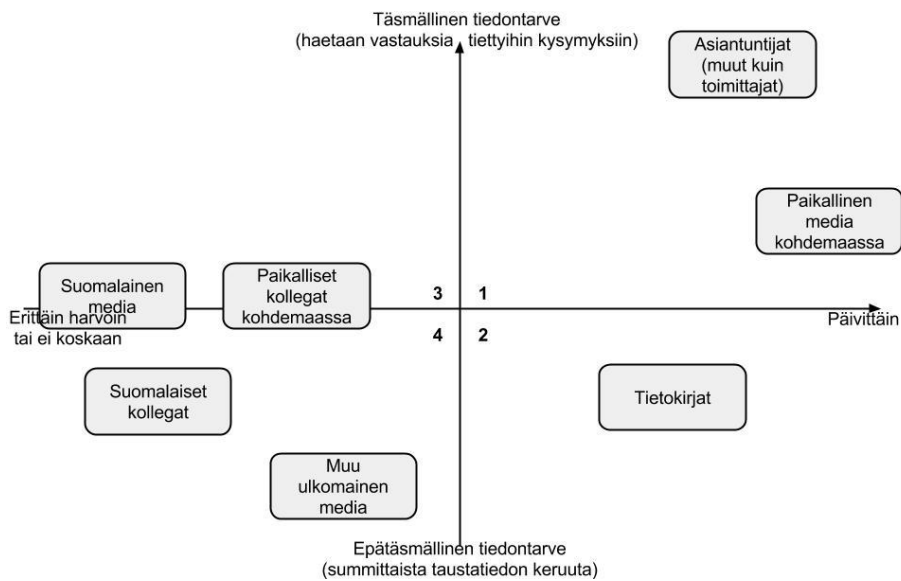
- onko ammatillinen tiedonhankinta kovin erilaista kuin ennen ulkomailla lähtöä

- millaisia eroja on
- tekevätkö entiset kirjeenvaihtajat erilaista työtä kuin ns. rivitoimittajat (pitäisikö tehdä)

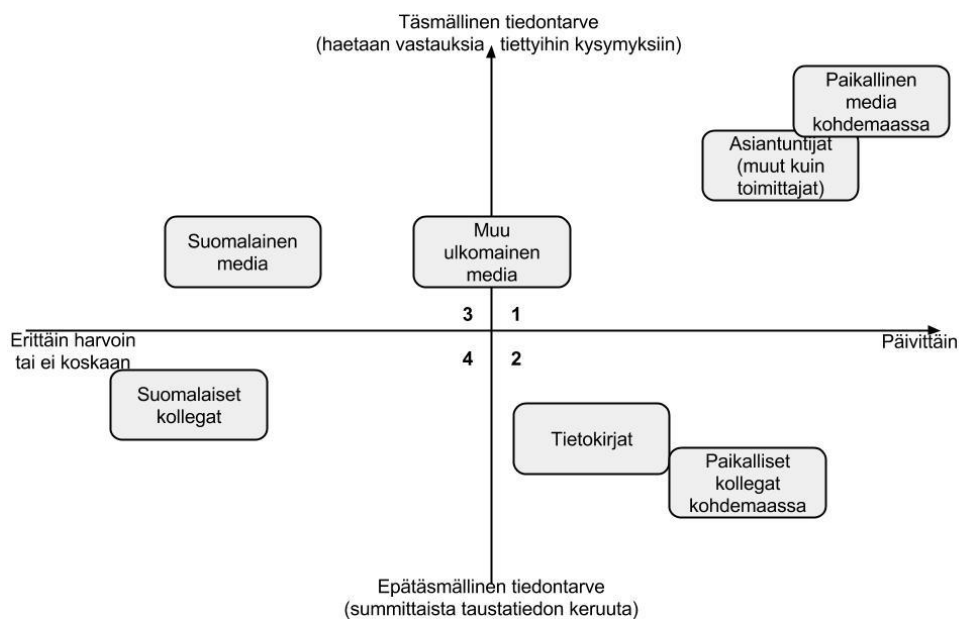
8. Palaute

Liite 3. Kirjeenvaihtajien lähdekaaviot

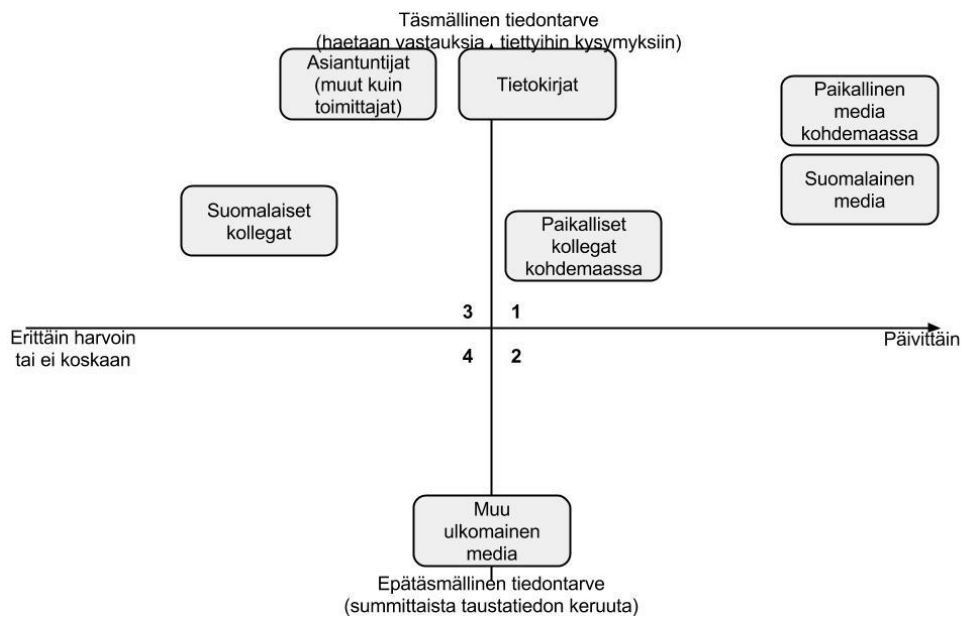
Yksi teemahaastattelun osista oli tehtävä, jossa haastateltavat asettelivat paperilapuille kirjoitetut seitsemän tiedonlähdetyyppiä piirtämääni kaavioon. Kaavion tarkoitus oli selvittää eri lähteiden käytön tiheyttä ja millaisiin tiedontarpeisiin mitäkin lähteitä tyypillisesti käytetään. Valokuvasin kaaviot haastatteluiden päätteeksi ja tein valokuvien pohjalta tietokoneella piirroksia. Kaavio ei ole tyhjentävä esitys kirjeenvaihtajan tiedonhankinnasta, vaan hahmotelmien tarkoitus oli tarjota informaatiota analyysini tueksi.

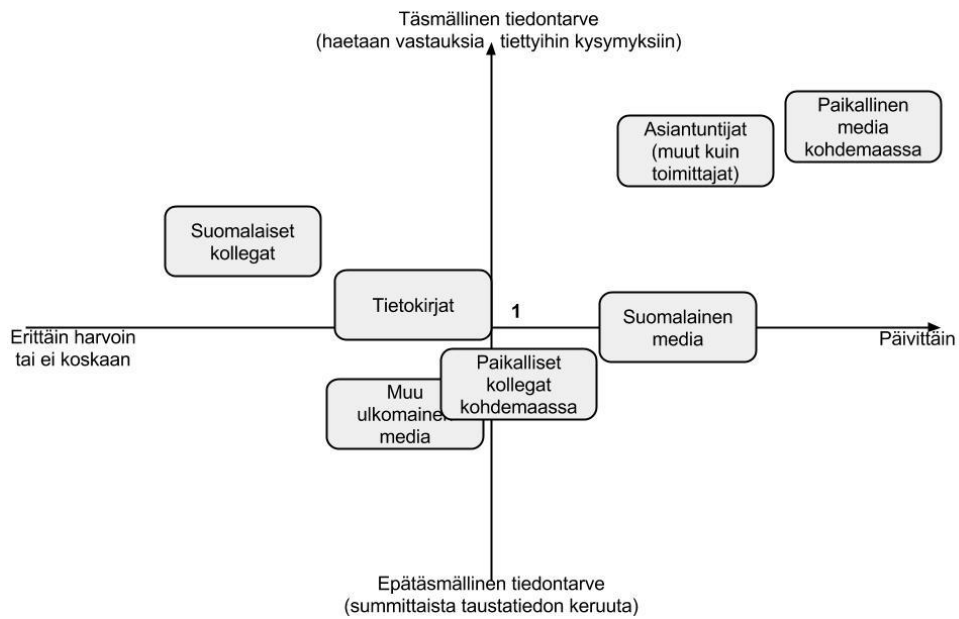
Kirjeenvaihtajan H1 lähdekaavio.

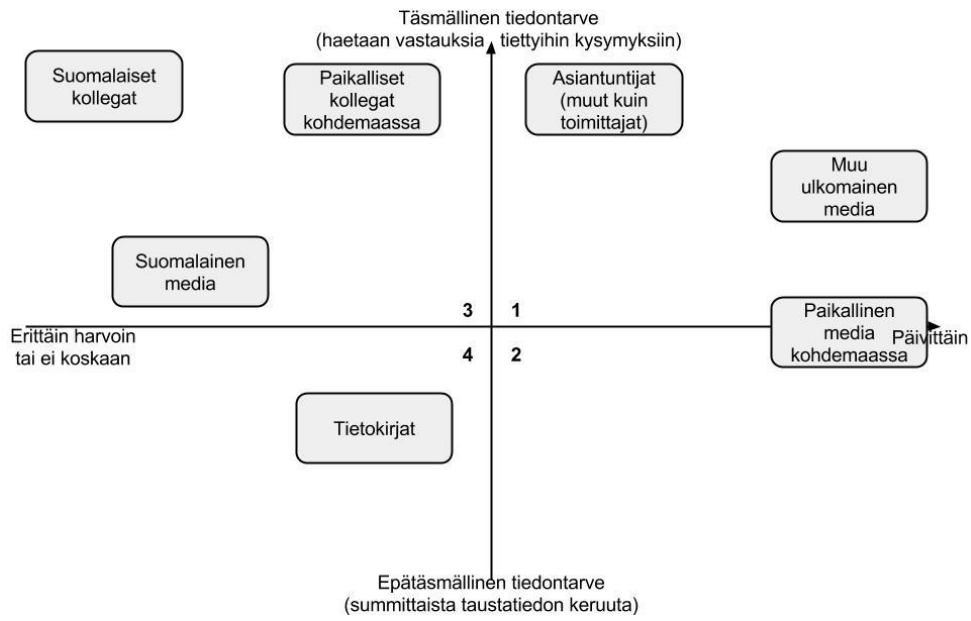
Kirjeenvaihtajan H2 lähdekaavio.

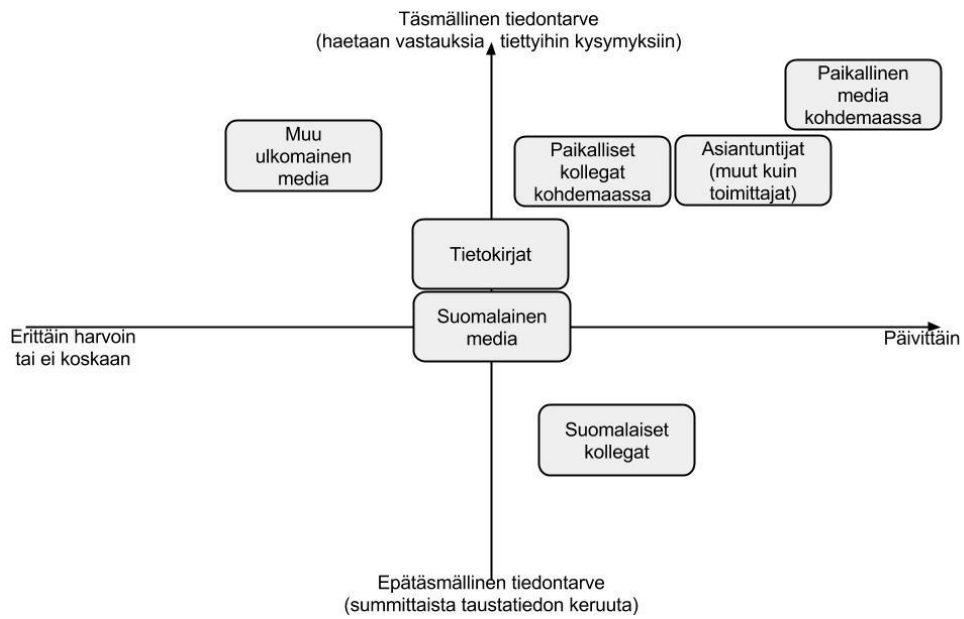
Kirjeenvaihtajan H3 lähdekaavio.

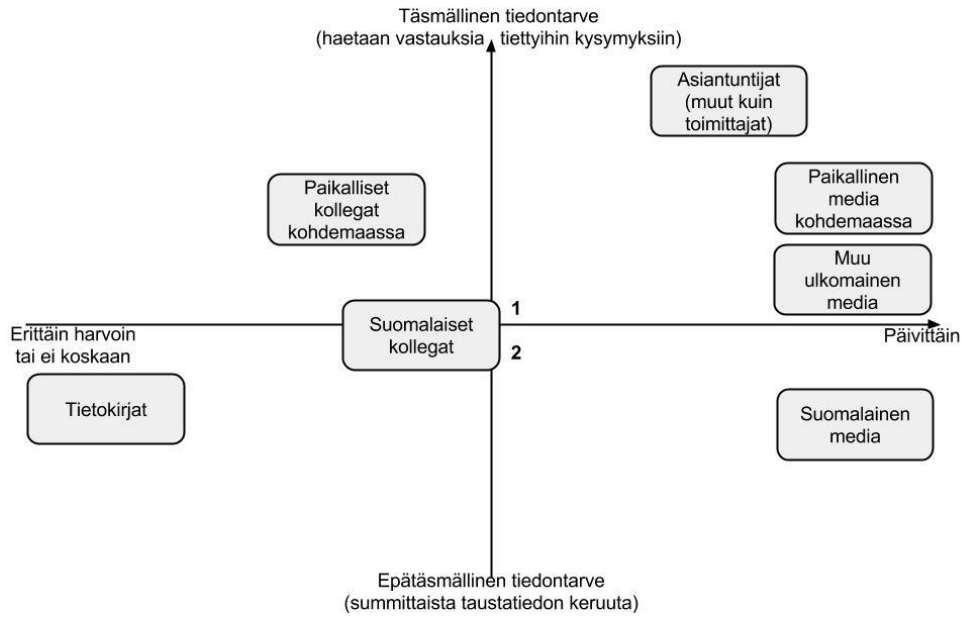
Kirjeenvaihtajan H4 lähdekaavio.

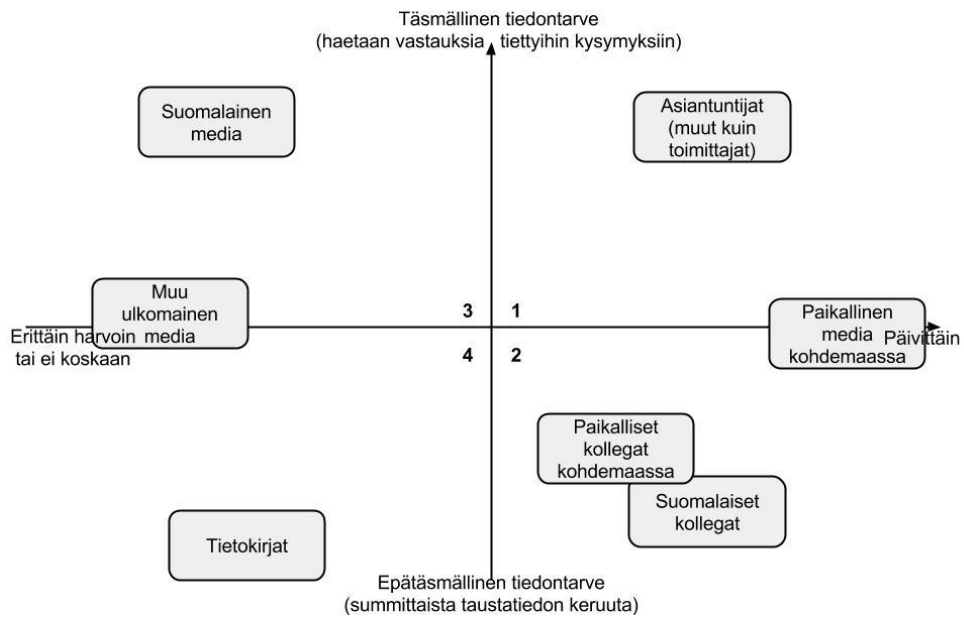
Kirjeenvaihtajan H5 lähdekaavio.

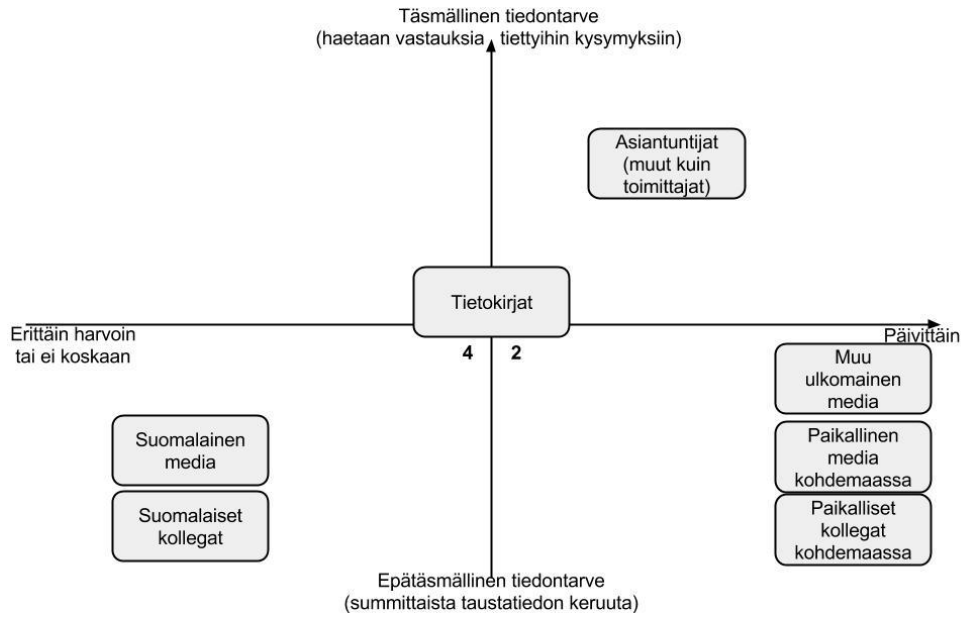
Kirjeenvaihtajan H6 lähdekaavio.

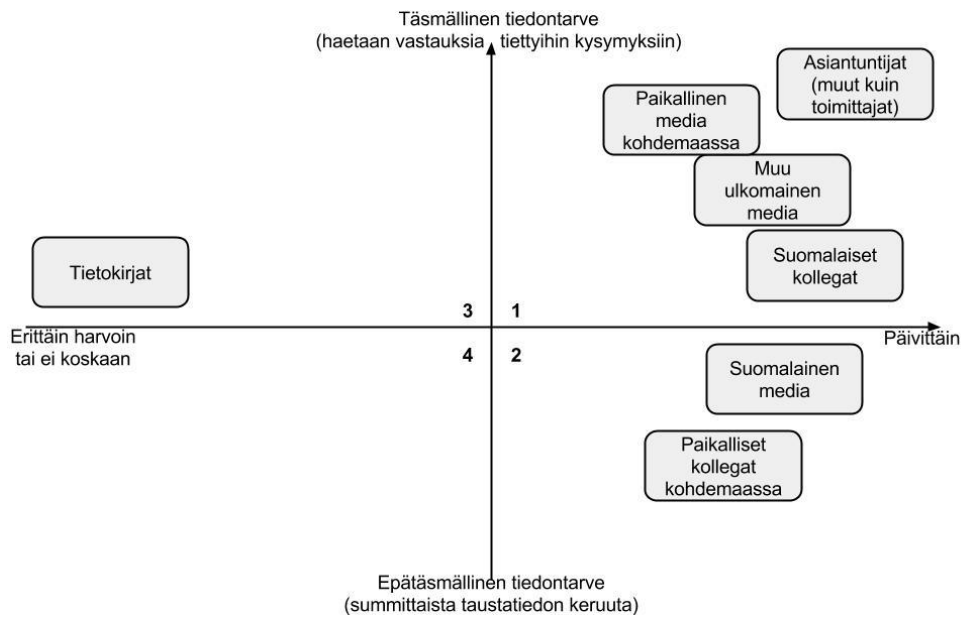
Kirjeenvaihtajan H7 lähdekaavio.

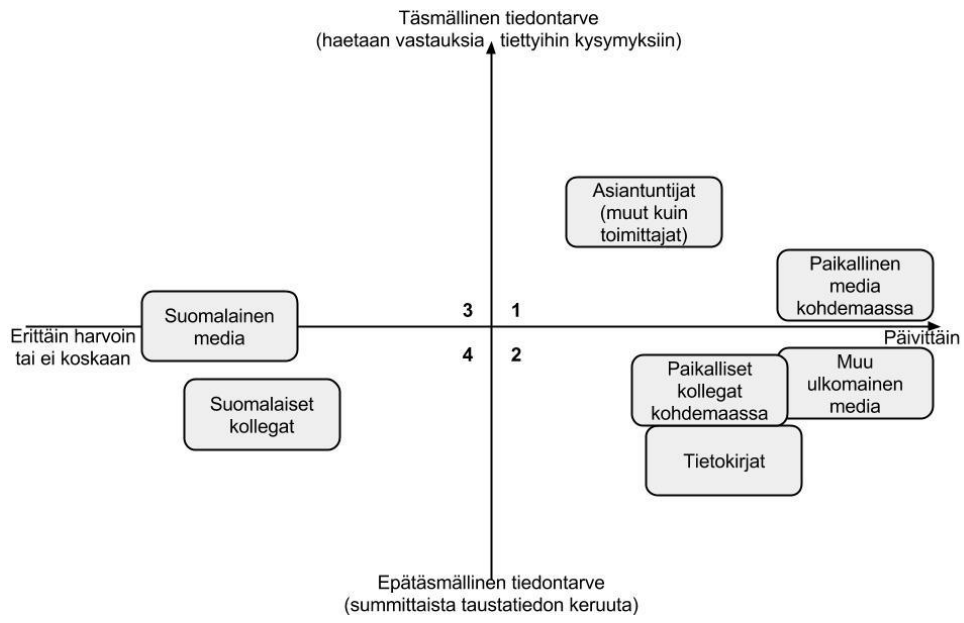
Kirjeenvaihtajan H8 lähdekaavio.

Kirjeenvaihtajan H9 lähdekaavio.

Kirjeenvaihtajan H10 lähdekaavio.

Kirjeenvaihtajan H11 lähdekaavio.